

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 165
Yıl 42/1
Ocak 2013

Üç ayda bir yayınlanır.

Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi

İdris Alhanlıoğlu

Yazı işleri müdürü

Mehmet Nuri Yardım

Yayın danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Dr. İ. Aydın Yüksel

Zeynep Uluant

Dergi tasarımı

Ersu Pekin

info@kubbealti.org.tr

www.kubbealti.org.tr

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi

Peykhane Sokağı No.3

34126 Çemberlitaş-İstanbul

Tel: 212 516 23 56-518 92 09

Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli

Yurtiçi: 30.- TL.

Kurumlar: 30.- TL.

Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:

Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi

00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi

TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı

Özal Matbaası

Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul

Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

5	Değerli Kubbealtı Dostları, <i>Kubbealtı</i>
7	Sâmiha Ayverdi'den Bir Mektup, <i>Sâmiha Ayverdi</i>
10	Turan Hoca İçin, <i>Prof. Dr. Nevzat Atlığ</i>
12	Turan Yazgan Uçmağa Vardı, <i>Fırat Kızıltuğ</i>
16	Alp Er Tunga Öldü mü?, <i>Zeynep Uluant</i>
21	Turanda Gün Işığı, <i>A. Yağmur Tunalı</i>
33	Hizmetle Geçen Koca Bir Ömür, <i>Mehmet Nuri Yardım</i>
39	Osmanlı'da Hazin Bir Aşk Hikâyesi, <i>Hicran Göze</i>
43	Şükrâne, <i>Yük.Mimar Özcan Ergiydiren</i>
44	Yahyâ Kemal'in "Kaybolan Şehir"i, <i>Mustafa Özçelik</i>
52	Müstezad Kıt'a, <i>Prof. Dr. Mustafa Tahralı</i>
53	Dost, <i>Zeki Önsöz</i>
59	A. Ayhan Altıkuşlar Göçtü, <i>Prof. Dr. Mehmet Demirci</i>
65	Göçtü Bu Âlemden Yâ Hû Bir Mehterbaşı, <i>Kemal Y. Aren</i>
70	Yahyâ Kemal Üzerine Beşir Ayvazoğlu'nun Kaleminden Üç Farklı Biyografi, <i>Funda Özsoy Erdoğan</i>
80	Habîbe Hanım ve Bir Gazeli, <i>Serpil Akgül</i>
89	Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım, <i>Kemal Y. Aren</i>

Değerli Kubbealtı Dostları

Yeni yıl 2013'ün hepinize hayırlı uğurlu olmasını diliyoruz.

Mecmuamızın bu sayısına, yine kurucumuz Sâmiha Ayverdi'den Bir Mektup'la başlıyoruz. Türk âleminin sevilen şahsiyetlerinden Türk Dünyâsı Araştırmaları Vakfı Başkanı Prof. Dr. Turan Yazgan'ın vefâtı hepimizi üzdü. Bütün sevenlerine başsağlığı diliyoruz. Merhum Turan Hoca için Prof. Dr. Nevzat Atlığ, Fırat Kızıltuğ, Zeynep Uluant, A. Yağmur Tunalı ve Mehmet Nuri Yardım'ın yazılarını okuyacaksınız.

Bir başka kaybımız Prof. A. Ayhan Altıncuşlar idi. Altıncuşlar hakkında Prof. Dr. Mehmet Demirci ve Kemal Y. Aren birer yazı yazdılar. Hicran Göze ise "Osmanlı'da Hazine Bir Aşk Hikâyesi"ni anlatıyor. Özcan Ergiydiren bu defa bir şiiriyle aramıza katıldı. Bir başka şiir de Mustafa Tahralı âit "Müstezad Kıt'a" ve "Kıt'a" isimli şiirlerini bizimle paylaştı.. Mustafa Özçelik ise "Yahyâ Kemal'in 'Kaybolan Şehir'ini yazdı. Zeki Önsöz "Dost", Funda Özsoy Erdoğan "Yahyâ Kemal Üzerine Beşir Ayvazoğlu'nun Kaleminden Üç Farklı Biyografi", Serpil Akgül'ün ise "Habibe Hanım ve Bir Gazeli" başlıklı yazılarını okuyabileceksiniz. Mecmuamız her zaman olduğu gibi Kemal Y. Aren hocamızın "Okuduklarım Gördüklerim, Duydukларım" başlıklı makâlesiyle sona eriyor.

Kubbealtı Neşriyatı kitaplarının yeni baskılarını yayınlamaya devam ediyor. Ken'an Rifâî'nin kaleme aldığı *Mesnevî-i Şerif*'in özel deri ciltli yeni baskısı kitapçılarda. Sâmiha Ayverdi, Safiye Erol, Nihad Sâmi Banarlı, Muhittin Serin, Çiçek Derman, İnci Ayan Birol ve Dursun Gürlek'in eserlerinin yeni baskıları da yapıldı.

Kubbealtı Sohbetleri 2013 yılında devam ediyor. Yeni yılın ilk üç ayında konuşmacı ve sanatçı olarak Gönül Paçacı, Prof. Dr. Sâdeddin Ökten, Dursun Gürlek, Prof. Dr. Abdullah Uçman, Mehmet Güntekin, Âmir Ateş, Yaprak Sayar, Prof. Dr. Feridun Emecen, Tuğrul İnancı, Prof. Dr. Mustafa Koç, Prof. Dr. Mustafa Özkan ve Prof. Dr. Mustafa Kara aramızda bulunacaklar.

Kubbealtı sanat kursları da devam ediyor. Hem sohbetler hem de kurslar hakkında ayrıntılı bilgi almak isteyenlere, www.kubbealti.org.tr sitesini ziyaret etmelerini tavsiye ederiz.

Yeni sayıda buluşmak üzere, sağlıklıyla kalın.

Kubbealtı

Sâmiha Ayverdi'den Bir Mektup*

Sâmiha Ayverdi

Muhterem Efendim,

“Kültür ve San’atımızda Yabancılaşma” seminerine iştirak etmeyi çok istediğim halde, maalesef cevâbım müsbet olamayacaktır.

Ancak, Kubbealtı gibi, faâliyetlerini haz ve ümit dolu hislerle karşılayıp tâkip ettiğim Aydınlar Ocağı’nın bu niyet ve teşebbüsünü takdir ve ümitle karşılarken, Kubbealtı olarak bizim de aynı istikâmette geliştirmek vaziyetinde olduğumuz bir fikri îzah hattâ teklif etmek lüzûmunu duymuş bulunuyorum.

Şöyle ki, bir İtalya seyâhatimizde Venedik’te gördüğümüz bir canlı tabloyu kendi topraklarımızda da seyretmek düşüncesine, yıllardır tatbik zemîni aramakta bulunuyoruz.

Bir millî öfke ve üzüntü ile şâhit olduğumuz manzara ise şudur: San Marko Meydanı’nda, kilisenin hemen önünde, yerden yukarı doğru dikilmiş ve her biri takrîben on ilâ on iki metre uzunluğundaki iki direktan birinde İtalyan, diğerinde kadîm Venedik Dojlarının bayrakları dalgalanıyordu.

Artık bu topraklarda ne bir müstakil Venedik devleti ne de siyâsî istiklâlê sâhip derebeylikleri vardı. İtalyan birliği içinde erimeden evvel birbirleri ile didişmiş, kıran kırana vuruşmuş olmakla beraber, işte o eski kavgaları unutmuş gibi görünen İtalya, geçmişini inkâr etmiyor, ondan korkmuyor hattâ öğünerek târihine gösterdiği saygıyı yârdan da ağyârdan da saklamıyordu.

* 31 Mart 1980 târihini taşıyan bu mektup yazılmış fakat gönderilmemiştir.

İtalya, Osmanlı Devleti'nin azameti karşısındaki bu çelimsiz geçmişini böylece dile getirirken, biz, sanki utanılacak bir mâzîmiz varmış gibi, onu silmeyi ve hattâ kötölemeyi bir ilerencilik alâmeti olarak kabul etmek gafleti içinde bulunuyorduk.

Millî îmânımızı kamçıl原因 bu sahne bir gün bizim topraklarımızda da gerçekleşeceği kanâatini öylesine uyandırmış bulunuyordu ki o zaman bu zaman arttı ve eksilmedi.

*

Bu babta iki ayrı semti şenlik mahalli olarak îtibârî ve hayâlî bir düşünce ile seçmiş bulunuyoruz:

Süleymâniye veya Sultanahmet.

Süleymâniye, âdeta kasıtlı olarak yoldan mahrum bırakılırcasına dört tarafı tıkanmamış olsa, târihî bakımdan çok azametli bir mevki.

*

- 1) Şenlik müddeti?
- 2) Bir "Şenlik Emîni"nin idâresi altında, son derece ciddî, medenî ve dört başı mâmur bir program ile başlamak.
- 3) Bu şenliği, gerek memleket sathına gerek İslâm ülkeleri ile Avrupa'nın turistik çevrelerine ve matbûatına duyurmak.
- 4) Münâsip bir yere dikilecek direklerin birine Türk bayrağı, diğerine -Süleymâniye'de olursa- Kânûnî'nin veya Mîmar Sinan'ın resmini hâvî iki bayrak asmak.
- 5) Portatif ve çok zarif barakacıklar yapıp esnafa kirâlamak ve bunların içinde vasıflı olmak şartı ile çeşitli yerli sanâyi mâmul ve mahsullerine yer vermek.
- 6) Ziyâretçilerin istirahat edebilecekleri kahvehâneler, paralı parasız oturacak yerler, meşrûbat büfeleri bulundurmak.
- 7) Mehter, folklor, klasik Türk mûsikîsi, İstanbul ve Rumeli türkülerine yer vermek.
- 8) Sûr-ı hümayunlardaki eğlenceleri tetkik ederek, günün şartlarına elverişli olanlardan istifâde eylemek.

9) Üniversite ve lise son sınıf talebelerinin milliyetçi gençlerinden gönüllü ve seçme grupları bu yerli ve millî dâvâda vazîfelendirmek.

10) Turizm ve Kültür bakanlıklarının maddî ve mânevî desteğini temin eylemek.

11) İşbu tesbit edilen maddeler birer taslaktan ibârettir. Fikir, Aydınlar Ocağı'nca da benimsendiği takdirde, Kubbealtı, bu hususta bir fikir alışverişine hazırdır.

Ancak muhterem idârecilerden ehemmiyetle ricamız, mes'eleyi kalabalıklara akis ve intikal ettirmeden müzâkeresine girişmektir. Bu da, bir mes'elenin şâyi olup uzun söz dalgaları altında akâmete uğramasının önlenmesi zımnındadır. Dâvâmızın fikirden fiil hâline geçmeden evvel şuyûu mes'elenin hızını kesebileceği için, şimdilik müzâkerenin dar bir kadro içinde mütâlaa edilmesi ricâsı ile hürmetlerimizi beyan eyleriz efendim.

Turan Hoca İçin

Prof. Dr. Nevzat Atlıř

Prof. Dr. Turan Yazgan Hocamızın ebediyete intikâliyle Türk milleti ve Türk dünyası varlığını Türklüğe ve millî kültürümüze vakfetmiş çok müstesnâ bir bilge şahsiyetini kaybetti. Geçen yıl yitirdiğimiz can dostum değerli târihçimiz Yılmaz Öztuna, “Turan Yazgan gibi idealistler milletlerin târihinde ancak birkaç asırda bir görülebilir.” demişti. Ne kadar gerçekçi bir tespit.

Hocamızı 1980’li yıllarda Devlet Korosu’nun pazar konserlerinde tanımıştım. Türk mûsikisinin, millî kültürümüzün önemli unsur-

larından biri olduğuna inanmış bir kültür adamı sıfatıyla koromuzun idârî ve mâlî müşküllerini yenmekte en büyük yardımcımız olmuştu. Mûsikî sanatımızın Merâgalı Abdülkâdir'den itibâren beş yüzyıllık döneminin en âbidevî bestekârlarının eserlerini ihtivâ eden 10 CD'lik albüm, Turan Hocamızın katkılarıyla gerçekleşmiştir. Vakıfça 1986'da başlanan Türk Mûsikîsi klasiklerinin nota yayınları bugün 40 fasiküle ulaştı. Türk Dünyâsı Araştırmaları Vakfı'nın mûsikîmiz ile ilgili çalışmaları lâıykıyla bilinmediği için etraflıca anlatmak istedim. CD ve nota yayınları kalıcı mûsikî tespitleridir. Bu sonuçlardan dolayı mûsikî âlemimiz Turan Hocaya minnettar dır.

Turan Yazgan Hocamızın *Türk Dünyâsı Târih Dergisi*, *Türk Dünyâsı Araştırmaları Dergisi* gibi yayınları dışında, değişik konulardaki yayınları ile kültür ve sanat hayatımıza çok önemli hizmetleri geçmiştir. "Cumartesi Konferansları" aynı ölçüde önemli hizmetler olarak değerlendirilmelidir.

Hocamızın ardından millî kültür hayatımızda meydana çıkan boşluğun bir ölçüde de olsa giderilmesi, Türk Dünyâsı Araştırmaları Vakfı'nın onun idealleri istikâmetinde yaşamasıyla mümkündür. Her zaman yanında olan Saâdet Hanım'ın, çok iyi yetişmiş evlatlarının, ona inanmış ve sevgiyle bağlanmış dostlarının bu önemli ve ulvî görevi başaracaklarına eminim.

Eşi Gülen Hanımefendiye, sevgili evlatları Karahan, Korhan ve Koshan Yazgan'a, kültür ve sanat âlemimize en kalbî tâziyelerimi sunuyor, değerli Hocamı rahmetle ve saygıyla anıyorum.

Turan Yazgan

Uçmağa Vardı

Fırat Kızıltuğ

Turan Yazgan Hoca'yı, önce dergilerdeki yazılarından tanıdım. Daha sonra, Türk Edebiyatı Vakfı toplantılarında berâber olmağa ve konuşmağa başladık. Kubbealtı toplantılarında, iftar akşamlarındaki dâvetlerde berâberliğimizi sürdürdük. Nevzat Atlığ Hoca ile olan yakınlığından ve Devlet Korosu'na olan emsalsiz desteği ile samîmîyetimiz, kardeşlik seviyesine ulaştı.

İki müşterek olayı hiç unutamıyorum. 2000 yılının 2 Nisan Pazar günü, benim emekli olduğum gündü. Konser sonrası emekliliğim, dinleyicilerimize ilân edildi. Kültür Bakanlığı'nın şahsıma lâ-yık gördüğü plaketi, bana Turan Hoca takdim etti.

İkinci unutulmaz hâtıramız ise, Ayhan İnal ile Şile'ye dâvet edilmiştik. Acele bir telefonla bizi Isparta Festivali'ne dâvet etti. Hemen Şile'den ayrılıp, Isparta'ya hareket ettik. Eğridir Gölü'nün bitişiğindeki otelde ağırlanmamız ve yaşadığımız dört günlük programlar şâhâne idi. Bünyamin Aksungur, Refet Körüklü, Sâmi Yavrucuk, Ayhan İnal ve ben, Turan Hoca nezdinde unutulmaz hâtıralar yaşadık.

Turan Yazgan Hoca ile bizi bağlayan en önemli hususlardan biri de Âzerbaycan ve Türk Dünyâsı'na olan aşırı tutkumuzdu. Özbekistan'da, Âzerbaycan'da, Rumeli'de ortak dostlarımız, daha önemlisi, Türk millîyetçiliğinin samîmî tutkunları ile yakınlıklarımız, dostluklarımız, karşılıklı ziyaretlerimiz, haberleşmelerimiz vardı. Bilhassa Âzerî ve Özbek şâirlerle benim kurduğum şiir diyalogu, Turan Bey'in de dikkatini çekiyordu. Nitekim Türk Dünyâsı Araştırmaları Vakfı yayınlarından olan: *Türkçülerin Gözüyle Atsız* kitabında; benim Nihal Atsız Ata ile ilgili hâtıralarım ve "Geri Gelen Mektup" şiirinden bestelediğim sultânîyegâh şarkının notası yer almıştır.

Cumartesi günleri Türk Dünyâsı Vakfı'nda öğle vakti verilen yemeğin adı, "Ata Yemeği" idi. Atatürk'ün düşkünü olduğu, kuru fasulye, pilâv, üzüm hoşafından oluşuyordu. Bu yemeklerde, edebiyat, siyâset ve Türk Dünyâsı'ndan pek çok sîmâ ile tanışmak imkânını buldum. Atsız'ın yanında yer alan dâvâ ve mücâdele arkadaşlarından İstanbul'da olanlar, yemeklerin değişmez sîmâları idiler. Erk Yurtsever, Refet Körüklü, Sâmi Yavrucuk her hafta hâzır nâzırdılar.

Turan Yazgan, Devlet Korosu'nu da bir millî dâvâ olarak algılamış ve elinden gelen yardımı yapmıştır. İstanbul Festivali çerçevesinde verdiğimiz konserlerin bir kısmını, Süleymâniye Külliyesi içinde tesis edilen ve sâdece Osmanlı yemekleri ikram eden, Dârüz-ziyâfe'nin kapalı ve açık mekânlarında verirdik. Böylece bir millî haslet yerine gelmiş olurdu.

Târihî Mûsikîmizi, târihî mekânında, Yahyâ Kemal'e "*Süleymâniye'de Bayram Sabahı*" şiirini ilhâm eden kubbeler ve minâreler ile

eseri ebediyete armağan eden Sinan'ın rûhunu teneffüs ederek icrâmızı sürdürürdük. Bu emsalsiz güzellikleri yaşamamızı Turan Hoca'nın "İmkânsız Başarma" azmi ve tutkusu sâyesinde gerçekleştirdik. Hoca korodaki herkesle barışık ve samîmî idi. Ortak idealler insanları inanılmaz bağlarla birbirine merbut eder. Turan Bey ile mefkûre, kültür, edebiyat sanat ortaklığımız çok kuvvetli idi.

Hoca'nın en büyük özelliği ise asıl mesleği, iktisat ilmi olduğu halde, materyalist doktrinlerin eğitimini aldığı halde, ekonominin sevimsiz hususlarını, Türk tefekkürü ile barıştırmaya olmuştur. İktisat ilmini evvelâ ihtidâ ettirmiş, daha sonra Yahyâ Kemal'in adını vazettiği: "Türk Müslümanlığı" ve Atsız Ata'nın Türkçülüğü'nü de ilâve ederek emsalsiz bir terkip vücûda getirmiştir. Bu mevzûda bâzı isimleri hayırla yâdetmek isterim. Ziyâeddin Fahri Fındıkoğlu, Nevzat Yalçıntaş gibi iktisatçılarımız da millî hasletlere bağlı ve bu yolda ön safta bulunmuşlardır. Turan Yazgan, zincirin son ve en önemli halkası idi.

Devletin şu veya bu sebeple yapamadığı faaliyetlerin çâresini bulmakta Turan Yazgan bir dehâ idi. Sovyet tiranlığı zamânında bile, esir Türk illerinde okullar ve eğitim müesseseleri kurmuştur. Eğitimciler göndermiş, sık sık o ülkelere giderek denetleme, tevsî ve millî ideallere uygun eğitim yaptırmıştır.

Bâzı cemâatler gibi, para ve taraftar kazanmak için İngilizce tedrîsat yapan okullar açmamıştır. Türk Dünyâsı'na hizmet edebilmek için tâze beyinleri, "Türkiye Türkçesi" ile eğitmek cesâretini göstermiş âdeta göle maya çalmıştır. Bu göl büyümüş büyümüş, deniz kadar olmuş ve maya tutmuştur. Çok yakın bir zamanda Kazak, Kırgız gibi boylarla da rahatça ortak lehçemizle anlaşacağız. Alfabe birliği büyük ölçüde sağlanmıştır. Telaffuz birliğine de çeyrek kalmıştır.

Rahatsızlığını yıllarca bizlerden gizlemiştir. İdeallerine zarar verir veya aksamalar olur endîşesi ile, büyük derdi ile alay edercesine dimdik durmuştur. Son zamanlarında bile "Nasılsınız?" sorusuna "İyiyim, ilâçlarımı alıyorum, kemoterapi yapıyor. Meraklanmayın." cevâbını veriyordu. Hastalığını hatırlamadan, seyâhatlerine ve

teftişlerine devam ediyor, muazzam genişlikteki çevresi ile durmadan haber alıp veriyordu. Gāliba “imkânsız ” kelimesinin mânâsını görmek istemiyordu. Üç yıl evvel bir üzüntü beni Alanya ikâmetine mecbur etmişti. Vefâtı günlerinde İstanbul’da idim. Tabutunun ardından yürümek nasip oldu. Çok sevdiği vatanının toprağının içinde olmayı tercih etti. İyice hemhal olmak için. Şüphesiz “Vatan Toprağı”, bu emsalsiz mütefekkeri sarıp sarmalayıp, ebediyete kavuşturdu. Millî deyişle: “Turan Yazgan Hoca, Uçmağa Vardı.”

Kısacası Hoca ismi ile müsemma “Turan” idi.

Alp Er Tunga Öldü mü?

Zeynep Uluant

Bir çınar daha devrildi. Ömrünü Türklüğe adanmış, baba dostum, vakıf insan Turan Yazgan, on iki senedir müthiş bir moral gücüyle mücadele ettiği amansız hastalığa yenilerek gidenler kervanına katıldı. Komşumuz sayılırdı, birkaç sokak ötemizdeki evine her bayram yaptığımız ziyaretlerimizde ve çeşitli toplantılarda onu görmeye öyle alışmıştık ki bu ayrılık bana çok giran geliyor. Âlimin ölümü âlemin ölümü sözünün doğruluğunun en büyük göstergesi herhalde hayatımızın bir bölümünü aydınlatan fikir ve irfan pencerelerinin kapanmasından doğan yürek sızısı oluyor.

Turan Hoca'yı ilk defa on iki on üç yaşlarındayken Kubbealtı Vakfı'nda verdiği bir seminerde tanımıştım. İktisâdî konulardan hiç anlamadığım, edebiyâta meylim olduğu halde Hoca'nın akıcı ve sarıh üslûbuyla îzah ettiği ekonomik meseleleri hiç sıkılmadan dinlemiş, vaktin nasıl geçtiği anlayamamıştım. O gün içimin ısındığı bu kıymetli ilim adamının, ilerleyen günlerde babamla ve gelin gittiğim Ayverdilerle olan sıkı dostluğu benim için büyük bir şans olmuştu. Aziz büyüğüm Ekrem Hakkı Ayverdi'nin evinde her ay tertiplenen ve birbirinden değerli ilim ve fikir adamlarının katıldığı toplantıların kadrosunda Turan Hoca da vardı. Bu buluşmalarda odak noktası, ilim ve kültürün ışığında memleket meselelerinin halliydi. Her ânını vatan ve milletin hizmetinde fikir üreterek geçiren müstesnâ insan Sâmîha Ayverdi'nin, devrin siyâsîleri için hazırladığı tavsiye pusulasında, muhayyel Kültür Bakanı olarak Turan Hoca'nın isminin geçmesi boşuna değildi. O pusula hâlâ durur.

Şüphesiz onun, aktif hayatındaki en büyük hizmeti dağınık bir

halde bulunan Türk dünyâsını birleştirecek, birbirinden ve meselelerinden haberdar etmesi ve bu yolda 1980 de Türk Dünyâsı Araştırmaları Vakfı'nı kurmuş olmasıdır. Karizmatik kişiliği ve tamâmen şahsî gayret ve kurduğu münâsebetlerle, devletin yapamadığını yapmış, çoğu esâret altında, öz kimlikleri unutturularak yaşayan çeşitli Türk boylarını kadını, erkeği, çocuğuyla buluşturarak bu yolda kamuoyu oluşmasını sağlamıştır. Maddiyatla hiç alâkası olmayan bu dürüst vatan âşığının tek derdi mensup olduğu yüce milletine hizmet edebilmektir. Mücadele ettiği ağır hastalıkla âdeta alay edercesine ağır kemoterapi seanslarından çıkar çıkmaz Vakfa gidiyor, çalışmalarını bütün hızıyla sürdürüyordu. "Mücadele ediyoruz kızım, ayaktayız" diyen îmanlı sesi hâlâ kulaklarımda... Rutin ziyaretlerimiz sırasında onu bâzen yüzü ilâçlardan dolayı şişmiş bâzen halsiz görsem ve enfeksiyon riskine karşı artık kucaklayamasam da hizmet aşkı ve Hakk'a inanmakta en ufak bir zâfiyet müşâhede etmiyordum.

Yaklaşık sekiz sene evvel kendisini röportaj ricâsıyla aradığımda iki gün önce ağabeyinin vefat ettiğini şaşırarak öğrenecektim. Buna rağmen talebimi geri çevirmemiş ve aynen şöyle demişti. "Ne yapalım emir demiri keser." O akşam yaptığım mülâkatta kendisinin hiç bilmediğim yönlerini öğrenmiş ve çok istifâdeli birkaç saat geçirmiştik. Anlattıkları arasında bana en çok tesir eden kısmı izninizle burada aynen zikretmek istiyorum.

"Turan Hoca'nın hayâtı tıpkı bir roman gibi başlamıştı. Hele okuma aşkıyla başlayan kaçış mâcerâsı son derece ibretliydi. Öyle ya bu zamâna kadar daha çok artist veya özgür olmak için kaçanların hikâyelerini dinlemiştik. Anlatılacakların çokluğu ve çeşitliliğinden ara sıra yön değiştiren söz topunu gene oraya getirdim

-Beni Ankara'da amcamın oğlu otobüse bindirdi. Yolda dört beş defa lastik patladı Ilgazları ancak aştık. Gece yarısı ikide filân Kastamonu'ya vardık. O saatte okula gidemeyeceğimi düşünerek ucuz bir otele gittim. Zâten o târihlerde doğru dürüst kalacak bir yer yok. Param sınırlı ve karnım son derece aç... Dışarıda yemek yiyecek yer yok, otelin içinde bir lokanta var ki girip çıkıp bakıyorum hesâbı

denkleştirmeye çalışıyorum. Cebimde de yüz altmış kuruş var. Yüz kuruşu otel parası... Sonunda karar vererek ekmek ve yarım porsiyon kuru fasulye istedim ve âfiyetle yiyerek çıktım yattım. Ertesi sabah otelden ayrılırken hesâbı istediğimde bana “senin paran ödendi” demezler mi? Şaşırdım “Amca beni burada kimse tanımaz, benim param var merak etmeyin” diyorum, adam ödendi diye ısrar ediyor. Bu sefer kimin ödediğini öğrenmek istedim. Adam şöyle eliyle birini göstermeye çalıştı ama ancak yandan görebildim. Kısa boylu çiçek bozuğu yüzlü, esmer bir adam, hafif şişman... Koştum arkasından yetişemedim, göğre mi çıktı ne oldu bulamadım. Meğerse otel sâhibi de adamı tanımıyormuş. Neyse hemen okula gittim. Sonradan adının Murat Çavuş olduğunu öğrendiğim bekçi bana gece yarısı gelmediğim için “bizim işimiz ne burada?” diye sitem etti ve “boşuna para vermişsin” dedi. Fakat hikâyeyi dinleyince o da şaşırdı. Böylece Kastamonu Lisesi’nde okumaya başladım. Sonra birkaç hafta geçti, arkadaşlarla dere kenarında yürüyoruz. İleride bir stadyum inşaatı görerek merakla bakmaya başladık. İşçiler harç karıyorlardı. Baktım otelde yandan gördüğüm adam... Şimşek gibi karar vererek koştum eline sarılarak öptüm. Adamın da benim de gözümüzden yaş geldi, sırtını sıvazladı. Düşünebiliyor musunuz stadyumda harç karan amele... Bir daha da görmedim zâten. İşte bu ilk intibâdır bana Kastamonu’yu unutturmayan. Pek çokları bu yüzden beni Kastamonulu zanneder.”¹

Geçen Şeker Bayramı’ndaki görüşmemizde yüz ifâdesini epey değişmiş görmüştüm, zayıflamıştı. Gene de bizi her zamanki misâfirperver tavrıyla kabul etti. “Annen nasıl?” diye sorduktan sonra ilâve etti. “Bu aralar rüyamda hep babanla uğraştım da...” Babamın, 2007 yılında geçirdiği by pass ameliyatı sırasında neredeyse her gün gelerek uzun uzun ziyâret etmişti. Babam ise her vesîleyle “Turan’ın hastalığına çok üzülüyorum” diyor ve onu yormak istemiyordu. Hoca aynı zamanda başında bulunduğu Vakfın işleriyle de en ufak teferruâtına kadar ilgileniyordu. Vefâtından bir sene sonra babam hakkında *Türk Dünyası Dergisi* için kaleme

¹ Zeynep Uluant, *Hasbihaller*, s. 119. Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2007.

aldığım yazıyı, başlığını değiştirerek ve üst başlık atarak öyle güzel düzenleyip yayınlamıştı ki hayran kalmıştım. Kurban bayramında yaptığımız ziyâret sırasında ise menhus hastalığın beyne sirâyet etmiş olduğunu ve bu yüzden birkaç gündür yataktan çıkamadığını öğrenerek derinden sarsılmıştık. Vefâkâr eşi Gülen Hanım son derece müteessirdi. Çekinerek, mecalsiz bir şekilde yatağında yatan Hoca'nın yanına girdik. Çok kilo vermişti. O hâliyle dahi bizi tanıyarak gülümsedi ve oturup bir şeyler yememizi söyledi. Eşim iki gün önce görüştüğü ve aynı zamanda Turan Hoca'nın Kastamonu Lisesi'nden resim öğretmeni olan Fethi Beyefendi'nin selâmını ilettilğinde ise derhal tanıdı ve memnûniyetini belirtti. Hastalığın en ağır döneminde bile zihni pırıl pırıldı. Daha sonraki uğrayışlarımda ise kendisini artık yavaş yavaş yüzünü öbür âleme çevirmiş bir halde görecektim.

Şüphesiz Turan Yazgan Hoca'nın kaybı fikir ve kültür dünyamızda telâfi edilemez bir boşluk yaratmıştır. Fakat tesellimiz odur ki açtığı kapı ve uyandırdığı ocak onun eksikliğine rağmen sönmeyecek ve hizmete devam edecektir. O mahşerî kalabalıkla ebediyete uğurladığımız mübârek ve hüznü 10 Muharrem günü gözyaşlarım ve duâlarım onun arkasından giderken zihnimde şu unutulmaz destan vardı:

*Alp Er Tunga öldü mi
İssız acun kaldı mi
Ödlek öçün aldı mi
Emdi yürek yırtılır.*

Evet, yirminci yüzyılın Alp Er Tunga'sı ölmüştü. Hem de son senelerinde hiç de lâıyk olmadığı bir şekilde gelirleri azaltılarak hizmetine ket vurulmak istenmiş ve maalesef kıymeti bilinmemişti. Fakat Fâtih Câmii avlusundaki muazzam kalabalık, Hocasına olan vefâ borcunu ve son vazîfesini edâ etmeye gelen sevenleriydi ki hep bir ağızdan şehâdet ettiler. Şüphesiz Cenâb-ı Hak her şeyi gören, bilendir ve inşallah engin rahmetiyle ömrünü, İslâm'ın bayraktarlığını yapan kutlu millet Türklük yolunda harcamış bu er kişiyi kuşa-

tacaktır.

Evlilik hayâtı boyunca mükemmel bir eş olarak her bakımdan kendisini destekleyen Gülen Hanımefendi ve babalarını hiçbir zaman yalnız bırakmayan evlâtlarına sabr-ı cemil diliyorum. Şüphesiz onların acısı hepimizinkinden büyüktür. Türk milletinin başı sağolsun. Nur içinde yat, Turan Hocam.

Turanda Gün Işığ1

A. Yağmur Tunalı

Evet, Turan Yazgan da gitti. Bu gidişin ağırlığı bir kırgına benzer. Şurası muhakkak ki, Türk'ün bu büyük evlâdının ordular sevkeden ferdiyetinden taşan şahsiyetinin yüce kudretinden artık mahrûmuz. Biz, onu bilenler, tanıyanlar ve sevenler, bir yanımızın göçtüğünü hissetmek azâbına düştük. Bu bir gerçek.

Ancak, kaybının acısını -sevenleri ne kadar çok olursa olsun yine de dar sayılabilecek- bir çevreye mâletmek onun büyük gerçeğini zedeler. Çünkü Turan Hoca, bütün bir milleti ve buradan taşarak -Türk'ün hâkimiyeti İslâmın yücelişi demek olacağı için de- bütün bir ümmeti, tesirleri itibâriyle de insanlığı kucaklayan sarsıcı inancın ateşiyle yanan adamdı. Büyük yol gösterici, yol başcı, bayraktar ve alemdarlar sınıfının dünyâya nâdir gelen örneklerindendi. Dolayısıyla, gidenin dağladığı sâdece bizim ciğerlerimiz olamaz. Evet, Türklüğün ciğerine ateş düşmüştür. Bilinse de bilinmese de böyledir. Bu o kadar böyledir ki, Taşlıcalı Yahyâ'nın Şehzâde Mustafa için söylediği mısraları hatırlatır: Şimdi bütün ağırlığıyla ve mânâ genişliği içinde "*Meded meded ki cihânın yıkıldı bir yânı*" diyecek haldeyiz.

Sözün, derdleşme ve yazıklanma vâdisine doğru gittiğinin farkındayım. Turan Hoca'nın hiç sevmediği bu tür hallerden birine düşmekten sür'atle kaçınmalıyım. Çünkü, burada kolay tatmin vardır, yapıcı irâdeyi bağlar. Durumu kabullenmek sonucunu doğurur. Türklüğün son asırlarda içine düştüğü yenilmişlik psikolojisi buradan beslenir. Türk'ün elini-kolunu bağlayan atâlet de buradan doğar.

Turan Hoca'yı farklı kılan, bu gibi iç çekmelerin mağlûbiyet psikolojisine yol açmasına karşı duruşuydu. Suçu başkasına yüklemeye kesin bir dille karşı çıkardı. *"Biz kendimize bakalım. Biz, bize düşeni yapsak olanlar yaşanmaz veya başka türlü yaşanır. Artık bu hatâyâ düşmeyelim!"* demek isterdi. İnanmışsak bahâneye yer yoktu. Şartlar ne olursa olsun, başarmak için yol aramak lâzımdı. Yol mutlaka vardı. "Ergenekon"dan çıkışın şartları daha mı ehvendi? "Mütâreke"den "Millî Mücâdele"ye geçiş daha mı kolaydı? Türk'ün bu ve benzeri en çetin târîh dönemlerinde gösterdiği akla sığmaz çıkışların getirdiği başarılar ortadayken, bedbinlik ve bezginlikte konaklayacak düşünceye yer olamazdı. Tereddüd düşmana hizmet ederdi. Vakit işliyordu ve "vaktin adamı" (ebü'l vakt) olmak lâzımdı.

Bir tasavvuf terimini Turan Hoca için kullanmamı yadırgayanlar olabilir. Bilenler bilir ki o, ruh kesilmiş olmasına rağmen, şeksiz şüphesiz inanmanın zevki içinde olmak kaydıyla keskin bir akıl ve aktivite taraftarıydı. Tasavvufun değilse bile yaygın yeni uygulamaların bu tercihe pek uymadığını düşünürdü. Bu fikri de tasavvuf nesi içinde duyar ve yaşırdı. Çünkü iliklerine kadar Türktü ve Türk, mistik karakterde bir insan tipini esas alan çok husûsî yaradılıştâ bir milletin adıydı.

Bu konu üzerinde çok düşündüğüm ve zaman zaman kendisiyle konuştuğum olurdu. Şimdi o görüşümü yazmak ihtiyâcını duyuyorum.

Turan Hoca, bana her zaman eski zamanların ve kuruluş devirlerinin bir dervîşi gibi görünmüştür. Bizim tasavvuf anlayışıyla beslenen öncü insan tipimiz, bir tarafıyla Turan Hoca'da cisimleşmiştir. Hududlarda at koşturan akıncılardan biri yerine koysanız, çok yakışır. Onların bağlı olduğu bir "Koca"ya, -hangi yoldan olduğuna bakılmaksızın- benzetseniz de uyar. Akıl, duygu ve aksiyon arasında bağ kurmuş müstesnâ bir yeni zaman dervîşi deseniz de pek âlâ olur.

Bunu işâret eden dikkatlerden birini vermek isterim: Sanırım, 1992 yılıydı. Turan Hoca'nın Bakü'de kurduğu Türk Dünyası Kitabevi'nin karşılığı Âzerbaycanlı muhatabları tarafından İstanbul'da

açılacaktı. Öyle istemişlerdi. Fâtih Külliyesi'nin Fevzi Paşa Caddesi'ne bakan dükkânlarından biri kiralanmıştı. Açılış saatinde, o zaman vakfın dış ilişkilerini yürüten sevgili Halil Açıkgöz'le misâfirleri karşılıyorduk. Öteden gelmekte olan İlhan Ayverdi Hanımefendi'yi gördük. Karşılama için ona doğru yürüdük; birkaç metre mesâfe varken, daha yakına gelmeyi beklemeden *"Bu devirde alperen görmek isteyen Turan Hoca'ya baksın!"* dedi. Kuvvetli bir duygu gibiydi; çoktan verilmiş bir hüküm olmasına rağmen sanki tam bir doğuş (tulûat) hâlinde dilinden dökülüvermişti. Fikri aşan tarafı buydu. Onun için daha yüzyüze kavuşmamışken, yanımıza gelmeden içinden kopmuştu.

Sözü az ve muhakkak ölçülü söyleyişiyle bilinen İlhan Hanım'ın bu hareketi ve bu ifâdesiyle zihnimde bir şimşek çaktığını söyleyebilirim. Turan Hoca'ya, sonraki zamanlarda hep bu sözün duyurduğu mânâ üzerinden baktım.

Bir başka büyük ismin tesbîti de vererek Hoca hakkındaki en kuvvetli iki karakter özelliğini işaretlemiş olmak isterim.

Merhum Yılmaz Öztuna'nın az bilinen yönlerinden biri de Nihal Adsız'la uzun yılları bulan dostluğudur. Adsız gibi, "Türk Milliyetçiliği"nin büyük isimleri arasında sayılması gereken Yılmaz Bey, Turan Hoca ile de çok yakındı. Hizmetlerine çok büyük değer verir, imkânlar arama peşinde daha az yorulmak sûretiyle daha büyük işler görebileceğini düşünür, bunun için de zaman zaman fikirlerini Hoca'ya duyururdu. En çok söylediği husus, devlet adamlarıyla görüşüp onların yardımlarını istemesiydi. Hattâ, bana söylediğine göre istemesine de gerek yoktu, Turgut Özal, Süleyman Demirel gibi isimler, "Başbakan" ve "Cumhurbaşkanı" oldukları zamanlarda, kendilerini ziyaret etmesi halinde bile gerekeni yapacaklardı. Yeter ki bir temas kurulsundu.

Yılmaz Bey, bu meselenin her açılışında kahırlı bir üzüntüye bürünürdü. Hoca kabul etmiyordu, etmeyecekti de. *"Bana, uygunluğu şüpheli bekleyişler üzerinden hesap kitap yaparak bir şey dikte edilmesini istemem; yürüdüğüm yola zerrece leke gelmesine aslâ müâade ve müâ-maha etmem!"* derdi. Bu noktada da kalmaz *"Ben, hiçbir zinciri iste-*

mem. Bu benim için ayak bağıdır. Bu zevâtın beğenmediğim icrâatını söyleme hürriyetim gider. Bu da benim ben olmaktan çıkmam demek. Kabul edemem!" derdi. Yılmaz Bey, Hoca'nın bu tavrını bildiği halde ısrardan vazgeçmez, görüşmeye teşvik ederdi. Anlardım ki, her iki liderin de dostu olduğu için onlarla konuşmuş ve her şeyi usûlünce üslûbunca ayarlamıştır. "Anlardım" dememin de sebebi var; sormazdım, çünkü Yılmaz Bey, kat'iyyen bu tür devlet görüşmelerini açık etmezdi. Sırası geldikçe bir cümle ile duyurdukları olurdu; ancak içinde olduğu hiçbir devlet işini ne açar, ne de açıklardı. Devletin ne demek olduğunu en iyi bilen bir kimse sıfatıyla buna pek titizlenirdi.*

Hâsılı Yılmaz Bey, devlet adamlarının ve bilhassa liderlerin, kendilerine mürâaat edilmesinden hoşlanan ve bunu ihtirasla bekleyen tabiatlerine dikkat çektikçe, Turan Hoca, kaçıyor. O yüksek karakterde, yüksek devlet fikri ve saygısı vardı, ama istemenin zilleti yol açacağı belli olan kapılara yaklaşmak yoktu. Siyâset, bunu anlayacak noktada değildi. Mutlaka bağlanmayı değilse bile, boyun eğmeyi istiyordu. Hoca'da boyun eğmek yoktu.

Elbette devletten zaman zaman yardım görmüştü. Teşekkürü minnet derecesinde ifâde ettiğinin, o süzölmüş inceliğinin de şahidiyim. Ancak, bu ardı arkası kesilmeyecek görüşme trafiğine girmek, oradan geleceklere bel bağlamak başkaydı: Kapı eşiğinde beklemek, bir lütufla görüşmek ve verenin alacaklı tavrına katlanmak olamazdı. Bu da esaslı bir ayak bağıydı. Hedefe gidişi engellemese de, sulandırır, sallandırır. Hedefe gidişi rehin almaya hazır o "devletlüler" ordusuna atın mahmuzunu teslim etmek demek olan her türlü hal ve davranıştan kaçması bundandı.

Bu prensibin keskinliği uygulamada böyle hissedilmez; çünkü iş yapan insanın yolu her kapıya düşer. Önemli olan o noktada nasıl davrandığıdır. Hoca, liderlerden mümkün mertebe uzak durur, diğerleriyle (bakan, bürokrat ve siyâsî parti önde gelenleriyle) görüş-

* Şu ta'riz notunu düşmeme müsâade edileceğini ümid ederim: Her türden devlet işinin açık edildiği ve ulu-orta yerlere serildiği bir devri yaşarken, bu yüksek fikir ve duyusu hatırlamanın üzüntüsü, zevkinden ağırdır.

şürdü, ama bu, temel tercihi değıştirmezdi. Biliyordu ki, ideal adamı için onlarla iş tutmanın mihnetine ve minnetine katlanmak zordu. Demirel ve Özal'a, önceki ve sonrakilere gitmeme sebebi de buydu: İstemeye gelmiş olduğı düşüncesini hatırlattığı için o fikrin müzâkeresine bile tahammül edemezdi.

Bunun bir tek istisnâsı oldu: Kendilerinin Türk olduklarını "akdeniz anemisi" hastalığına yakalandıktan sonra yaptıkları araştırmalarla öğrenen "Meluncanlar" hakkında yazanlardan bir grup ilim adamı ve yazar gelmişti. Hoca'nın dâvetiyle gelen bu heyet Cumhurbaşkanı Demirel'le görüşecekti. İki gün devâm eden ısrarlarımıza rağmen Demirel'e gitmekte direndi. Yol yordam bilen insandı. Sırasında diplomat gibi davranacak kadar devletlerarası ilişkilerin pratiğıne de hâkimdi. Kaçamayacağı bir durum olduğunu kabul ediyor, fakat kaçmak için sebep ve bahâne arıyordu. Sonunda, misâfirlerine bu nezâketsizliğı edemeyeceğıne iknâ oldu ve gitmeye karar verdi. Nitekim, o görüşmede Cumhurbaşkanı'nın kendisine pek çok iltifatlar ettiğini, her zaman görüşmekten memnun olacağını bilinen üslûbuyla ballandıra ballandıra anlattığını, hizmetleri hakkında "*devlet çapında işler yapıyorsunuz*" dediğini söylemiş, ama yine de bu ziyâretin devâmını getirmemişti.

Yılmaz Bey'in ısrarları her fırsatta tekrarlandı, ama sonuç değışmedi.

Asıl söylemek istediğimi iyice düşündürebilmek için bu kısmı uzattım. Çünkü, Hoca her zaman maddî sıkıntı çekiyordu. Üstlendiğı geniş yelpâzeli faâliyetler, Vakıf bünyesinde kendi kazandığını harcamakla görülecek hizmetler değıldi. Yılmaz Bey, bunun için dertlenir ve onun bir uygun zamânını yakalamak isteğıyle her fırsatı değıerlendirmek isterdi.

Ara ara düşünmüşümdür: Yılmaz Bey, târihçi sıfatıyla değışik örneklerini tanıdığı bu yüksek karakterin yanı başındaki parlak nü-mûnesinin dik duruşuna hayranlığını bu karşılaşmalarda büyük bir zevkle yaşıyordu. Hoca'yı her görüşten ve görüşmeden sonra, etrâfa söylediğı cümlelerde bu zevkin ışığı parlardı: "*Adsız'dan sonra tek büyük idealist tanıdım. O da bizim Turan'dır.*" Sonra "idealist"lerin

davranışlarını bir târif gibi açardı: *“Bunlar böyledir: İnandıkları hususlarda esneklik göstermezler. Benlik dâvâları yoktur. Siz onları koskoca bir ben olarak görmeniz de yoktur. Onlar prensip adamlarıdır.”*

*

Turan Hoca, evet tam bir prensip adamıydı. Sırasında berâber yürüdükleriyle de ters düşecek kadar. Prensip, bir dâvâ adamının şaşmaz çizgisidir. Bu mânâda kendisi de prensip olmuş insanlar vardır ve nâdirdir. Hareketleri nettir ve tabiidir. Hedefe doğrudan doğruya bir atılış içindedirler. Dolambaçlı yollara sapmaz ve tenez-zül etmezler. Hoca, bu prensip adamlarının şâhâne örneklerindendi.

Hoca'nın gâyesi ve hedefi belliydi: Dâvâ Türk'ü yüceltmek dâvâsıydı. Bunun için Türk'e Türk'ü hatırlatmak, tanıtmak ve tanıştırmak ilk işti. Oradan başladı. Türkiye içinde bir uyanıklığın yolu açılmıştı. “Türk Milliyetçiliği hareketi” fikren belli bir kıvâma gelme de büyük kalabalıklara ulaşabilmişti. Türklüğe uyanış bu ana çizgiden devâm edecekti.

1980 yılında Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nı kurduğunda, yeni bir düşünceden ziyâde bir idealistin zihininde kurduğu planın bir safhasına gelmiş oluyordu. Yoksa o, çocuklarının isminden Türklüğün büyük geleceğine kadar her şeyi önce zihninde yaşamış, olgunlaştırmış ve şimdi bir bir hayâta geçiriyordu. Üstelik, bunu en olmadık şartlarda düşünmüş ve yine en olmayacak şartlarda gerçekleştireliyordu. Fakir bir Anadolu âilesinin çocuğuydu. Yatılı okumuşdu. Yokluğun her derecesini tanımıştı. Âile geçimine yardım etmek için hiçbir işten yüksünmemiş, işportacılıktan tezgâhtarlığa, her biri yaratıcılık işâretleri taşıyan ufak tefek işlere girmiş ve erken erken olgunlaşmıştı. Zâten, epeyce olgun bir ruhla doğduğu belliydi.

Bu rûhun teşebbüs kâbiliyetinin son halkasında vakıf vardır.

Vakfın adının ilk defa kullanılmış bir terkip olduğu hep söylenirdi. Evet doğrudur, “Türk Dünyası” tâbirini ilk olarak bu vakfın adında görürüz. Yalnız sanırım mânâsı üzerinde pek durulmuş değildir. Bu konuda düşündüklerimi buraya kaydetmeyi Hocamın rûh ve düşünce dünyâsını -kendi zâviyemden- duyurmak için ol-

mazsa olmaz bir husus olarak görüyorum.

Türk Dünyâsı'nda ilk bakışta varılan mânâ, Türklerin yayıldığı ve yaşadığı bir coğrafyadır. Görünen, apaçık mânâ budur. Muhtemelen, herkesçe anlaşılan da budur. Yalnız, bu coğrâfî anlamada da bâzı alt başlıklar vardır. Bu yerler, şimdi kimin elinde olursa olsun Türk yurtdur. Diğer taraftan, Türk'ün ayak bastığı ve çekildiği yerler de bu dünyâya dâhildir. Tek Türk kalmasa da Tuna kıyılarına kadar, Çin seddinden Bering boğazına kadar, Yemen körfezinden Somali açıklarına, kuzeyde Fas'a kadar hayâlini süsleyen bir Türk Dünyâsı coğrafyası vardır. Bu, Turan Hoca karakterinde bir idealistin asgarî vatan sınırlarıdır.

Siyâseten edilecek söz, yine bu ibârede söylenmiştir. "Türk Dünyâsı", "Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi" ile birleşir. Bu, bütünüyle Türk'ün idâre ettiği bir dünya tasavvurudur. Bunu duymayan Türk dün yoktu. Adını etmese de, hattâ bilmesede her Türk'ün gönlünde bu aslan yatardı. Türk adının pek az telaffuz edildiğini söyleyerek sözüm ona karalamaya çalışılan Osmanlı'da da cihan hâkimiyetinin "kızıl elma" fikri bütünüyle canlıydı. Bugün de gençlerimizde taşıdığımız bir büyüklük duygusu olarak canlıdır. Ezilmişliğe, ürkekliğe rağmen böyledir. Yaşanmış, denenmiştir: En ücrâ yerlerde bile bu fikir çerçevesinde sözler ettiğimizde gözlerin başka türlü parladığını milliyetçilik geçmişi olanlar görmüşüzdür.

Turan Hoca, vakfının adını koyarken, bunları düşünmemiş olamazdı. Dolayısıyla "Türk Dünyâsı" adı, "Türk Cihan Hâkimiyeti"nin yeni zamanlarda devâmını sağlayacak bir isimlendirmedir.

*

Hoca'nın vakfı 32 yıllık bir cınardır. "Cınar" dedim, çünkü, geriye doğru binlerce yıllık Türk Târihi'yle bütünleşen bir teşkilattan bahsetmesek de, mânâ olarak ona bağlanması bakımından öyledir.

Vakfın, bu kısa sayılacak zaman diliminde gördüğü işleri alt alta sıralamak muazzam bir iştir. Tek kişilik ordunun sevkettiği bâzı yardımcı elemanlarla gördüğü hizmetlerdir. Büyük ölçüde vakfın işletmeleri vâsıtasıyla kazanılarak harcanan kabarık sayılmayacak

bir bütçe ile aklı zorlayacak işler görülmüştür. Yüzlerce kitap, yıllardır hiç aksatılmadan çıkarılan yüzlerce sayıya ulaşan iki dergi bile üniversitelerimizden en büyüklerini gıptadan kıskançlığa doğru türlü hislere varıracak ölçüdedir. Kaldı ki bu yayınlar, vakfın gördüğü hizmetlerin en büyük kısmı değildir. Dışarda açılan mektepler, üniversitelerde fakülte ve bölümler, kültür merkezleri 1989'dan beri devam eden toplu kültür gezileri, çocuk şölenleri, kadın ve gençlik faaliyetleri, yıl devâmınca baş döndürücü bir hızla gelip giden misâfirler, eğitimler, kurslar, geziler, konferanslar.. hakîkatte devletin bile yapmadığı, yapmadığı işlerdendir.

Nerede bir Türk yaşıyorsa, oraya muhakkak gitmiş, gidilmesini sağlamış, ilgisini devam ettirmiş, anlamış-dinlemiş, gerekenleri yapmak için çırpınmıştır. Bu seyahatlerinde Hoca'yı görmek lâzımdır. Şaşılacak iştir. Gittiği yerlerde program bellidir: Protokol görüşmeleri usuldendir. Mutlaka devlet katında ziyâretler, müzâkereler olur. Asıl iş, oradaki kardeşlerle kucaklaşmaktır. Hoca'yı bu kucaklaşmalarda tanımak, âdetâ yeni bir duyguyu keşfetmektir. Evet, hakîkaten bir sihirli dokunuşla cezbeye benzer bir hâle geçer. Muâmelesinin, en yakınlarına gösterdiğinden farkı olmadığını söylemek eksiktir; hattâ daha ileridir ve ömürlerce ayrı yaşamanın hasreti ve heyecânıyla onlara sarılan beden başka bir rûha bürünür. Gözleri nemlenmekle daha bir ışıqlanır. Mestliğinin derecesi kendi zirvesine ulaşır.

Muhâtablarına da bu duyusun sihri geçer. Saha İli'nde (Yakutistan) eski inanışta bir Türk'e de, Kazakistan'daki Müslüman Türk'e de aynı hissi verir.

Bu yazıda hâtıradan çok fikir söylemeyi istediğim için bu karşılaşmalardan örnekler vermeyi tercih etmedim. Yalnız, Turan Hoca çizgisinde bir idealist olan Elçibey'le ilgili olanlardan birini vermek ihtiyâcını duyuyorum.

1991 yılının Ağustosunda Kazakistan ve Tataristan'dan sonra Âzerbaycan'a gelmiştik. Henüz Sovyetler dağılmamıştı. Elçibey, aranmaktan kurtulmuş ve "Halk Cephesi"ni kurmuştu. "Millî Hareket" in merkezi "Halk Cephesi"ydi. 106 kişilik büyük grubumuz-

dan seçilmiş 20 kişiyle Elçibey'in akşam yemeği dâvetindeydik. İlerleyen saatlerde, Gumilyev'in "Hazar'ın sularının yükselişi, her zaman Türklüğün de yükselişini getirmiştir" fikri üzerinde epeyce konuşuldu. Sözle kalınmayacağı, yaşanan duygu yükselişinden anlaşılmıştı. Elçibey ve Turan Hoca gibi iki büyük idealistle onların hissinde coşmaya hazır 40 kadar insanın ne yapacağı artık belliydi.

Gecenin 01.30'unda, ay ışığı tepemizde, hiç bitmeyen rüzgârların şehrinde "Hazar Denizi"nin yerleşmenin olmadığı uzakça bir yerindeydik. Deniz, epeyce dalgalıydı. "Hazar"ın yükselip yükselmediği sâhilden incelendi. Bir görüş hâkim oldu, evet "Hazar yükseliyordu". Muazzam bir müjde gibi duyulan bu hükümden sonra olacak yine belliydi: Hoca ve Elçibey, ayakkabılarını çıkarıp pantolonlarını diz üstüne kadar katlayarak denize girdiler. Hepimiz onlara uyduk. Epeyce serindi. İkazlar üzerine heyetin çoğunluğu sâhile çıktı; ancak Hoca ile Elçibey bütün ısrarlara rağmen dönmediler. Birbirlerine sokulmuşlardı. Aya bakıyor ve duâ ediyorlardı. Bu görüntünün câzibesine kapılarak, açık kasetli teybimle ben de onlara katıldım. Artık üç kişiydik. Sonraki düşünüşüme göre, söze karışmama rağmen beni gördüklerinden de emin değildim. Durmadan, vecd hâlinde ve sayıklar gibi duâ ediyorlardı: *"Yâ Rabbi! Yâ Rab! Türklüğü yücelt! Türke güç ver Yâ rabbi! Hazar'ı yükselttiğin gibi Türkü yükselt! ..."*

Duâya ara veriyor, şiir okumaya başlıyorlardı.

Turan Hoca'nın hâfızasında bu kadar şiir olduğuna o vakte kadar şâhid olmamıştım. Elçibey'in de Türkiye şâirlerini ne kadar iyi bildiğine şaşırmıştım. Pek çok şâirden bâzı beyitler söylemiş ve "Sakarya Türküsü" şiirini tam metin ezbere okumuştum.

Uzun ve bitmemesini istediğimiz hârikalı bir geceydi. Elçibey ve Turan Hoca'nın Hazar'ın yükselişiyle yükselen heyecanları denizden sonra, kıyıda bir lokantada ıslaklığa aldırmadan daha birkaç saat sürdü.

O akşamdan yazılacak pek çok şey vardı. Prof. Şaban Karataş'la Elçibey arasında geçen "Atatürk münâkaşası" da bir başka ilgi çekici görüşmeydi. Muhtevâsı kitap hacminde verimli bir akşam yaşa-

mıştık.

Garib ve acıdır, bu güzel seyâhatle ilgili iki kaybım var: Maalesef, o entelektüel akşamı da anlatan, gezi intibâları hâlinde yazdığım bir küçük kitap hacmindeki dosyam, Halil Açıkğöz'ün ihtimâmına rağmen dizgide kayboldu. Sanırım, başka yazan da olmadı. Bunlar içinde ses kaydı olarak sâdece "Hazar"daki o yakarışı hatırlıyorum; Ne yazık ki o gecenin sabâhında o kaset de elimden gitti. Oda arkadaşım Doç. Dr. Ahmet Ali Arslan (Garip Kafkaslı adıyla pek sanatkârâne desenleri vardır), bir sûret çıkarmak için benden aldı ve akşam saatlerinde de kaybettiğini söyledi.

Muhtemeldir ki, bu kayıpların 31 yıldır içimden çıkmayan acısıyla bu hâtırayı seçmiş oldum. Sonraki seyâhatlerde, hemen her zaman televizyon programları için katıldığım ve bütün zamânımı alacak kadar çok program yaptığım için not almakta ve sonra da yazmakta ihmalkâr davrandım. Televizyonculuğun vazgeçilmez tebliğ değerine karşılık, edebî derinliğe ve serbest yazmaya müsâade etmeyen tarafını bu vesîleyle not edersem, kendimi temize çıkarmak istediğimin düşünülmesini istemem. Her halde yazmalıydım. Tembelliğimi, ihmâlimi, -hatta dersiniz- gafletimi.. üzüntüyle, mahcûbiyetle kabul ederim. Bugün bir kere daha yanarak anlıyorum ki, Hoca'yı anlatacak şeref levhalarını vermek için olsun yazmalıydım!

*

Turan Hoca'nın bir ömre sığdırdığı işler, gelecek zamanlarda çok konuşulacak, yazılacak, işlenecektir. Buna şüphe yok. Bir insanın çok insan ettiği, hattâ bir ordu gibi çalıştığı, ordular sevkedecek bir ruh taşıdığı ve o rûhu kütlelere aşıladığı çok söylenecektir. Yaptığı işleri listeler hâlinde görmenin bile, gelecek nesillerde hayret ve hayranlıkla bir ileri atılış heyecânı yaratacağı bugünden rahatlıkla ifâde edilebilir.

Bir husus çok önemlidir: Bu işlerin yapılabilmesinin şifresi Hoca'nın idealizmidir. Hedefe dik giden, çelmelemelere aldırmayan, dedikodularda, olumsuz düşüncede aslâ konaklamayan bir rûhun kendi kurgusuyla çalışmasının sonucudur. Buradan çok açık anlaşılır ki Hoca, yapıcı bir karakterdir. Yıkıcı unsurları bünyesinde barın-

dırmaz. Böyle negatif engellerde enerji kaybetmek istemez. İşini kendi imkânlarıyla, ama daha çok çalışarak ve yorularak kendisi görür. Bütün büyük adamlarda, özellikle idealistlerde bu karakter görünür. Peygamberler, veliler, büyük şâirler, yazarlar, düşüncede çığır açanlar, hâsılı her sâhanın önderleri böyledir. Başkasının yardımıyla değil, kendi iç kuvvetleriyle bu yollara girerler ve başarırlar.

İstanbul Üniversitesi'ndeki törende aziz tabutu başında konuşanlardan Kırım Türklerinin lideri Mustafa Cemiloğlu, bu yapıcılığa başka bir yönden dikkat çekmiş ve demişti ki: *"Az önce dinlediğiniz biyografiyi 25 insana dağıtsak yine de her birinin çok parlak bir biyografisi olur."* Halbuki çok kısa hazırlanmış ve her şeyi vermeyen bir biyografi okunmuştu.

Cenâzede bunu hissettim.

Hoca, göçüşüyle bir tür millî birliğe yol açtı. "Fâtih Câmii" avlusu bu koalisyonun mekânıydı. Türkiye'nin üç büyük partisinin mensupları oradaydı. İkisi "Genel Başkan" seviyesinde temsil edilmişlerdi. Meclis Başkanı oradaydı. Her zaman ve zeminde Türk milliyetçisi Müzisyen İlham Gencer gençler gibi tabutun başında nöbet tuttu. Orhan Gencebay, Serdar Gökhan ve sanat dünyâsının pek çok ismi Hoca'yı yolcu etmeye gelmişti. "Silivri'de yatanlar"dan bâzıları da çiçekleri ve mesajlarıyla oradaydılar. Türk Dünyâsı'nın pek çok yerinden temsilciler oradaydı. Nerede bir Türk varsa ayağına gidip onunla kucaklaşan bu Büyük Türk'ü uğurlamaya gelmişlerdi. Fâtih Câmii'ni dolduran büyük kalabalık, kendisi için çalışan büyük millet evlâdına vefâsını böyle gösteriyordu. Cenâzeyi kıldıran Doç. Dr. Emin Işık Hoca'nın müstesnâ değerdeki sözleri de bu birlik havasını tamamlıyordu. Ben buna bir millî koalisyon demek istedim.

Yine cenâzede düşündüm: Hoca'yı, idealizmi bir yere bağlardı; bu tarafıyla hep birileriyle berâberdi. Diğer taraftan kalabalıklardan kopuşu gerekli kılan ideal yapıcılığı onlardan ayırırdı. Hem büyük kalabalıklarlaydı, hem de sanki başka bir yerdeydi; çünkü başka bir mayadandı. Esrârengiz bir oluştan bahseder gibi olduğumun farkındayım. Öyledir, bize benzer görünürse de onun harcı başka türlü

karılmıştı. Büsbütün başka, hem bizim gibi, hem de yukarda bir yerdeydi.

Esâsen bilinmeli ki bu kazanılmış bir hâl ve sıfattır. Can pahasına, canlar pahasına kazanılmış şerefli bir ideal tâcidir. Bu gül, çok az kimsenin bahçesinde açılır ve çok daha azında mis gibi kokar. Bu gülün adı, tadı, kokusu hemence görülmez, duyulmaz, yıllar içinde ağır ağır ve sine sine gelir.

Hoca, onlardandı. Onu yaşarken tam olarak göremez, duymazdık. Hoca'nın mevsimi şimdi başlıyor. Geleceği mayalayanlar arasında onun Türk gibi parlayan ışığını göreceğiz.

Vefâtının beşinci gününde bu buruk tesellînin hüznüne vardım.

Hizmetle Geçen Koca Bir Ömür

Mehmet Nuri Yardım

Turan Yazgan Hoca bugün son örneklerini yavaş yavaş kaybettiğimiz farklı bir nesle mensuptu. Nefsi için değil, vatani, bayrağı, inancı, târihi, dili ve medeniyeti için kalemle, fikirle ve ilimle mücâdele eden mefkûreci nesil... İşte Turan Yazgan Hoca da bu seçkin nesle mensup şahsiyetlerdendi.

Hayat hikâyesine baktığımızda ana hatlarıyla şunu görürüz. 1938 yılında Isparta'nın Eğirdir ilçesinde doğdu. 1948'de Eğirdir Zaffer İlkokulu'nu, 1951'de İstanbul Vefâ Lisesi orta kısmını, 1955'de parasız yatılı olarak Kastamonu Lisesi Fen Bölümü'nü pekiyi dereceyle bitirdi. 1959'da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdikten sonra askerlik görevini yaptı. İmar ve İskân Bakanlığı Bölge Planlama Dâire Başkanlığı'nda "İktisâdî Araştırmacı" ve "Bölge Plancısı" unvanlarıyla beş yıl görev yaptı. 1963 yılında İtalya'ya, "Güney İtalya Bölge Planlaması" konusunda staj yapmak üzere gitti. 1966 yılında İktisat Fakültesi'ne asistan olarak girdi. 1967'de "Şehirleşme Açısından Türkiye'de İşgücünün Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bünyesi" adlı teze ve pekiyi derece ile doktorasını yaptı. 1971'de "Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik" konulu tezi vererek doçent oldu. 1977 ve 1978'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi Planının Genel Koordinatörlüğü görevini yüklendi. Bölgede yapılan araştırmaları müteakip ortaya çıkan yedi ciltlik Güneydoğu Anadolu Gelişme Planı'nı, Başbakanlık Tarım ve Toprak Reformu Müsteşarlığına sundu. 1979'da İktisat Fakültesi profesörlüğüne yükseltildi. Üniversite Senato üyeliği, Üniversite Yönetim Kurulu üyeliği ve Anabilim Dalı Başkanlığı vazîfelerinde bulundu. 2000 yılında üni-

versiteden emekliye ayrıldı. 1980 yılında kurduğu Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın genel başkanlığını yürüttü. Türkiye'de ve Türk Dünyasındaki hizmetleri dolayısıyla 200'den fazla plaketle ödüllendirildi. Ayrıca yurtiçi ve yurtdışındaki pek çok üniversiteden verilmiş fahri doktora unvanları bulunuyordu. Her fânî gibi o da dünyâya vedâ etti ve 22 Kasım 2012 târihinde Hakk'a yürüdü.

1980'li yıllardan beri konuşmalarını dinlediğim, yakından tanıdığım ve kendisiyle zaman zaman görüştüğüm bir büyüğümdü. Âdeta bütün ömrünü büyük bir heyecanla kurduğu Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'na adanmıştı. İstanbul Büyükşehir Belediye binâsının arkasındaki o güzelim Ankaravî Mehmed Efendi Medresesi'nde hizmetlerini yürütüyordu. Bir bakıma Türk dünyasının Türkiye'ye, İstanbul'a açılan penceresiydi. Aylık târih, üç aylık ilim araştırma dergisi çıkarıyordu. Bir de vakfın yayınları vardı. Merhum Ergun Göze, *Soruşturma* adlı eserinde değer verdiği şahsiyetlerle bâzı röportajlar yapmıştı. Turan Yazgan da güvendiği, görüştüğü, kendisine sualler yönelttiği ve cevaplar aldığı bir ilim ve fikir adamıydı. Sözkonusu mülâkatta bir bölüm var ki, bizim medeniyet anlayışımızın yüksekliğini, inanç dünyamızın inceliğini apaçık gösteriyor. Ergun Göze'nin 25 Mayıs 1975 târihinde "sosyal güvenlik" hakkında yaptığı bu röportajın can alıcı sorularından birisi de, "Sosyal güvenliği mânevî bir tarafı var mıdır?" şeklindedir. Turan Hoca'nın bu suale cevâbı şöyle:

"Olmaz olur mu? Avrupa'da sosyal güvenlik mefhumu makine ile berâber doğmuştur. Fakat bizde İslâm'dan önce de vardır, sonra da kemâliyle bulunur. Kırgızlar'da, tehlikeye uğrayan, sürü sâhibine bir mendil gönderir. Sürü sâhibi bunu bir koyunun boynuna asar, yayladan dönüşte o koyun tehlikeye uğrayanın hakkıdır. O, istemek hakkını hâizdir. Sürü sâhibi de vermekle borçludur. İslâmiyet'te ise zekat, fitre, sadaka ve vakıflarla bu iş kökünden halledilmiştir. On altıncı asırda Osmanlı Cihan Devleti hudutları dâhilinde tehlikeye uğrayıp da bakımsız kalan bir tek kişi gösterilemez. Hattâ kuş gösterilemez. Hicret edemeyen kuşlar için vakıflar vardır. Esâsen aksi, Türk'ün töresine de, devlet anlayışına da aykırıdır. Sosyal güvenlik hakkı kısacası bir 'insan hakkı'dır. Ve Avrupa'da yeni, bizde eskidir."

Sâdece iktisatçı değil aynı zamanda kültür adamıydı Turan Hoca. İktisat âlimi olduğu halde ömrünü kültür meselelerine hasretmişti. Sabahattin Zaim gibi değerli bir başka öncüden ders almış, sonra kendisi talebe yetiştirmeye başlamıştı. İstanbul’da binlerce öğrencisi oldu, Türk dünyasında kurduğu okullarda da pek çok evlâdı vardı. Asya’nın aydınlık yüzlü, ak bahtlı çekik gözlü genç Türkleri acı haberi alınca babalarını kaybetmişçesine üzüldüler.

Türk dünyâsı onun yüreğini titreten bir özge coğrafyaydı. Türkistan denilince, Özbekistan anılınca, Türkmenistan söylenince, Kırım gündeme gelince, Kerkük hatırlanınca, Doğu Türkistan özlenince yüreği heyecanla atardı. Hakikaten bâzı insanlar isimleriyle müsemma olur. Hoca, “Turan” ismi ile “Turan” ülküsünü içinde mezcetmiş bir insandı.

Bir gün Türk Edebiyatı Vakfı’nda bir sohbetini dinlemiştim. Kommunizm rejimi sona erince Âzerbaycan’a ve diğer Türk illerine ilk giden kâfile içindeymiş. O buluşmayı anlatmıştı da gözlerimiz yaşarak dinlemiştik kendisini. Sonra İstanbul Türkocağı’nda geçen yıl muhteşem bir program yapılmıştı. Koca salon dolup taşmış, ben yer bulamamış, yaklaşık iki saat boyunca Hoca’yı ayakta dinlemiştim. Gençlere cesâret aşıyor, ümit veriyor, aydınlık istikbâli gösteriyordu. “İlimle, sanatla, siyâsetle uğraşın. Hangi parti olmuş önemli değil, siyâset yapmak isteyen yapsın. Çekinmeyin, korkmayın. Kendinizi iyi yetiştirin ve bu asıl millete hizmet edin.” diyordu. Âdetâ vedâ konuşmasını yapmıştı o gün. Daha sonra farklı yerlerde kısa konuşmalar yaptı; hepsinde benzer mesajlar veriyordu. Bir bakıma dostlarıyla, sevenleriyle peyderpey vedâlaşıyordu. Çünkü amansız hastalık onu sıkıca yakalamış, yakasını bir türlü bırakmıyordu. Son aylarda doktorların tâlimâtı üzerine, en çok sevdikleriyle bile tokalaşmıyor, kucaklaşmıyordu.

Cumartesi günleri vakıfta çorba pişerdi, Türkistan pilâvı ve kurufasulye yenilirdi. Bu yemeklere dâvet edilir ama gidemezdin. Yine de bilirdim ki, bir çok şâir, yazar, gazeteci ve kültür adamı, Hoca’nın etrâfında her hafta buluşuyor. 2012 yılının yazında Türk Dünyâsı Araştırmaları Vakfı’nın düzenlediği “târih” konulu makâle

yarışmasının jürisine girmemi istemişti Turan Hoca. Cân-ü gönül-
den kabul etmiş, buna lâayık gördüğü için de ayrıca sevinmiş, teşekkür etmiştim. Birinci eleme yapılmış, ilk on eser bana verilmişti. Okudum, yazılar hakikaten çok güzeldi. Gençlerimizle iftihar ettim. Türk târihini çok güzel anlatıyorlardı. Birer menkıbe, birer destan, birer hikâye gibi ibretli târihî vak'aları dile getiriyorlardı. Tâarihle edebiyâtın buluştuğu muhteşem metinlerdi okuduklarım. Birini diğerine tercihte zorlandım ama yine de seçimimi yaptım. Sonra ödül törenine gittik. Eski Türkiyat binâsında yapılyordu. Yarışmaya katılan gençler de gelmişti. Sonucu görünce, seçtiğim eserlerin diğer jüri üyelerinin tercihleriyle aynı olduğunu gördüm. Güzel bir toplantı yapıldı orada. O gün bendenize de kısa bir konuşma yapmak nasip oldu. Gençlerimize ümit vaat ettim, kalem çalışmalarını sürdürmelerini, Turan Hoca'yı örnek almalarını istedim.

Vakıf, yaşayan asırlık sanat tâarihçisi Oktay Aslanapa Hoca için bir tören düzenlemişti. Turan Hoca o programı da idâre etmemi söylemişti. O gün muhteşem geçmişti. Bir çok kuruluş Oktay Hoca'ya armağanlar, plaketler vermişti. Hayâtım boyunca unutamadığım günlerden biri de Süleymâniye Kültür Merkezi'ndeki (Darüzziyâfe) o görkemli merâsimdi.

Turan Yazgan Hoca, Kubbealtı'nın 40. yılı münâsebetiyle Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda 21 Aralık 2010 târihinde düzenlenen o unutulmaz gecedeki konuşmasında özetle şöyle demişti:

“Kubbealtı Vakfı'ndan bahsederken onun faâliyetlerinden hangisini değerlendirmeye kalksanız, karşınıza Türk sanat dallarının hemen hepsini diriltme, öğretme ve yaymanın yanında, Türk kültürünün bütün haşme-tiyle tanıtılıp yeni nesillere aktarılması gibi bir görevin de hakkıyla yerine getirilmeye yönelik olduğunu teslim edersiniz. Bu bakımdan sözden çok iş, üretim ve icrâya yönelik bu faâliyetlerin, siyâsetin söz düellosundan ibâret olduğu, vakıfların ve derneklerin çoğunlukla gâyeleri için reklamla para toplayarak insanların dînî duygularını sömürdükleri, vicdanlarını kanat-tıkları ülkemizde, vekar ve haysiyetine en ufak halel getirmeden çalışan bu vakfı örnek almamak, parmakla göstermemek mümkün değildir. Âyinesi iştir kişinin (kurumun) lâfa bakılmaz. Yayınladıkları kitaplar, başlı başına gelecek nesillerimize devredilen muhteşem bir servet, bir mîrastır. Burada klasik Türk müziği eğitimi alanlar, tezyin sanatı, ebrû san'atı öğrenenler de Türklüğü kültürüyle, sanatıyla geleceğe devredecek askerlerdir. Kendimi, bunları samîmî bir duygu olarak ifâde etmeye mecbur hissediyorum. Os-manlı Devleti'nin Balkanlardaki mîmârî mîrâsının târihimize geçirilip ge-leceğe ve gelecek nesillerimize aktarılmasında Ekrem Hakkı Ayverdi'ye na-sıl minnettar olmayız. Türk dili ile ilgili muhteşem lugat projesi için ömrü-nü veren, bir vakfın faâliyetlerine inceliği, içtenliği ve güler yüzlülüğüyle dâima örnek bir ev sâhibi olan İlhan Hanımefendi'yi nasıl hatırlamayız. Dergimizde pek çok yazısı yayınlanan Sâmîha Ayverdi hanıma, özellikle Türk'ün mânevî dünyâsıyla ilgili muhteşem eserlerinden dolayı, istikbâli-miz hesâbına nasıl minnet ve şükran duymayız. Bu Vakıf tarafından ödül-lendirilen bendenize de ne mutlu. Bu vakfın kurucularından, çalışanların-dan ve ilgililerinden rahmete kavuşanların Allahı yattıkları yeri nurla doldursun...”

Hoca, bu konuşmayı yaptığı târihten tam iki yıl sonra Hakk'a yürüdü. Vefâtının ardından değerli hocam Prof. Dr. Zeynep Ker-man, bana yolladığı mektupta şöyle diyordu: “Dostum, değerli mes-lektaşım, Türk kültürü ve dünyâsının seçkin sîmâsı Prof. Dr. Turan Yazgan'ın vefâtı beni derinden etkiledi. Üzüntümü ifâde edecek ke-lime maalesef bulamıyorum. Bir buçuk aydır ağır bir siyatik siniri sıkışmasından yataktan kalkamıyorum. Bu yüzden cenâzeye katıla-

mayacağım. Hepimizin başı sağ olsun. Hepimize Allah'tan sabırlar diliyorum." Aydil Erol ise yüreğinden bir hoyrat düşürmüş ve benimle paylaşmıştı:

*Yaz ganıma, Yazgan'ıma
al kalemi yaz ganıma
Türklük için çarpan kalpler
kurban Turan Yazgan'ıma*

O, bir çok dâvâ ve yol arkadaşı gibi ömrünü ideallerine adanmış bir alperendi. 2009 yılında Hazar Şiir Şölenleri çerçevesinde "Türk Dünyâsı Bilgesi"ne "Türk Dünyâsı Üstün Hizmet Ödülü" verilmişti. Bir yıl sonra da Kubbealtı'nın mükâfatı kendisine takdim edilmişti. Edebiyat Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği (ESKADER) de 2010 yılında Hoca'ya "Üstün Hizmet Ödülü"nü sunmuştu. Hoca benzer ödülleri bir çok kurumdan aldı. Demem o ki, taçlandır-dığı hizmetler biliniyor, takdir ediliyordu. O, bütün bu armağanla-ra, nişanlara, madalyalara rağmen tevâzuu elden bırakmıyordu. Son yıllardaki hizmetlerinden birisi de, her yıl Türk dünyâsından getirttiği çocuklara İstanbul'da yaşattığı muhteşem şölenlerdi. Çok vefâlıydı. Oktay Aslanapa, Nevzat Atlığ ve Orhan Türkdoğan gibi aksakallara her zaman sâhip çıktı, vakfın kapılarını onlara açtı, toplantılarına iştirak etti. Oktay Hoca için Topkapı'da ve Bâbıâli'de düzenlediğimiz toplantılara rahatsız olmasına rağmen katılmıştı.

Turan Yazgan Hoca kendisine verilen ömrü en güzel şekilde, hakkıyla, şerefle taşıdı ve emâneti sâhibine teslim etti. Sevenleri Fâtih Câmii avlusunu doldurarak tekbirler eşliğinde onu sonsuzluğa uğurladılar. Kabri nur, mekânı cennet olsun. Türkiye'nin ve Türk İslâm âleminin başı sağ olsun. Başlattığı güzel hizmetler, inşallah artarak devam eder.

Osmanlı'da Hazin Bir Aşk Hikâyesi

Hicran Göze

Lady Montegü'nün *Şark Mektupları*'nı seneler önce okumuştum. Uzun yıllar önce okunan kitaplar tesirini muhâfaza etse bile az çok unutulur. Yeniden nasılsa elimize geçince ise bir çırpıda okunur. Ahmet Refik'in tercüme ettiği kitabın 1933 senesindeki ilk baskısı kitaplığımı düzenlerken elime geçince benim için de öyle oldu. Bir İngiliz sefîresinin çok çekici bir üslûpla kaleme aldığı bu mektuplar artık ne yazık ki kaybolmuş bir edebiyat türüne kavuşmamın ötesinde karşımızda sırlar âlemi gibi duran harem kapısının da biraz olsun aralanmasıydı.

İstanbul'da 1717-1718 târihleri arasında oturan bu çok meraklı Lady'nin yakınlarına yazdığı mektuplar târihçiler için de mühim bir kaynaktı. 17. asır Osmanlı kadınının giyiminden tavırlarına kadar her vasfının anlatılışıydı. Bana ise Lady'nin 17 Mart 1718'de bir kontes arkadaşına yazdığı mektupta anlattığı, bir Osmanlı Sultanı'nın, Avcı Mehmed diye anılan IV. Mehmed'i oğlu II. Sultan Mustafa'nın gözdesi Hafıza Sultan'ın, Sultan II. Mustafa'ya duyduğu büyük aşk çok tesir etti. İşte Lady'nin mektubundan o hüznü aşkı anlatan satırlar: "... Takriben dört gün evvel, yeni bir ziyârette bulunmak için Beyoğlu ile İstanbul arasındaki denizden geçtim; bu ziyâretimde dünyânın en merâka şâyan şeylerini öğrendim. Merhum Sultan Mustafa'nın gözdesi Hafıza Sultan'ı ziyârete gittim. Şüphesiz mâlûmunuzdur, Sultan Mustafa, kardeşi şimdiki Pâdişah, (III. Sultan Ahmed) tarafından halledilmiş, ahâlinin zannınca birkaç hafta sonra zehirlenmiştir. Bunun üzerine Sultan, zevcinin vefâtından sonra Saraydan dışarı çıkmamak, Bâbiâlî erkânı arasında kendisine bir zevç intihap etmek için emir almış. İhtimal ki siz, bu emri aldığına memnun olmuştur zannedersiniz, asla. Sultan adı verilen, kendilerine Sultan denilen bu hanımlar evlenmekte bu sûretle ser-

best bırakılmalarını, haklarında yapılabilecek en büyük hakâret olmak üzere telakkî ediyorlar. Hafıza Sultan da Pâdişâhın ayaklarına kapanmış, kardeşinin zevcesine bu derece hakâret etmektense kalbine bir hançer saplamasını ricâ etmiş. Hattâ fazla teessüründen, Osmanlı Hânedânı'na beş şehzâde yetiştirdiğini böyle bir hakârete lâyık olmadığını Pâdişâha söylemiş. Fakat bu şehzâdeler kâmilten vefat etmişler; o zaman yalnız bir kızı varmış. İleri sürdüğü sebepler hiçbir işe yaramamış. Nihâyet bir zevç intihâbına mecbur edilmiş. O da, o zamanlar Reîsülküttap (Dışişleri Bakanı), yaşı seksenden fazla, Bekir Efendi'yi intihap etmiş..." değerli târihçi merhum Yılmaz Öztuna'ya göre bu seçimiyle "24 yaşındaki muhteşem dul, 40 yaşını bitirmeden ölen Sultan Mustafa'nın hâtırasına ihânet etmeksizin, kendisine bir yuva sağlamış oluyordu."

Lady Montegü Hafıza Sultan'ı ziyâret ettiğinde gördüklerini kalemle resim yapar gibi anlatmaktadır: "Kendisini ziyâret ettiğim zaman beni büyük bir odaya götürdüler. Odamın boyunca, kenarı açık mâvi, zemîni gümüşî kadife kaplı, beyaz mermer sütunlarla müzeyyen bir minder vardı. Yastıklar da aynı kumaştan. Sultan gelinceye kadar oturmamı ricâ ettiler. Ben karşısına çıkar çıkmaz ayağa kalkmaya mecbur olmamak için bu sûretle kabul etmeyi düşünmüştüm. Mâmâfih ayağa kalktığım zaman başıyla selâmladı. Kendisine her gün dünyânın en güzel kadınları takdim edilen bir pâdişâhu teshir eden böyle bir kadını seyrederken âdeta bir zevk hissediyordum. Kendisinin güzel bir kadın olduğu görülüyordu; fakat bana öyle geldi ki, Edirne'de gördüğüm dilber Fatma kadar vaktiyle de o derece güzel değilmiş. Kahırdan vaktinden evvel solduğu görülüyor. Elbisesi o kadar kıymetli idi ki size bunu tasvirden kendimi alamayacağım. Arkasında dolama denilen bir gömlek vardı. Bu gömleklerin kaftanlardan farkı, kollarının daha uzun ve yukarı doğru sıvanmış olmasıdır. Rengi kırmızı, boylu boyuna, yakasından eteğine kadar ve kollarının etrafı gâyet zarif, burada kadınların esvaplarındaki düğmeler kadar iri elmaslarla süslenmişti. Milord M.ün elmasları kadar iri diyemem fakat bir nohut büyüklüğünde diyebilirim. Bu düğmelerin üzerine tıpkı bir prensin yıldönümü merâsimi yapıldığı zaman giyilen esvaplara konulan altın ziynetlerin biçiminde iri elmas ziynetler sarkıyordu. Gömlek daha küçük, sapları iri elmaslarla müzeyyen iki iğne ile kemere tutturulmuştu. İç gömleği baklava biçiminde iki büyük elmas düğme ile iliklenmişti. Kemer gâyet geniş baştan başa elmaslarla müzeyyendi. Gerdanında üç dizi vardı ki, dizlerine kadar iniyordu. Biri iri incilerden yapıl-

mıştı. Ucunda bir Hint yumurtası kadar iri bir zümrüt görölüyordu. Diğeri gâyet koyu yeşil, her biri ufak para büyüklüğünde, üç ilâ altı altın kalınlığında zümrütlerden mürekkepti. Kúpelerinin şâşaası öbür ziynetlerin hepsini gölgede bırakıyordu. Kúpeler armudî, bir fındık büyüklüğünde iki elmastan ibâretti. Başlığının etrâfında gâyet parlak dört dizi inci vardı ki bundan mükemmeli görülemez. Her birinde Düşes dö Malbrough'un gerdanlıkları gibi dört gerdanlık yapılabilecek kadar inci mevcuttu. Bu dizilerin her biri, etrâfı yirmi elmasla süslü iri bir yâkutla raptedilmişti. Saçları kâmilten zümrüt ve elmas iğnelerle süslenmişti. Bilezikleri elmastı. Parmaklarındaki yüzük, Mösyö Pitt'inkiler müstesnâ olmak üzere, gördüğüm yüzüklerin en büyüğü idi. Bunlara kıymet takdîrini artık kuyumculara bırakıyorum. Fakat İngiltere'de taşların bahâsına göre, Sultan'ın yalnız üzerindeki şeyler yüz bin İngiliz altınından fazla eder. Emînîm ki Avrupa'da bu ziynetlerin yarısı kıymetinde ziynete mâlik bir kraliçe yoktur. Vâkıa İmparatoriçenin mücevherleri gâyet zarif ise de hakîkatte Sultaninkilerin yanında pek bayağı kalır." diye yazmaktadır.

Bu satırlar ise Hafıza Sultan'ın eşi II. Mustafa'ya duyduğu büyük aşk ile ilgilidir: "Hafıza Sultan, Sultan Mustafa'nın ismini andıkça gözleri doluyor, ondan büyük bir zevkle bahsediyordu. Dedi ki: Şu geçen saâdetim bana âdeta rüyâ gibi geliyor. Fakat insanların en büyüğü ve en sevimlisi tarafından sevildiğimi bir türlü unutamıyorum. Onunla bütün seferlerde beraber bulunurdum. Beni öbür kadınların hepsine tercih ederdi. Kızım sultanı son derece şefkatle sevmeseydim onun arkasından ben de yaşamak istemezdim. Beni ölümünden kurtarmak için ancak bir şefkat kifâyet etti. Sultan'ı kaybettikten sonra bir sene sokağa çıkamadım. Zaman bir dereceye kadar kederimi hafifletirdi. Fakat hafta geçmez ki, Sultanım için göz yaşları dökmeyeyim. Şu sözler sun'î olamazdı; kederi yüzünden belli idi. Fakat berâ-yı nezâket şen görünmeye çalışıyordu." Mektuptan öğrendiğimize göre ziyâretin bitiminde eline gül suyu dökülmüş, çok güzel bir çevre de armağan edilmişti.

Hafıza Haseki Sultan II. Mustafa'yı anlatırken hiç mübalâğa etmiyordu. Sultan II. Mustafa çok iyi bir tahsil görmüştü. Şâirdi, mûsikîşinastı ve hattattı. Tahta geçer geçmez bir hatt-ı hümayun yayınlarak fikirlerini ve yapacaklarını îlân eden ilk pâdişahı. Sefere çıkan sultanların ise sonuncusuydu. Cebeci ocağının ve bâzı hâin paşaların isteklerini gerçekleştirmek için çıkarttıkları ihtilâl ile tahtını ana

baba bir kardeşi III. Ahmed'e bırakırken bir ağabey olarak çok yerinde ve çok mühim tavsiye ve nasihatlerde de bulunmuştu. Târihe çok acı satırlarla geçmiş bu olayın acı çeken bir kadın kahramanı daha vardı. Hafıza Haseki Sultan'ın kayınvâlidesi, Osmanogulları'ndaki kadınlar saltanatına son veren kayınvâlidesi Hadice Turhan Vâlide-Sultan'ın rahle-i tedrisinden geçen çok asil bir kadın... Rabia Gülnuş Emetullah Vâlide-Sultan... İki öz oğlundan biri tahttan indirilirken diğer oğlu tahta çıkıyordu. Bu tâlihsiz sultan, tahta çıkan oğlu elini öperken gözyaşlarını tutamıyordu. Sultan II. Mustafa Yeni Câmî'de babası IV. Mehmed (Avcı Mehmed) ve o Câmî'yi tamamlayan babaannesi Hadice Turhan Vâlide-Sultan'ın yanında yatmaktadır.

Edirne vak'ası diye târihe geçen bu korkunç ihtilâlden sonra III. Ahmed ağabeyi II. Mustafa'yı, Vâlide Sultan dâhil bütün âilesini ve yakınlarını alarak İstanbul'a gelmişti. Bu bir yerde Yılmaz Öztuna'nın dediği gibi Edirne'nin yarım asra yaklaşan en parlak devrinin de son bulmasıydı. III. Ahmed daha sonra ağabeyi II. Mustafa'nın tahtan indirilmesine sebep olan Edirne vak'asının ele başılarını ortadan kaldırmayı da ihmal etmeyecekti.

Lady Montegü'nün bu mektubu, II. Sultan Mustafa'nın bu hâin başkaldırı ile tahttan indirilip, altı ay gibi çok kısa bir zaman sonra ölüşünden on dört sene sonra yazılmıştı. Yirmi dört yaşında dul kalan Hafıza Haseki Sultan mektubun yazıldığı târihte kırk yaşına yakındı. Lady'in yazdığı gibi yüzü çok erken çökmüştü, geçirdiği çileli yılların izini taşıyordu. Onu ölmek arzusundan vazgeçiren sevgili kızı Safiye Sultan ise 21 yaşına gelmiş, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Vezir Genç Ali Bey ile evlenmişti. Yılmaz Öztuna'nın deyişiyle *"Bu evlilikten doğan çocuklarla Merzifonlu-zâdelere, bir taraftan Köprülü-zâdelere bağlanarak, Osmanoglu ve Hafıza Haseki'nin kanını taşıyarak zamânımıza kadar gelmiştir."*

Târih kim bilir ne kadar çok şaşırtıcı olaylarla doludur... Tabîî sonu bir büyük dram olan nice aşk hikâyeleri ile de...

Şükrâne

Özcan Ergiydiren

Meydân-ı aşkta pehlevânem ben
Yüz yaşında olsam nevcivânem ben
Tâ kıyâmet sürer saltanatımız
Gerçi mûrum ammâ Süleymânem ben
Yağmâya vermişiz dil ü cânımız
Yokluktur vârimiz öyle kânem ben
Dosttan gayri kimse bilmez hâlimiz
Âlem-i misâlde bî-nişânem ben
Yıkıldıkça âbâd olurum âbâd
Ehl-i harâbâtta vîrânem ben
Bend olduğum zülf-i perîşânına
Cânım almayınca perîşânem ben
Âteştir vuslatı, firkati âteş
Geh nâlân, geh handân, geh giryânem ben
Cûş edince deryâ misâl şevkimiz
Yere göğe sığmam lâ-mekânem ben
Kemterem, hakîrem, dûnem âlemde
Cânânem, cihânem, özge Cân'em ben
Gubâr-ı hâk-i reh-i Ken'ânem ben
Sâmiha Sultânıma kurbânem ben

Yahyâ Kemal'in “Kaybolan Şehir”i

Mustafa Özçelik

Yahyâ Kemal'in şehirleri

Yahyâ Kemal, hayâtı boyunca pek çok şehri görme ve belirli sürelerle orada yaşama imkânı bulmuş bir şâirdir. Onun bu mânâda tanıdığı, bildiği ilk şehir, aynı zamanda doğum yeri de olan Üsküp'tür. Babasının görevi nedeniyle gittiği Selânik, yine Balkan şehirlerinden Filibe, Sofya hayâtında büyük değişimlere yol açan ve hayâtının dokuz yılını geçirdiği Paris, Londra, Marsilya, Belçika, Ostende, Brüksel, Cenevre, Lozan, Venedik, Viyana, Budapeşte, Zürih, daha sonra Burgaz; onun görme ve kısa süreli yaşama imkânı bulduğu şehirlerden bâzılarıdır. Bu listenin içinde Anadolu şehirlerinden ise Bursa, Ankara ve İstanbul yer almaktadır.

Yahyâ Kemal, bir şâir olarak gezip gördüğü ve yaşadığı bu şehirlerle ilgili pek çok izlenimini şiir ve yazılarında dile getirmiştir.² Bu konuda yapılacak müstakil bir çalışma Yahyâ Kemal'in şâirliği, kültür adamlığı daha da önemlisi kimliği, dünya görüşü hakkında araştırmacıya epey bir imkân sunacak niteliktedir. Çünkü şâir-şehir ilişkisi sanıldığından önemli bir meseledir.

Şehir ve şâir

Şehir bu anlamda bir “ev” hükmündedir. Her yapı gibi şehrin yâhut evin statüsü kadar dinamik tarafı öne çıkar. Bu canlı taraf, insanla şehri birleştirir, bütünleştirir, bir ilişki içine sokar. Böylece insan her ne kadar şehrin mimârı ise de şehir de bir noktadan sonra

² Yahyâ Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, s. 84-85.

insanın mîmârı olur ve aralarında böyle bir etkileşim başlar. Bu etkileşimde gâlip gelen çoğu zaman şehirdir. Çünkü insanın ömrü şehrinkine göre daha da kısadır. Ama öte yandan da her yeni nesil, şehrin hâkimi olan her yeni millet, o şehre bir renk katar. Böylece şehir daha kompleks daha gizemli bir yapıya bürünür.

Şehir, gizemli bir yapı olunca söze şehir ve şâir ilişkisi olarak devam etmek gerekecektir. Zîra şâirler gizemli sözlerin avcılarıdır. Öte yandan onlar da şiirleriyle bir yapı (şehir) kurmaktadır. İşte bu durum şiirin derin coğrafyasında şâirle şehri birbirinin ikizi yapar. Böylece bir şehir bir şâir için kimlik olur. Bâzen de bir şehir, şâirle kimlik kazanır. Şâir, gözlem gücü, hassâsiyet yoğunluğu ile şehrin rûhuna nüfuz eder, şehir de bu yakınlığı boşa çıkarmaz, şâire kalbini açar. Böylece şâirle şehrin münâsebeti hiç kopmayacak bir bağlılığa dönüşür. Bundan dolayıdır ki Bursa denilince akla Tanpınar'ın, İstanbul denilince Yahyâ Kemal'in gelmesi bundandır. Şüphesiz bu şehirler için şiir yazmış başka şâirler de vardır. Ama şehrin hem fizik hem metafizik yönüyle anlatmaları itibâriyle bu isimler öne çıkarlar. Ayrıca şehirler, sâdece şiirleri yazılan mekânlar değildir. Aynı metafizik ve târihî bağlamda nesir türüyle de anlatılır şehirler.. Yine Tanpınar burada akla ilk gelecek örnektir ve onun *Beş Şehir* isimli eseri böyle bir eserdir. Yazar, eserinde anlattığı beş şehirde “hayâtımızı, vatanın mânevî çehresi olan kültürümüzü görmek ve göstermek ister.”³

“İstanbul şâiri”

Bir şehrin insanı/şâiri aynı şekilde etkilemesi bir zaman ve imkân meselesidir. Dahası şâirin o şehirle kuracağı ruh akrabâlığına bağlıdır. Bu zaman ve imkân şartlarına bağlı olarak şâiri, bu şehirlerden kimi az kimi çok etkiler. İşte bu anlamda Yahyâ Kemal'i etkileyen asıl şehir İstanbul'dur. Yahyâ Kemal'i Paris serencâmından sonra bir anne şefkatiyle bağrına basıp onu emziren, besleyip büyüten şehir İstanbul olmuştur. Bu yüzden İstanbul bir “anne şehir”dir.

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beşşehir*, s. IV.

Yahyâ Kemal de bu anneye sevgisini, bağlılığını ölümsüz mısırâlarla anlatan “İstanbul şâiri” olmuştur. Zîra İstanbul, mahalle mahalle, sokak sokak, her şeyi ile onun şiirlerinde ebedî birer tabloya dönüşür.

Üsküp’ten İstanbul’a

Yahyâ Kemal’in İstanbul sevgisi İstanbul’u görmekle başlayan bir duygu değildir. Bu sevginin temelinde bize göre Üsküp yatmaktadır. Çünkü Üsküp şâirin doğup büyüdüğü, ilk gençlik çağını yaşadığı şehir olmanın yanında taşıdığı özellikler itibâriyle Yahyâ Kemal’in İstanbul’u sevmesini sağlayacak motivasyonu onun şuuraltına dolduran bir şehirdir.

Üsküp’ün Yahyâ Kemal üzerindeki tesiri âile ve şehrin kendisi olarak iki açıdan incelenmelidir. Zîra, şahsiyetinin teşekkülündeki temel özellikler, bu iki sosyal çevrede oluşmuştur. Önce şehre bakalım:

Üsküp o zamanlar, çevresiyle birlikte tam bir Müslüman-Türk şehridir. Şâire göre son zamanlara kadar ilk asırdaki çeşnisini tamâmıyla muhâfaza etmiş, 2. Murat devrinin canlı bir resmi gibi olan, her köşesinde bir evliyâ yatan, Tanzîmat’taki değişimlere rağmen “ahlâkını, seciyesini ve zihnini” koruyan, câmileri, medreseleri, tekeleri, bedestenleri ve insanlarıyla bir serhat şehri, bir medeniyet merkezidir.⁴

Yahyâ Kemal işte böyle bir şehirde doğar. Babası dışında âile ve diğer sosyal çevresi de şehre uygun değerlerin ifâdesini bulduğu yerlerdir. Annesi Nakiye Hanım, doğal olarak şâirin üzerinde en çok tesiri olan kişidir. Yahyâ Kemal’in anlatımıyla Nakiye Hanım, “çok kavî” müslüman olmalarına rağmen Müslümanlığın ramazanlarından, bayramlarından ve kandillerinden başka şartlarıyla pek meşgul olmayan diğer âile fertlerinin aksine bu konuda “müstesnâ” bir kadındır. “Çok hisli ve asabîdir.” “Vekar ve haysiyet bahsinde müfrit denecek kadar hassas”, “marazî denecek ölçüde titiz ve te-

⁴ Yahyâ Kemal, a.g.e., s. 45 vd.

mizdir.”, “Beş vakit namazını kılar.”, “ Mushaf’ı yanından hiç ayırmaz.” “Her akşam ölülerine Yâsin okur” yâni “çok kuvvetli mûtekid” biridir. Oğlunu bu değerlere göre yetiştirmeye çalışır. Ona ilâhîler öğretir, *Muhammediye*’den bahisler okur. Nitekim, Yahyâ Kemal de bunu “İlk sofuluk dersini annemden aldım. Ramazan akşamları ölülerimizin rûhuna Yâsin okumayı ondan öğrendim.”⁵ diyecektir.

Yahyâ Kemal’in bu tür değerleri aldığı bir diğer isim ise “*Nan*” dediği dadısı Fatma hanımdır. Yahyâ Kemal’in “sevgiden, merhametten, vefâdan, iyilikten yaratılmış ilâhî bir mahlûk” olarak tasvir ettiği bu kadın, kendi çocuğu da olmayınca Yahyâ Kemal’i öz çocuğu gibi benimsemiş ve taşıdığı erdemleri ona da aşlamıştır. Yahyâ Kemal, bu etkiyi üzerinde o kadar kuvvetli hissetmektedir ki “Yeryüzünde onu tanımasaydım insanlık hakkında bedbin bir fikir taşıyarak hayâta geçecektim”⁶ der.

Nakiye Hanım’ın dışında Yahyâ Kemal’in yakın çevresinde kendisinden Battal Gâzi hikâyelerini dinlediği uşakları Hüseyin, “rind ve deryâdil” olarak anlattığı hizmetkârları Deli Ahmed, yine diğer dadısı Zeynep onun müspet değerler kazanma noktasında etkilendiği isimlerdir.

Yahyâ Kemal’in mahalle çevresi de benzer özellikler taşır. Evleri İshâkiye Câmii’ne bitişiktir. Evlerinin önünde geniş mezarlıklar var-dır. Burada evliyâ kabirleri de yer almaktadır. Kısacası müslüman toprağının en harâretli çevresinde ikâmet etmektedir. Nitekim bu âile ve mahalle çevresi ile ilgili izlenimlerini anlattığı yazısının so-nunda şöyle diyecektir: “Müslümanlık âlemine o kapıdan girdim, diyebilirim.”⁷

Burada babasından hâlâ ne diye söz etmediğimiz akla gelebilir. Bunu sebebi babanın, annenin tam zıddı bir özellikte olmasıdır. Evliliğinin ilk on yılında iyi bir eş ve baba olan bu kişi, daha sonra değişir evinden ve âilesinden kopar. İçkiye müptelâ olur. Sevgisiz ve

⁵ Yahyâ Kemal, *a.g.e.* s. 32.

⁶ Yahyâ Kemal, *a.g.e.* s. 13.

⁷ Yahyâ Kemal, *a.g.e.* s. 35.

müsâmahasız biri hâline gelir. O Üsküp'ten çok Selânik'in temsil ettiği değerlere göre yaşamak istemektedir. Nitekim bu yüzden çok geçmeden Selânik'e yerleşecekler, ama sorunları burada da bitmeyecek, annesi, bir "ağyar diyârı olarak gördüğü" bu şehirde yaşayamayacak, bütün kalbiyle sevdiği Üsküp'te, bu müslüman şehirde, akrabâsı, tanıdıkları ve konu komşu arasında ölmek ve orada evlerinin karşısındaki İsâ Bey mezarlığında babası Dilâver Beyin yanında gömülmek isteyecektir. Bunun üzerine babası; Yahyâ Kemal'in annesini ve kardeşlerini Üsküp'e göndermeye karar verir ve böylece âile parçalanır. Daha sonra annesi vefat eder. Babası başka bir kadınla evlenir. Bu, onun her zaman şefkatle sığındığı korunağını kaybetmesi demektir.

Bu durum, şüphesiz Yahyâ Kemal üzerinde olumsuz etkiler yapar. Muhtemeldir ki şuuraltında derin izler bırakan bu sorunlardan ötürü o da ömrü boyunca bir ev ve âile kuramayacak, otel odalarında, pansiyonlarda kalacak, yalnızlığın derin dramını yaşayacaktır. Gerçekten de bir ömür boyu bu etki onun peşini bırakmamış ve şâir olarak kazandığı büyük şöhrete rağmen bir söyleşide Câhit Tanyol'a şu itirâfı yapacaktır: "*Aziz Tanyol, ben hayatta üç büyük hatâ yaptım. Bunları senin de yapmanı istemem. Büyük şâir, büyük edip olmaktan daha önemli üç şey vardır: Birincisi evlenip bir yuva kurmak, ikincisi bir ev sâhibi olmak, üçüncüsü bir tarafta kimseye muhtaç olmayacak kadar parası bulunmak.. Ben bunların üçünü de yapamadım. Akşam oldu mu dostlar dağılır, evlerine gider. Ben şu otel odasında yalnızlığı bütün dehşetiyle duyarım. Ne şiir, ne kitap ne de dostlarım beni bu korkunç yalnızlıktan çekip alabilirler.*"⁸

Burada asıl konu Üsküp iken âile çevresi üzerinde durmamızın asıl sebebi, onun İstanbul sevgisini anlamamıza yardımcı olabilecek bir noktayı îzah içindir. O da şudur. Yahyâ Kemal, sonradan çok seveceği ve "aziz" sıfatıyla niteleyeceği İstanbul'a 1902 yılında ilk olarak geldiğinde belli bir zamâna kadar nispeten mutlu yaşadığı Üsküp'ten ve âile çevresinden uzaklaşmak zorunda kaldığında düş-

tüğü yalnızlığı İstanbul'da da yaşamaya devam eder. Bu yüzden İstanbul'la bütünleşemez ve neslinin alafranga çocukları gibi o da "memleketi zindan ve Avrupa'yı nurlu bir âlem" görerek Paris'e firar eder. Fakat, orada kısa süren kayboluşların ardından kendini bulacak, İstanbul'a, ana yurda yâni eve dönecektir. Çünkü anlamıştır ki onun huzur bulacağı iklim Paris'te değil İstanbul'dadır. Çünkü değerleri, târihi, coğrafyası itibâriyle İstanbul, Üsküp'tür.

Üsküp'ün âile dağılmasının getirdiği problemler dışında onu müspet mânâda etkilediği muhakkaktır. Eğer öyle olmasaydı bu şehri çocukluğunun en güzel rüyâsı olarak hâfızasında taşımaz, ondan ayrılmanın hüznünü yaşamaz, sık sık oraya atıflar yapmaz, dahası oraya âit bir şiir yazmazdı. Üsküp, bu yüzden Yahyâ Kemal'in yazılarında sıkça bahsettiği bir yerdir. Bilhassa *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım* kitabının büyük bir bölümü bir Üsküp monografisi şeklindedir.

Fakat, Yahyâ Kemal'in Üsküp'ü ebedileştirdiği asıl metni "Kaybolan Şehir"⁹ şiiridir. Muhtemelen şiirine bu adı vermesi Rumeli'nin dolayısıyla Üsküp'ün de elimizden çıkmasından dolayıdır. Değilse şiirin asıl adının Üsküp olması gerekirdi. Nitekim Tanpınar, "Kaybolan Şehir" in ilk adının "Üsküp" olduğunu söyler.¹⁰ Yine Tanpınar'ın söylediğine göre bu şiir, Yahyâ Kemal'in şiirleri arasında şâiri için çok özel bir yere sâhiptir. Sohbetlerinde, derslerinde öğren-cilerine ve arkadaşlarına sık sık bu şehirden ve şiirden bahseder. Tabii annesi de bu hatırlamada Üsküp'le birlikte anılır. Öyle ki "ben anneme benzerim" sözüyle annesini ve Üsküp'ü özdeşleştiren Yah-yâ Kemal, çocukluğunda şuuraltına yerleşen anne ve Üsküp sevgi-siyle İstanbul'a uzanmış ve orada asıl kimliğini bulmuştur.

Üsküp, Yahyâ Kemal'e göre "Yıldırım Beyazıd Han diyâridir.", "Evlâd-ı Fâtihân"a bu şehri o hediye etmiştir. Şâir için Yıldırım Bâyezid Han'ın önemi büyüktür. Çünkü Üsküp Yıldırım Bâyezid Han

⁹ Yahyâ Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 71-72, Millî Eğitim Bakanlığı yayınları, İst. 1969

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahyâ Kemal*, s. 164, Yahyâ Kemal'i Sevenler Cemiyeti neşriyatı, İst. 1963

zamânında fethedilmiştir. Fütûhâtını Rumeli’de sürdüren I. Murat, II. Murat gibi Yıldırım Bâyezid de Rumelililerin yüreğinde taht kurmuş bir pâdişah’tır. Rumeli toprakları özellikle bu pâdişahların, ced-dimizin bize bir yâdigârıdır.¹¹ Burada Yahyâ Kemal’in Üsküp’le Bursa arasında kurduğu benzerlik daha anlaşılır hâle gelmektedir. Çünkü Bursa da Yıldırım Bâyezid’in şehridir. Mezarı oradadır. Durum böyle olunca:

*Üsküb ki Şardağı’nda devâmıydı Bursa’nın
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın.*

beyti anlaşılır hâle gelmektedir.

Şehir bir kimliktir. Üsküp ki bunu tam anlamıyla yansıtan bir şehirdir.

*Fîrûze kubbelerle bizim şehrimizdi o
Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle biz’di o.*

Söyleşi şâirin bu şehirle alâkalı çok önemli bir tespiti olarak görülmelidir. Eğer bir şehir, bir medeniyetin bütün tezâhürlerini üzerinde taşıyabiliyorsa oradan bir hayat çıkar, bir medeniyetin kurucu fikrine ve inancına o şehre bakarak ulaşmak çok kolaylaşır. Yahyâ Kemal’e bu şehir işte böyle bir zenginlik katmıştır. Tabii şehir, bir kere daha ifâde edilecek olursa anneyle birlikte mânâlıdır. Bu yüzden Yahyâ Kemal Üsküp’ü yâdederken annesini de unutmaz ve şöyle der:

*Ben girmeden hayâtı şafaklandıran çağa
Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa..*

Şiirin başlığının “Kaybolan Şehir” olması elbette hüznün vericidir. Balkanlar’daki dört asırlık saltanatın nasıl çöktüğünün acı hikâyesini hatırlatmaktadır. İnsan için doğup büyüdüğü, üstelik kimlik kazandığı yerin yitirilmesi aynı zamanda bir isyan sebebidir. Kabul edilebilecek bir durum değildir. Yahyâ Kemal işte bu yüzden şöyle der.

*Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için..*

¹¹ İhsan Tevfik, “Yahyâ Kemal ve Kaybolan Şehir”, *Burûciye dergisi*, s.3

Giden gitmiştir ama hicran yarası çok derinlere işlemiştir.

*Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir.*

Bir yeri özölüyorsak, o maddî anlamda bizden çıksa bile mânâsıyla, rûhuyla, hâtıralarıyla yine içimizdedir. Bize kim olduğumuzu derinden derine söylemeye devam eder. Çünkü şehir, biziz. Şehir bizim kimliğimiz, benliğimiz... Onu yitirmek kendimizi yitirmektir. Böyle bir felâkete uğramamak için “şehir”i içimizde yaşatmaya devam etmek gerekir. Şâirin, şiirin son beytinde:

*Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene*

demesi bu yüzdendir. Yahyâ Kemal bu sebeple muhayyilesinde Üsküp’ü hep canlı tutmuş yaşadığı zamânın kaotik ortamında bunaldıkça hayal dünyâsındaki bu ışığa sarılmış, tesîrinde kaldığı sosyalizm, dinsizlik cereyanlarından çabuk kurtularak “anne kucağı”na dönme-yi başarmıştır. İstanbul, Yahyâ Kemal için işte böyle bir şehirdir.

Sonuç

Tekrarlamak gerekirse Üsküp olmasaydı, Yahyâ Kemal orada doğup büyümeseydi, bu şehrin rûhuyla bütünleşmeseydi muhtemelen İstanbul’a bigâne kalacak Selânik ve Paris’ten öte geçemeyecek, kaybolan nesillerin tâlihsiz bir ferdi olacaktı. Ama öyle olmadı, o “eve dönen adam” oldu. İstanbul da samîmî sığınışı öylesine benimsedi ki bağrından şâirini, Yahyâ Kemal’i çıkardı. Üsküp’le yitirilen İstanbul ’la bulundu.

Müstezad Kıt'a*

Mustafa Tahralı

-Tolga Bektaş'a-

Söyle yine bülbül ile her nağmeni ey can
Tâ cân ü gönülden
Bin âh edip âh, dildeki hünkârı unutma
Dildârı unutma
Gül den güle bin seyre düşüp olma perîşan
Yârân ile hemdem
Ettikçe gönül âh, gül-i gülzârı unutma
Bir yâri unutma**

Aralık 2003 / 5.11.2012

Kıt'a

-Sayın Zeki Atkoşar'a-

Bir alevdir dil-i şeydâya hicaz gülleri âh
Sûz-i hasretle yanar derdine bülbülleri âh
Dem tutup seyrine, âhengine ey hemdem-i dil
Şöyle yâdeyleyiver kâkülü sünbülleri âh***

11.3.2012 / Fâtih

* Esrar Dede'nin "unutma" redifli bir gazelinden mülhem ve nazîre olarak.

** Vezni: Mefûlü Mefâilü Mefâilü Feûlün / Mefûlü Feûlün

*** Vezni: Fâilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün.

Dost

Zeki Önsöz

Sabahın erken saatinde sâhilde yürüyüş yapıyordum. Deniz sâkin, gökyüzü mas-mâvi ve güneşliydi. Temiz deniz havasını içime çekerek eve dönerken, kıyıya yakın, deniz üzerinde çığlık çığlığa dönüp duran bir sürü martı gördüm. Bir olağanüstülük olduğunu anladım. Çünkü martıların böyle yüzlercesinin bir araya gelip, ortalığı velveleye verdiği hiç şahit olmamıştım. Etrâfa bakınca bir martının denizin üstünde hareketsiz durduğunu farkettim. Martı uçmak için hamle yapıyor, fakat uçamıyordu. Martı sürüsü, onun üzerinde uçuşuyor ve bağırıyordu.

Bu sırada yakındaki tâtıl köyünden iki erkeğin denize doğru koştuklarını gördüm. Birisi martıya doğru yüzmeğe başladı. Sâhilde kalan arkadaşının anlattığına göre; martı denizdeki bir balıkçı ağına dolanmış, bu yüzden uçamıyormuş. Martılar, âdeta uçamayan arkadaşlarının kurtarılması için insanların dikkatini çekmek istemişler ve başarmışlardı.

Martıya doğru yüzen adam bir iki denemeden sonra onu yakaladı ve ayaklarını ağdan kurtararak uçmasını sağladı.

Biraz sonra gökyüzündeki martılar birdenbire dağıldı. Martıların ağa takılan arkadaşlarını kurtarmak için hep birlikte gösterdikleri bu dayanışma ve yardım, beni dost ve dostluğun ne olduğu hakkında düşündürdü. Gerçekten dost ve dostluk neydi? Biz insanlar da dostlarımıza sadâkatimizi gösteriyor muyduk?

*

Sözlükte, dost kelimesinin çeşitli mânâları var. Bunlar: 1. Birini

riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilen kimse, 2. Sevgili, yâr. 3. Bir şeye çok yakın ilgi duyan kimse. 4. Aralarında yakınlık bulunan.¹²

Dünyânın önemli yazar ve şâirlerinin da dost ve dostluğu açıklayan, anlatan çok güzel yazıları ve şiirleri var.

Montaigne (1533-1592) ünlü *Denemeler*'inde¹³ 'dostluk hakkında şunları söylüyor; "*Dost ve dostluk dediğimiz, çokluk ruhlarımızın berâber olmasını sağlayan bir rastlantı ya da zorunla edindiğimiz ilintiler, yakınlıklardır. Benim anlattığım dostlukta ruhlar derinden uyuşmuş, karışmış, kaynaşmıştır ki onları birleştiren dikişi silip süpürmüş ve artık bulamaz olmuşlardır. Onu niçin sevdiğimi bana söyletmek isterlerse, bunu ancak şöyle anlatabilirim sanıyorum: çünkü o, o idi; ben bendim.*

Öteki alelâde dostlukları buna benzetmeye kalkışmayın; onları, hem de en iyilerini ben de herkes kadar bilirim. O dostluklarda insanın eli dizginde yürümesi gerekir: aradaki bağ, güvensizliğe hiç yer vermeyecek kadar düğümlenmiş değildir..."

*

Dünya edebiyâtında bir dosta duyulan sadâkat ve sevginin en güzel örneklerden birini Alman şâir Schiller (1759- 1805) 'Rehîne'¹⁴ isimli baladında yazmıştır. Bilindiği gibi batı edebiyâtında balad; İslâm edebiyâtının tesîriyle gelişmiştir. Balad; dramatize edilen ve çeşitli diyaloglarla da süslenen kahramanlık destanıdır. Epik, lirik, dramatik ve didaktik unsurları nüve hâlinde toplayan bir nazım şeklidir.

Schiller'in Romalı yazar Julius'dan hikâyesini aldığı ve 1798 yılında yazdığı "Rehîne" başlıklı baladın konusu şöyledir;

"Tebaasına eziyet eden zâlim Diyonüsyus Sicilya'da bütün şiddetiyle hüküm sürerken, Mörus adında bir vatansever bu zâlim kralı öldürmek istedi. Fakat kralın korumaları kendisini yakalayarak silâhıyla berâber kralın huzûruna çıkardılar. Kendisini öldürmek istendiğini duyan kral, hemen çarmıha gerilmesini emretti. Mörus, yalnız kız kardeşini evlendirmek üzere

¹² İlhan Ayverdi, *Misallı Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı, İstanbul 2010.

¹³ Montaigne, *Denemeler*, Çev.: Sabahattin Eyüpoğlu, MEB, İstanbul 1964.

¹⁴ Schiller, *Baladlar*, Çev.: Burhanettin Batıman, MEB, İstanbul 1956.

kraldan 3 gün mühlet diledi. Buna karşılık dostu ve en sevgili arkadaşı Selinuntus'u rehîne olarak bırakmak istiyordu. Kral bu dileği kabul etti ve kız kardeşini evlendirmesi için onu üç gün serbest bıraktı. Selinuntius'a da, Mörus geri dönmediği takdirde kendisinin öldürüleceğini, Mörus'un cezâsının ise affedileceğini söyledi. Mörus kız kardeşini evlendirip geri dönerken fırtınaya tutuldu; nehir korkunç bir sağanakla taşmıştı; yüzerek geçmesine bile imkân yoktu. Zavallı arkadaşının kendi yerine öleceğini düşünerek ağlamağa başladı. Bu esnâda üçüncü günün altı saati geçmişti. Kral adamlarına, Selinuntius'u çarınha germelerini emretti. Selinuntius ise buna karşılık günün henüz tamam olmadığını söyledi. Fakat aradan 9 saat geçince kral artık fazla beklemedi ve rehîneyi çarınha götürmelerini emretti. Bu esnâda nehri bin bir zorlukla aşan Mörus da şehre yaklaşmış bulunuyordu. Dostunun çarınha gerilmek üzere olduğunu görünce cellâda; Dur cellât, geldim! O benim kefilimdi, beni as, onu bırak!" diye haykırdı. Meseleyi krala bildirdiler. Kral her ikisini de huzûruna getirtti. Schiller baladını kralın sözleri olan şu mısırâlarla bitirir:

*Kalbimdeki şüpheyi, tereddüdü yendiniz.
Sadâkat dedikleri boş söz değilmiş meğer...
Arkadaşlığa kabul edin beni de sizler!
Yalnız bir dileğim var, reddetmeyiniz lütfen
Aranızda üçüncü bir kardeş olayım ben!*

*

İslâm târihinde ve Hz. Muhammed'in hayâtını anlatan "Siyer-i Nebî" kitaplarında hicret gecesinde yaşanan bir olay da, bize dost ve dostluğun ne olduğunu anlatır.

622 yılında, Mekke'de her boydan seçilmiş kişiler, geceleyin Hz. Muhammed'in evini basacaklar ve canına kıyacaklardı. Böylece Hâşim oğulları, kan dâvâsına girişemeyecekler ve diyete boyun eğeceklerdi. Mekkeli puta tapıcıların bu karârı, Allah tarafından Hz. Muhammed'e bildirilince, bu işi Hz. Ali'ye anlatıp, Allah'tan gelen buyruk gereğince Mekke'den, Medîne'ye Hicret (göç) etmeye karar verdi. O gece, evi gözleyenleri şaşırtmak için Hz. Ali, Hz. Muhammed'in yatağına girdi. Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammed'in evini bastıklarında Hz. Muhammed'in yatağında Hz. Ali'yi buldular.

Onu tartaklasalar da serbest bıraktılar.¹⁵

Hz. Ali'nin bu davranışı Kur'an'da (Bakara, 207) övülmektedir. Görüldüğü gibi; dost, öldürüleceğini bilmesine rağmen, hiç tereddüt etmeden peygamberin yatağına girendir.

Dost, her devirde aranılan, beğenilen bir insan tipidir. Dostluk, erdemli bir davranış biçimidir.

*

Sözlükte “dost” kelimesinin bir başka mânâsı da; tasavvufta Allah ve Allah yoluna götüren kimse, mürşit demektir.

Büyük mütefekkir ve mutasavvıf Sâmiha Ayverdi bu anlamda dostu, hocası Ken'an Rifâî'yi kendi hal tercümesinde şöyle anlatır;

“Vatan ve îmânı, kılıcın iki yüzü gibi birleştirmiş bir âilenin evlâdı olmakla berâber, dünya görüşü ve insanlık anlayışı yolunda atmaya çalıştığım her adımı, Hocam Ken'an Rifâî'ye borçluyumdur.

Bir mânevî murâkabe, derûnî muhâsebe ve birlik görüşünden uzaklaştıkça, ulvî duygu ve yapıcı düşüncelerini kaybeder olan cemiyet ve milletlerin yüzlerinin gülmesi için, şahsî ihtiras ve menfaat şâibesi ile kirlenmemiş rehber otoritelere muhtaç olduklarına inanıyorum.

Hayâtıma bir çizgi çekerek yekûnunu gözden geçirdiğim zaman, kendi kendisinin emîri olduğu gibi, etrâfındakileri de hayvânî ve nefsânî hırs ve çirkinliklerden âzâde ederek hürriyete kavuşturma cihâdı içinde olan bir Ulu'nun çömezi olmaklığımdan başka kârım olmadığı gerçeğini görüyorum.

Bu ulu rehberin cömerdce ve sel sel verdiği emekten gereği kadar payımı alamadımsa, suç O'nun değil, benim kabımın darlığındandır vesselâm.”¹⁶

Büyük yazar Sâmiha Ayverdi, aynı zamanda edebiyâtımızda Allah yoluna götüren kimse, mürşit adına yazılan en güzel eserlerden birinin sâhibidir. Sâmiha Ayverdi *Dost* isimli bu eserinde¹⁷ mürşidi Ken'an Rifâî'yi; hayâtı, eserleri, öğrencileri, sohbetleri, âile içinden, hâtıralarından çizgilerle ve geçmiş asırlara bir bakışla anlatmaktadır. O, her zaman yanı başında olduğuna inandığı

¹⁵ Osman Kesioğlu, *Siyer-i Nebi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

¹⁶ *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sâmiha Ayverdi Özel Bölümü, Mayıs 1984, S. 127.

¹⁷ Sâmiha Ayverdi, *Dost*, Kubbealtı Neşriyatı No.41, 5. baskı, İstanbul 2010.

hocasından edebî bir dille şöyle bahsetmektedir;

"Miyânemizde [Ara, bir şeyin ortası] bir keremli Dost var. Toprağın üstünde de olsa, her zaman rehber, her zaman yâr-ı vefâdar..."

O, kime yâr değil ki? Kendisini tanıyıp sevmek bahtiyarlığına erenlere de... Tanımayıp uluorta çekip çekiştirmek tâlihsizliğine uğramış olanlara da...

Herkese, bütün yaratılmışlara yâr-ı vefâdar... her zaman keremli, her zaman rehber." (s. 49)

Sâmiha Ayverdi, hocası Ken'an Rifâî'nin şahsında ve onun etrafındaki insanlarda bir idealistler, erenler zincirinin son halkasını bulur ve onları şöyle anlatır;

"Ken'an Rifâî'nin çevresindeki kalabalıkta, asırlar ardında kalmış ve Anadolu'nun bir Müslüman-Türk coğrafyası hâline gelmesinde î mânî ile enerjisini birlikte seferber etmiş idealistlerin rengi ve tutumu vardır.

O idealistler ki, târih onlara, Alpler, Erler, Erenler, Ahiler ve Bacılar demiştir. İşte bin yıldır yaşamakta olan bu ruh, Ken'an Rifâî'nin kadrolaştırdığı ve vatan topraklarında, karşılık beklemeden, menfaat gözetmeden, mevki, şan, şeref peşine düşmeden, doktor olarak, mühendis, mîmar, öğretmen, sanatkâr, iktisatçı, din adamı, asker, tâcir, esnaf ve halktan kimseler olarak kazanmış bulundukları doğruluğu, sevgiyi, güzel ahlâkı vatan ve îman şuûrunu birer fedâî ferâgati ile etraflarına bezletmektedirler.

Ammâ şunu da hüzünlü söylemek gerekmektedir ki, maddenin ve maddencilikğin kulu olmuş dünyâyı kafa ve ayak uydurma gafletinden henüz silkelennemiş olan Türk cemiyeti, içindeki bu kadronun tevhit ve sevgiden kuvvet alan ihlâslı faâliyetlerini gereği gibi görmek seviyesinden uzak bulunmaktadır.

Ammâ, Müslüman Türk'e kızılmesini göstermemek gayretiyle gözünü ve gönlünü bağlamış olan iç ve dış güçlerin, elbette kolu kanadı kırılacak ve er geç, bu toprağın çocukları, onu aramak üzere, doğudan batıya ve batıdan doğuya, tekrar îman kılıçları ve Allah Allah.. nâraları vurarak sefere çıkacaklardır." (s.16)

Sâmiha Ayverdi, hocasının tebliğinin önemini ve hocasına bağlılığını şu unutulmaz satırlarla belirtir;

"Dünya geçidinin son durağındayız. Kim, şânına ne düşerse onu eylesin, onu söylesin. Ammâ Dost'un sesi, nasiplinin methine de, nasipsizin

zemmine de kulak vermeden, insanları îmâna, ahlâka, fazîlete, edebe ve birliğe dâvet yolunda, yorulmadan, bıkmadan, usanmadan, çağırılmaktadır.

Neden duymuyoruz? Duysak da, neden anlamıyoruz? Anlar görünsek de neden amel etmiyoruz?

Dünya çarkı dönüyor, dönüyor...

Verdiklerini almak, giydirdiklerini soyamak, insan dânesini öğütme için durmuyor, doymuyor, dönüyor.

Hem de aç gözünden utanmadan, kıyasıya dönüyor, dönüyor... Ne vermişse, hepsini geri istiyor.

İsteyecek elbet. Tabiat kânûnudur. İstesin. Alsın götürsün. Biz borçluyuz. O ise alacaklı.

Verirsek ne gam! Mâdem bir saâdetlinin gölgesindeyiz, kıyâmetlere uzayan bu gölgeden, yeter ki Allah ayırmasın.

Çok şükür, çok şükür... Miyânemizde bir keremli dost var. Toprağın üstünde olsa, altında da olsa, her zaman rehber her zaman yâr-ı vefâdar..."

*

Ne mutlu bu fânî dünyâda böyle keremli bir DOST'u olana!

A. Ayhan Altınoşlar Göçtü

Mehmet Demirci

Ahmed Ayhan Altınoşlar, 21 Kasım 2012 Muharrem-i Şerifin 7. günü Hakk'ın rahmetine kavuştu. Turgutlu 1931 doğumlu. İlkokul tahsili İzmir'dedir. 1944'de Turgutlu Ortaokulundan mezun oldu.

Bir yıl Manisa'da lisede okudu. Doğuştan resim ve müziğe ilgisi vardı. Sanat yeteneği farkedilince, o sırada İstanbul Beşiktaş'ta açılan lise seviyesindeki Resim-Müzik okuluna gönderildi. Tek parti devrinin sonları yaşıyordu, Millî Eğitim Bakanı değişince bu okul kapatıldı. İsteyen öğrenciler Bolu Öğretmen Okulu'na yönlendirildi. İki hemşehri Ayhan Altınoşlar ve Orhan Seyfi Yücetürk oraya kaydoldular.

Ayhan Altınoşlar 1950'de mezun oldu, çeşitli okullarda öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. Müzikle alakası canlıydı. Ankara Gâzi Eğitim Enstitüsü müzik bölümünü dışarıdan bitirmek imkânı vardı. Özel keman dersleri alarak imtihanı verdi. Artık müzik öğretmeni-dir.

1969'da Yüksek İslâm Enstitüsü Dînî Mûsikî hocalığı için imtihana girdi. İmtihan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Bağlarbaşı'nda yapıldı. Jüride Halil Can, Ali Üsküdarlı, Sâdettin Heper, Mehmet Hatiboğlu ve başkaları vardır. Bu zorlu jüri önünde başarılı oldu.

Kendisiyle ilk tanışmamız oradadır. Yatakhânede aynı odaya düşmüşüz. O Dînî Mûsikî, ben Tasavvuf dersi için gelmiştik. Farklı bir insandı. Ruhlarımız anlaşmıştı. Bir süre sonra İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nde hoca olarak buluştuk.

Ayhan Bey, 1970'te İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü Dînî Mûsikî hocalığına atandı. Müzikolog İsmâil Baha Sürelsan'ın danışmanlığı altında yeterlik tezi hazırladı. Enstitü 1982'de Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne dönüştü. Bu arada lisans tamamlama derslerini verdi, 1987'de doçent, 1991'de emekli oldu. 1996'da Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Mûsikî profesörlüğüne getirildi. 1997'de Isparta Mehter Takımı'nı kurdu. 2000 yılında yaş haddinden emekli oldu.

Mûsikî yönü

Annesi ud çalardı. Turgutlu'da çocukluğunda evlerinde sohbet ve mûsikî toplantıları olurdu, bunlardan etkilendi.

İstanbul'daki bir yıllık öğrenciliği sırasında yan ders olarak Ekrem Zeki Ün'den keman dersleri aldı. Kısa süreli de olsa resmî eğitimi batı müziği alanındadır. Diplomasına sâhip olduğu Gâzi Eğitim Enstitüsü de batı müziği eğitimi verir.

Ama onun gönlü Türk mûsikîsindedir. Her zeminde bunun mücâdelesini verdi. Gâzi Eğitime imtihana giderken önce saz olarak ud götürür, kabul etmezler. Bir yıl, haftada iki gün İzmir'e gelip Madam Amati'den keman dersleri alır. Saati 40 lira. O sırada maaşı 150 liradır.

Mâlûm, Tanzîmattan beri devam eden batılılaşma mâceramız var. Cumhûriyetle son nokta konu. Büyük bir kültür değişmesi yaşandı. En ciddî darbeyi yiyenlerden biri de Türk mûsikîsidir. Öğretimi yapılmadı. Bir ara radyolardan bile kaldırıldı.

Oysa müzikler millîdir, kökleri çok derinlerden gelir, sökölüp atılması imkânsızdır. Zorlamayla değiştirilemez. Müziğin her türlü-süne saygımız var. Batı müziği elbette çok değerlidir, ama her taş yerinde ağırdır. Bizim zevkimize uymadı. Çok dar bir elit zümre dışında halka mâlolmadı. Tantanalı batı müziği konserleri halka inemedi

Kültür ve sanat millîdir, millî kalmalıdır. Evrensel olanı bileceğiz, tanıyacağız. Oradan aldığımız ipuçlarıyla millî sanatımızı geliş-

tirip koruyacağız. Mûsikîde bu yapılmadı, batı tarzı yaygınlaştırılmak istendi, olmadı, tutmadı.

Bugün okullarımız iki konuda başarısızdır: 1- Yabancı dil öğretimi. 2- Müzik öğretimi. Okullaşma iyice yaygınlaştı, herkes en az ilköğretim mezûnudur, müzik dersleri görürler. Ne yazık ki topluca söyleyebileceğimiz birkaç parça bilmeyiz.

Ama ne gam, Türk mûsikîsinin gizli sevdâlıları var, onlardan biri de Ayhan Altıkuşlar'dır. Onun mûsikî mâcerâsı şöyle özetlenebilir: Turgutlu'da önce piyasa müziği ve halk müziğiyle, oyun havalarıyla meşgul olur, orada bir müzik derneği açarlar. Bu arada klasik mûsikîmize merak duyar. Askerî müzikle, mehterle ilgilenir, mehter takımı kurar. Nihâyet dînî mûsikîye yönelir. Bunları hep kendi kendine yapar.

Bence Ayhan Bey'in en büyük hizmeti, çocukları, gençleri yetiştirmesidir. İzmir'de, Isparta'da istîdatlı evlâtlarımız ondan bir enstrüman öğrendi. Bugün hocalarının hâtırasını yaşıyorlar. Çok sayıda öğrencisi oldu. Korolarda, mahallî televizyonlarda konserleri yönetti. Besteleri var, alanım olmadığı için seviyesini bilmiyorum.

Mehter

Mehterimiz, askerî müziklerin en muhteşemidir. Osmanlı mehteri Avrupa'yı titretti, görseiliği, mûsikîsi olağan üstüdür. Dinleyip seyredip de duyulanmayan, kanatlanmayan olmaz.

Bizde mehter, 1826'da Yeniçerilikle birlikte kaldırıldı. Avrupâî tarzda Muzıkâ-yı Hümâyûn kuruldu. Mehter, 1914'te tekrar açıldı, nerdeyse sıfırdan başlandı, yeni besteler yapıldı, elimizdeki mehter parçaları onlardır. 1937'de tekrar kaldırıldı.

Demokrasi yılları, köklerimizi arama seneleridir. 1951 senesi, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar Londra ziyâretindedir. Hey'etimizi İskoç takımı karşılar, eski tarz gösterişli kıyâfetleri göz doldurur. Bayar etkilenir. Bizde böylesi neden yok diye düşünür. Yanında Genel Kurmay Başkanı Nûri Yamut Paşa vardır. Ondan bu konu üzerine eğilmesini talep eder.

Bu irâde sonucu, 1952'de Askerî Müze Mehteri kurulur. 1953'te İstanbul'un Fethi'nin 500. yılı törenlerine katılan mehterle yer yerinden oynar. Coşku.. Duygu fırtınası.. Sanki şehir yeniden fethedilmiştir!.. Bunları Ayhan Hoca'dan dinledim.

Ayhan Bey Turgutlu'da mehter kurmak ister, 3 yıl konuyu araştırır. İsmâil Hakkı Uzunçarşılı Topkapı Müzesi Arşiv Müdürü'dür. Onun yardımıyla kıyâfetleri ve aksesuarı tespit eder, 1965'te Turgutlu Esnaf Mehteri'ni kurar. Türkiye'de büyük ilgi görür. Pala bıyıklı mehterbaşı Ayhan Hoca'nın riyâsetinde, konser ve gösteri için birçok yere giderler.

Hocalığı

Tanıyanlar bilir, o bir Osmanlı Efendisi, nev'i şahsına münhasır insandır. Şu söz tam da kendisine uyar:

*Hezârgıbtâ o devr-i kadîm efendisine
Ne kendi kimseye benzer, ne kimse kendisine*

Sohbetine doyum olmazdı. Hâfızasında pek çok hikmetli, nükteli beyit vardı. Fıkraları, esprileri mebzuldü. Dersleri hep ilgi gördü: Ne kadar bilgi verirdi, emin değilim. Ama çok zevkli olduğu muhakkak. Sohbet havasında, hayat dersleri verirdi. Hocalık biraz da bu değil mi? Yüksek İslâm Enstitüsü'nde ve İlâhiyat Fakültesi'nde aynı zamanda hocalığa başladık. Yüzlerce mezun verdik. Onlar arasında beni hatırlayan, bilen azdır. Ama Ayhan Bey'i hiçbirisi unutmaz, dâima hatırlar, saygı ve sevgilerini dile getirirler. Ne tılsım yaptı bilemem.

Şiirleri

Ayhan Bey şâirdir, şiirlerinden bir araya getirilebilenler yayımlandı: *Derûn-i Dilden Damlalar*,¹⁸. Şiirlerin kitaplaşması için defâlarca teşebbüs edildi. Nihâyet Ünal Şenel Bey'in ısrarlı tâkip ve gayreti sonuç verdi. Ona teşekkür borçluyuz.

¹⁸ Akademi Kitabevi, İzmir, 2006.

Ayhan Bey'in şiirleri dil ve üslûp olarak en ağır, en eski tarzdan en yeni, en anlaşılır biçime kadar renkli bir yelpâze teşkil eder. Ama Ayhan Bey eski tarz şiiri, arûzu, dîvan şiiri geleneğini, terkipli ağdalı ifâdeyi daha çok sever. Osmanlı Türkçesi'ni, eski şiirimizi iyi seviyede ve kendi kendine öğrendi.

Ayhan Altıncuşlar, çağımızda yaşayan bir insandır. Dil zevki olarak biraz eskiye bağlıdır. Ama o dil, düne kadar bizim şiir ve sanat dilimizdi. Zengin imkânlarla sâhip bu şiir lisânını neden birden bire terkedelim ki? Ayhan Bey bu dilden hoşlandı; bu dil ve üslûpla değerli şiirler yazdı. İşte bir örnek:

Bu şiir mürebbiye-i sâniyem Sâmîha Ayverdi Hammefendi'ye aşk derecesindeki merbûtiyyetimin âciz kelimelerle ifâdesidir.

SULTÂNIMA

*Dilim, dehânım, zebânım; gör ki sana bu cân âşık
Bir ben değil a Sultânım sana kevn ü mekân âşık
Düşer evvel âteş-i aşk ma'sûka, andan âşık
Anın-çün dilberâ sana Nûr-i Azîmü'ş-şân âşık
Bu sûk u bâzârda Rabb'in ey ma'kes-i hakîkîsi
Gencîne-i lü'lü ü mercan ve lâ'l-i Bedahşân âşık
Reh-nümâ olduğun ihvan tezâyüd etdikçe ey mâh
Çeker endîşe-i itfâ cahîm gazûb, cinân âşık
Câhım derk-i cahîm olsun varsa beyânımda hilâf
Cemâdât u zî-hayât u zemîn ü âsumân âşık
Cism ile fânîsin elbet fakat kudsîyyetin bâkî
Kürre-i arz üzre sana âşikâr u nihân âşık
Gül yüzün gören de âşık, hak sözüün duyan da âşık
Hülâsa ma'lûmun olsun sana her dü cihân âşık
Eğer ki lâynksa bir de zümre-i âşikân içre
Var bir gedâ-yı bî-nişân u bî-çâre AYHÂN âşık*

Sanatkâr, duygu adamıdır. Şiirlerine bakarsak Ayhan Bey'i en çok sevinçlerin, fakat özellikle de kederlerin, acıların, kırgınlık ve sıkıntıların duygulandırdığı görülmüyor. Dost çevresindeki doğumlar

ve ölümler vesilesiyle, onun kaleminden dökülen hikmetli mısralar kültür hazînemiz için birer kazançtır.

Rûhu şâd olsun diyelim ve yakın dostlarından İsmâil Yakıt Bey'in, Ayhan Altıncuşlar için hicrî sene îtibâriyle vefat târihi dü-şürme dörtlüğüyle bitirelim:

Şâir, mûsikîşinas bir Can Hakk'a yürüdü

Rücû etti Rabbine alınca fermânı

Söyledi Yâkut duâda vuslatına târihi:

"El-Celîl Firdevs'te mukîm eyleye Ahmed Ayhân'ı" - 1434

Ayhan Altıncuşlar 1967- Turgutlu

Göçtü Bu Âlemden Yâ Hû Bir Mehterbaşı

Kemal Y. Aren

“**D**ü cihanda altın ola dersin nâmın”
Sâyesi altına gir Sâmiha Sultân’ın!

“Hey!... Gelimli gidimli dünya
“Âhir ucu ölümlü dünya”

Dedem Korkut’un diliyle sesleneyim dedim. Tesellîyi onda aradım.

Bir güzelliğin sönüşünü duyunca insan, târifsiz bir hüzne kapılıyor... Bir yerlerden işte böyle tesellîler arıyor. Ama ne mümkün!...

Sabah sabah telefondaki yakınımın sesi “Haberiniz oldu mu, bilmiyorum, Ayhan amca Hakk’a yürümüş!” dediğinde dudaklarımdan bu sözler dökülüyordu.

Telefonu kapattım, bu defa gözümün önünde beliren hayallere daldım: Kendine has salıntılı yürüyüşü ile Balçova’daki evimize doğru gelişini uzaktan seyrettim. Zilimize parmağını uzattığında eşimin, elinde çay bardağı ile kapıyı açıp: “Ayhan Bey, hoş geldin, çayını buyur!” latifesi hatırladım.

Rahmetli, son derece nekre bir insandı, yakınlarına, yakın bildiklerine takılmayı severdi. Bir yere misâfirliğe gittiğinde daha kapıdan girerken “Yâhu, bu evin çayı kahvesi yok mu? Hani benim çayım?” sözleriyle takılır, böylece daha kapıdan girişiyle bir neş’e, bir hoş hava hâsıl olurdu. İşte eşimin o günkü esprisi onun bu tavrına bir mukâbele idi..

Hey gidi günler!...

* Birinci mısraî rahmetli Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver hocanın bir beytinden aldım. Beytin aslı: “Dü cihanda altın ola dersin nâmın-Sikkesi altına gir Hazret-i Mevlânâ’nın”

Metnin başına aldığım alttaki mısraî fakir, hocanın rûhâniyetinden istimdat eyleyerek ekledim.

Ayhan bey ve âilesi ile ne sefâlı demlerimiz olmuştu!... Şimdi onları yâdetmeye girmiyeyeceğim. O zamanlar da bir demdi, geldi geçti. İyi ki yaşandı, Rabbimin lutfuna hamd ü senâlar...

*

Burada Prof. Ayhan Altıkuşlar'ı anlatmak istiyorum:

1931 yılında Manisa'nın Turgutlu kazâsında Türkmen bir âilenin çocuğu olarak dünyâya gelir; 1950'de Bolu Erkek Öğretmen Okulu'ndan mezun olur; on beş sene çeşitli köy ve kasabalarda ilkokul öğretmenliği, askerlik, çocuk kütüphânesi memurluğu gibi hizmetlerden sonra Gâzi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü imtihanlarını vererek Turgutlu Kız Enstitüsü müzik öğretmenliğine tâyin olunur. Turgutlu'da orta öğretim okulları seviyesinde tek müzik öğretmeni o olduğu için Erkek Sanat Enstitüsü'ne ve liseye de müzik derslerine gelir..

Ben kendisini lise müzik öğretmeni iken tanıdım.

Kısa zamanda dost olduk.

Gördüm ki, onu sâdece okullardaki çalışmalar tatmin etmiyordu. İçi daha geniş çevrelerle biliş tutup, daha çok işler başarmak arzusu ile dolu idi. Bu arzu ona Turgutlu Mehteri'ni kurdurdu.

O safhayı çok iyi biliyorum:

O yıllar Türkiye'de mehter sâdece askerî müzede, İstanbul'da Harbiye'de vardı. Turgutlu Belediyesi'nin sağladığı imkânlarla İstanbul'a gitti geldi, gitti geldi mehteri öğrendi. Bursa'ya gitti oradaki fabrikalardan kumaşlar aldı. Önceden Turgutlu'daki arkadaşları ile bir hevesliler kadrosu oluşturmuştu. Onlarla aylarca, okullardaki derslerinden arta kalan zamanlarında, gece yarılarna kadar çalıştı ve Türkiye'nin ilk özel mehterini vücûda getirdi. Ayhan Bey o zaman aramızda "mehterbaşı" ünvanını aldı. Gün geçtikçe bu unvanla anılmaktan memnun olmaya başladı. Çok daha sonraları Muğla'da da bir mehter takımı kurduğunu biliyorum.

Yine Turgutlu'da ikâmet yıllarında, klasik Türk müziği icrâ edilen bir dernek kurdu. Hevesli arkadaşları ile haftanın belli günlerinde bir araya gelir, kendi aralarında müzik ziyâfeti çekerlerdi. Hükûmet Tabîbi Orhan Bey'in muâyenehânesi husûsî toplantı mahalleriydi.

Zaman zaman, yurdun muhtelif yerlerinden mehteran olarak aldıkları dâvetlere de icâbet ediyorlardı.

Bütün bu faâliyetlere nasıl vakit buluyordu hâlâ daha akıl erdirebilmiş değilim.

Bu arada yine birtakım imtihanlara girip çıktığını duydum. Sonunda yüksek okul mûsikî muallimliğini kazanmış ve İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü hocalığına tâyni çıkmış. Tebrikler, hayırlar temennîleri ile İzmir'e gönderdik. Bir süre sonra da âilesini, evini oraya nakletti. Zaman içinde Yüksek İslâm Enstitüsü Dokuz Eylül Üniversitesi'nin İlâhiyat Fakültesi'ne dönüşünce Ayhan Bey de lisans tamamlama programına katıldı, imtihanlarını verdi ve doçent oldu. Şu gayrete ve azme bakar mısınız!... İlkokul öğretmenliğinden İlâhiyat Fakültesi Dînî Mûsikî Doçentliğine yükseliş!... Orada da kalmadı daha sonra Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi'nde profesörlüğe nasbedildi ve 2000 yılında da yaş haddinden emekliye ayrıldı.

Muğla Türk Mûsikîsi Derneği'ni kurdu. İzmir'den Muğla'ya uzun müddet gitti geldi. Bu ne kadar sürdü tam bilemiyorum. Orayı ehil ellere teslim edinceye kadar zannederim. Bunca hareketliliğin, bunca faâliyetin üstüne İzmir'deki eş, dost, ahab çocuklarına, müstait olanlarına bilâücret, mûsikî dersleri verdi. Esas enstrümanı keman olduğu halde, ney, kânun, ud vd. onun öğrettiği sazlar arasındaydı. Pek çok gence bizim mûsikîmizi sevdirdi, öğretti ve topluma hediye etti. Şimdi onların her biri kendi çevrelerinde birer Ayhan Hoca ihlâsı ve ihtisâsı ile fîsebîlillah hizmet vermekteler.

Ayhan Altıkuşlar, on parmağında on mârifet, eskilerin hezarfen tâbir ettikleri bir insandı. Elektrikten, radyo tâmirciliğine; tahta oymacılığından saat tâmiri ve yapımcılığına -Aziz okuyucularım Ayhan saat yapardı. Biz 1986'da İstanbul'a gelirken hâtıra olarak kendi el yapımı bir duvar saati vermişti. Yıllarca kullandık. Çok da dakik işledi- evet, saat yapımcılığına varıncaya kadar elinden gelmeyen mârifet yoktu. Bunları para için yapsaydı -katiyen mübâlağa etmiyorum- yıllar yıllar önce milyarder olmuştu. Hayatta bilmediği tek iş zannederim parasının hesâbını yapmaktı. Rahmetli eşinin idâresi olmasa hayli sıkıntı çekecekleri muhakkak idi.

Hatice Hanım da ev kadını olarak güzel insandı. Çocukları Âsüman ve Bedri'yi çok güzel yetiştirdi.

Ayhan Bey'in mutlu bir âile hayâtı oldu. Torunlarını gördü. Eşine ve kendisine Hak'tan ganî ganî rahmet niyaz ediyorum.

*

Ayhan Bey'in şâirliği de vardı. Bir kısmını kendisinin bestelediği şiirlerini, sevenleri 2006 yılında *Derûn-i Dilden Damlalar* adı ile kitaplaştırdılar.

Sâmiha Annemizi "anne" bildi. Kendilerine olan duygularını bütün samîmiyeti ve coşkunu ile şiirleştirmekten çekinmedi. O şiirlerden bâzılarını daha *Derûn-i Dilden Damlalar*'da henüz kitaplaşmadan çok evvel, bizzat kendi el yazısı ile fakîrin şiir defterine kaydetmişti. Bunları kitaptakilerle karşılaştırdım, bir kısmının üzerinde bir hayli değişiklik yapmış olduğunu gördüm. Neden lüzum gördü bilmiyorum...

Ama bir tânesi var ki, ona hayıflandım: Sonradan 'Minnet!' adını verdiği nazmında bilhassa ithaf cümlesi ve ithaf beytine dikkat buyurulsun! Bu şiirini teberrüken defterimdeki şekliyle aynen aşağıya koyuyorum, okuyanlar tarafından 'fâtîha'ya vesîle olsun temennîsi ile.

Birçok dostuna, birçok vesîlelerle ebced hesâbıyla güzel târihler düşüren bu güzel dosta da ben târih düşürmek isterdim. Ama ne yazık ki o maharetim yok. Ama beni çok duygulandıran bir noktayı işâret edebilirim: Aşağıya aldığım nazmın altında dikkat edilirse kendi el yazısı ile 8 Muharrem 1403 kaydı var. Vefat târihi ise: 8 Muharrem 1434. Bu tevâfuk beni çok duygulandırdı. Ümîdim odur ki ahîret makâmı Hz. Hüseyin Efendimizin sâyesi altıdır.

İnşallah!...

Halâskârım Sultânım Efendime,

Sana Hak'dan dilerim ömrü tavîl çünkü senin
Gidişinle gelecek demleri mihnet bilirim. A.A.A.

Sana bin canla canım vermekçi minnet bilirim
Ve yolunda seni vakf etmeği minnet bilirim
N'ola âgûşuna fakrın düşeceksem, düşeyim
O nigârîn yüzü bir götmeği seruet bilirim
Deselezdî : "O'na aldanma, inanma; sonu yok.,"
Bu ne mümkün, seni zeddetmeği zillet bilirim
O kezem bâbına yüzler sürterekden ebedî
Sana münkâd olarak kalmağı izzet bilirim
Bana oğlum diyerek tutdun Efendim elimi
Bu ne devlet, seni terk etmeği cinnet bilirim
O vesî sâye-i Tûbâ-veşe aldın ya beni
Daha âlâsı olur mu? Onu cennet bilirim
Bu halâs eylediğin can sana can bozçulu inan
Buguz emret ki heman vermekçi hizmet bilirim
Gehi öyle, gehi böyle güzelimden diyerek
Seze sende ne gelirse onu hikmet bilirim
Bu fakîrin gece gündüz el açar himmet umar
Meded ey dilber-i rânâ seni mesnâd bilirim.

8. Muharrem. 1403 - İstanbul

A. Dyhan Altınkuşlar

Yahyâ Kemal Üzerine Beşir Ayvazoğlu'nun Kaleminden Üç Farklı Biyografi

Funda Özsoy Erdoğan

Yahyâ Kemal, Türk şiirinde tıkanmış bir damarı onararak, yenisinden kan akışını sağlayan bir şâir olmanın yanı sıra, Türk târihine bakışındaki farklılığı ile de yaşadığı döneme damgasını vurmuş bir aydındır. İlk gençlik yıllarında onun düşüncelerinden ve şiirinden etkilenerek kendine bir yol çizmiş, zamanla kendi yatağını bulan gür ırmaklara dönüşmüş, günümüzde ses getiren değerli pek çok aydın şahsiyet vardır. Bu kişilerden biri de Beşir Ayvazoğlu'dur.

Bu değerli araştırmacı yazar ve şâir, Yahyâ Kemal üzerine yaptığı yıllar süren çalışmalarını üç ayrı formda, üç ayrı biyografi kitabına dönüştürerek dikkatleri çekmiş, bu alanda bir ilki gerçekleştirmiştir. Bugün artık Yahyâ Kemal söz konusu olduğunda, Beşir Ayvazoğlu, fikirlerine başvurulacak ilk isimlerden biridir.

Gelin şimdi aynı yazarın elinden çıkmış olan, Yahyâ Kemal üzerine yazılmış üç farklı formdaki bu üç biyografik eseri birlikte inceleyelim:

Bir deneme kitabı: Yahyâ Kemal, Eve Dönen Adam

1985 yılında Birlik Yayınları'ndan çıkan ve bir deneme formunda olan bu kitap, Yahyâ Kemal'in yaşadığı dönemde -şâiri merkeze alarak- ülkenin siyâsî ve düşünce hayatına şekil veren Türk aydınının kimlik arayışını irdeler. Bu yüzden belki, kitapta Beşir Ayvazoğlu, Yahyâ Kemal'in şâir kimliğini bile isteyerek arka planda tutmuş, o dönemin siyâsî ve kültürel atmosferini vermek üzere, Yahyâ Kemal'in şâirliğini dönemin arka planına silik bir fon olarak yerleştirmiştir.

Kitabı, okurların gözünde ilgi çekici kılan ve bu formda yazılmış diğer Yahyâ Kemal biyografilerinden ayıran, estetik duruşudur aslında. Çünkü kitapta şâirin hayatına bir "ev" metaforundan bakılmış, hattâ bu incelikli ve estetik bakış, bölüm başlıklarına da taşınarak, altı bölümden oluşan kitabın her alt başlığı, "ev" metaforuyla ilişkilendirilerek oluşturulmuştur:

Birinci bölüm: *Eyden Kaçan Çocuk*, İkinci bölüm: *Eve Dönen Adam*, Üçüncü bölüm: *Evdekiler*, Dördüncü bölüm: *Evde Yangın*, Beşinci bölüm: *Evin Çocukları*, Altıncı bölüm: *Evin Târîhi*.

Eyden Kaçan Çocuk, elbette kitabın merkezindeki Yahyâ Kemal'dir. Burada Beşir Ayvazoğlu'nun Tefik Fikret'in oğluna da göndermede bulunduğuş "Yahyâ Kemal de eyden kaçan bir Halûk'tu"(s.96) sözlerine dikkat çekmek isterim. Çünkü Beşir Ayvazoğlu, Yahyâ Kemal'in daha 19 yaşında, bir Jöntürk olarak Paris'e kaçışına, kişisel olmaktan çok, o dönem Türk aydınının bir çıkış yolu arayışını ve bunalımlarını ortaya seren siyâsî anlamlar yükler.

"Türk aydını, Batı'yla tanıştıktan sonra, hep kendi muhîtiyle ve muhîtindeki yaşama biçimiyle, gizli veyâ açık bir mücâdele hâlinde olmuş..." (s.21)

Yazarın bu teşhîsi tartışılabilir elbette. Ama o dönem genç Türk aydınlarının çoğunun hayallerini, medeniyetin beşiğı kabul edilen Paris'in süslediğı bir gerçektir.

Paris: Hürriyetin ve şiirin vatanı...

Kitabın yazarının da altını çizerek belirttiğı üzere, Yahyâ Kemal

de diğer Jöntürkler gibi, aynı fikirleri ve hayalleri paylaşarak Paris'e kaçmasına -"Ev"den kaçmasına- karşın, yine Paris'te kaldığı süre içindeki gözlemleri sonucunda, Jöntürk hareketinin yarattığı hayal kırıklığı ile belki, düşünceleri tamâmen değişmiş olarak "ev"e dönmüştür.

Ancak Beşir Ayvazoğlu, Yahyâ Kemal'in her ne kadar dokuz yıllık Paris mâcerâsından şuurlu olarak "ev"ine dönmüş olsa da "evinde" vatandaşlarının arasına karışmadığı için kendini yalnız hissettiği düşüncesinde. Çünkü Yahyâ Kemal'in, târihe ve medeniyete bakışı gibi dîne bakışı da "evdekiler"le (Mehmet Âkif, Ziyâ Gökalp ve diğerleri) uyuşmaz. O, ezâna bile, dînî olmanın yanında millî anlamlar yükleyebilen, estetik bir bakışa sâhip, İslâm'ı "*Kur'an'da ve hadis kitaplarında değil, meselâ İtrî'nin tekbîrinde, Sinan'ın Süleymânîye'sinde yâhut bir Yesârî hattında*" gören biridir. Ona göre bu, Osmanlı'ya has bir Müslümanlığı algılayıştır. Üstelik edebiyâta bakışı da "evdekiler" in pek çoğundan farklıdır. O, Eski Yunan edebiyâtındaki yalınlıktan etkilenecek, edebiyâtımızda bir "beyaz lisan" yada "beyaz üslûp" oluşturulması, bunun için de edebiyâtımızın yönünü "İran'dan Yunan'a" çevirmesi gerektiğini savunurken, yanında Yâkub Kadri'nin dışında kimseyi bulamaz.

103 sayfalık bu kitap boyunca, Yahyâ Kemal merkeze alınarak, Türk düşünce dünyasında izler bırakmış, o dönem Türk aydınının profili de çizildiği için eser hâlâ değerini korumakta, bir kaynak kitap niteliği taşımaktadır.

Biyografik bir roman: *Bozgunda Fetih Rüyâsı*

Beşir Ayvazoğlu'nun, Yahyâ Kemal'i anlatan, *Bozgunda Fetih Rüyâsı* ismini taşıyan biyografik romanı ise önce 2001 yılında Kabalcı Yayınevi tarafından, sonra 2004'te gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olarak Ötüken Neşriyat tarafından ve ardından da 2006'da Kapı Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Çok ilgi gören bu biyografik romanın 2010 yılında -bu yazıyı yazarken yararlandığım- "Cep Boyu" da basılmıştır.

Yahyâ Kemal'in Paris'ten döndüğü 1912 yılından başlayıp 1922 yılına kadarki zamânı kapsayan roman, onun şâirliği ile düşünce adamlığının dengesini kurarak, aslında çift eksenli kurgulanmış. Ancak bu eksenler, olay örgüsünün içinde hiç de sırtmadan, iç içe geçirilerek verildiği için birbirinden ayrı düşünülemez. Belki de roman sanatının sihri de bu iç içe geçmelerdeki hünerde saklıdır.

Burada Orhan Pamuk'un roman üzerine söylediği şu sözleri hatırlatmak isterim:

*"Kişisel zevklerimizi kahramanlarımız arasında paylaştırırız. Roman yazmanın bize verdiği mutluluklardan biri de budur."*¹⁹

Her ne kadar Beşir Ayvazoğlu'nun amacı; roman yazmaktan ziyâde, Yahyâ Kemal gibi Türk şiirinin önünü açmış büyük bir şâiri, bir olay örgüsünün içine yerleştirerek okura sunmak olsa bile; yine de bir roman kahramanı olarak Yahyâ Kemal'i anlatırken, kendi kişilik özelliklerini de -kıyısından köşesinden dahi olsa- kahramanına giydirmiş olmalı. Zâten bir yazar için yazdığı romanın kahramanı ile bütünleşmeden inandırıcılığı yakalayabilmek güçtür. Elbette biyografik roman, belgelere ve farklı okumalara (biyografisi yazılacak kişinin eserleri, onun hakkında daha evvel yazılmış eserler, kişinin yaşadığı döneme âit araştırma metinleri...) dayanarak oluşturulmuş olsa bile yazarın hayal gücünü devreye sokmasını, romanın kahramanı ile özdeşleşmesini gerekli kılar. Üstelik edebiyat dünyasına şiir yazar olarak adım atmış ve şiir serüveninin daha başlarında-yken Yahyâ Kemal'i bir usta bellemiş olduğunu "Şiire Yahyâ Kemal'i taklit ederek başladım." sözleriyle çağdaşı pek çok yazardan farklı olarak itiraf edebilme yürekliliğini gösterebilmiş bir yazardan bahsediyoruz.

Unutmamalı: Daha mâcerâsının başında, büyük insanların ayak izlerine basmak ve bunu söyleyebilecek açık yürekliliğe sâhip olmak, günü geldiğinde o insanları da derin ayak izleri bırakacak kişilere dönüştürecektir. Bugün artık Beşir Ayvazoğlu da ayak izlerine basılan edebiyatçılardan biridir.

¹⁹ Orhan Pamuk, *Manzaradan Parçalar*, s. 389.

Bozgunda Fetih Rüyâsı romanına Yahyâ Kemal'in ünlü şiiri "Açık Deniz" in penceresinden bakılması da tesâdüf değildir. Açık Deniz şiirinin mısırâlarına yüklenen anlamda hem Yahyâ Kemal'in hem Osmanlı Devleti'nin hem de romanın yazarının kişisel mâcerâsı gizlidir. Çünkü bu şiirde işlenen sonsuzluk teması birey için de ülkeler için de önemlidir. Kalıcı olmak, âb-ı hayâtı yudumlayabilmek... Orhan Pamuk, yine yukarıda sözünü ettiğimiz kitabının bir yerinde şöyle demiş:

*"Ölüm ve unutulma korkusu, Gılgamış'tan günümüze bütün edebiyâtın hem konusu hem de yaratıcı dürtüsü olmuştur."*²⁰ (s.381)

Bu biyografik romanın konusu her ne kadar Yahyâ Kemal ise de, onun şahsiyetini oluşturan, ama Osmanlı Devleti için de önemli olan olay ve cereyanların altı çizilerek, bu yaratıcı dürtü dahi hissettirilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan "Açık Deniz" şiiri, romanda geçmişle geleceği aynı anda gösteren, sonsuza açılan bir pencere görevi üstlenmiş. Üstelik bu şiir sâyesinde Yahyâ Kemal'in rûhündaki med ve cezirleri de hissettirilerek, roman karakterini bir "tip" olmaktan kurtarmak için gerekli olan gerilimi de sağlamıştır yazar.

Peki, nasıl bir karakterdir Yahyâ Kemal?

Romanda bize sunulanlara bakılırsa, kompleksiz bir kişilik. Gerçekçi bulmadığı, mantığına uymayan hiçbir fikri onaylamamış. Yaşadığı dönemin gelir geçer cereyanlarına kapılarak sonu belli olmayan mâcerâlara atılmamış. Savunduğu fikirler karşısında sesi bâzen gür, bâzen cılız çıkmış, ama onaylamadığı düşünceler karşısında susmamış. Hayâtının daha başlarındaiken, Şekip Bey'in etkisinde kalarak tek başına Paris'e kaçmış olması dışında, sonunu düşünmeden, hiçbir fevrî harekette bulunmamış. Zâten bu ilk gençlik heyecânının etkisinden de çabucak sıyrılmış, Paris'te kaldığı dokuz yıl boyunca oradaki Jöntürklerle görüşmeye devam etse dahi fikir olarak onlardan ayrılmış, gelecekteki şiirinin yönünü belirleyecek olan bir hazîne avına girişmiştir.

Bir Jöntürk olarak gittiği Paris'ten 28 yaşında, şiirde zengin bir

kaynağı keşfetmiş olarak, Tefvik Fikret'in "*çok yeni olan bu şiir, bir itibarla yeni değildir, çünkü bu şiir bizim söylemek istediğimiz, lâkin bir türlü vücuda getiremediğimiz şiirdir*" (s.119) sözleriyle övdüğü şiir anlayışını yanında getirerek yeni bir şuurla İstanbul'a dönmüştür. Sene 1912. Osmanlı Devleti'nin karışık günleri. Balkanlar kaynamakta, yönetimdeki zâfiyetler içeride huzursuzluklar yaratmakta, yer yer çatırdamalar, ayaklanmalar... İşte Yahyâ Kemal böyle bir zamanda "Mektepten evine" dönmüş, Türk aydınının kafasının hayli karışık olduğu böyle bir zamanda "Bozgunda Fetih Rüyâsı" görerek ve bu rüyâyı hayırlara yorarak iyimserliğini korumaya çalışmıştır. Yıllar içinde çevresine topladığı gençlere millî değerleri sevdirmeyi bu değerlere saygı gösterip sâhip çıkmayı, geçmişle şimdiyi aynı anda kucaklamayı, böylece geleceğe köprü olmayı belletmeye çalışmış.

Romanın çerçeve zamânı 1912-1922 yılları olsa da, geriye dönüşlerle Yahyâ Kemal'in Paris'te geçirdiği yıllara, Üsküp'teki çocukluğuna kadar gidilir. Bu zaman sıçramaları sırasında ülkesindeki diğer aydınlarla farklılığının ipuçlarını da yakalarız.

Farklı biridir, evet. "Kökü mâzîde olan bir âti"dir. Kendi târihi-ne bakışı, çağlar üstüne seslenmek istediği şiirini yaratabilmek için oluşturmaya çalıştığı şatafattan sıyrılmış, sâdeliği ile göz kamaştıran "beyaz lisan" anlayışı ve arûza Türkçenin yalın kılıç elbisesini giydirmedeki kararlılığı ile farklıdır. İyimserliğini ayakta tutabilmek için bozgunda fetih rüyâları görse de ayaklarını yere hep basmıştır. Tam da bu yüzden, Ziyâ Gökalp'in fikir adamlığı yönüne değer vermesine karşın, onun Tûrancılık fikrini benimsememiştir; yine bu yüzden Anadolu'da Mustafa Kemal'in başlattığı harekete sezişleriyle güvenmiş, yazılarında ona destek vermiştir; hattâ yine bu yüzden daha Paris'te tanışıp iyi arkadaş olduğu, dîvan şiirine dâir zevkli sohbetler yaptığı Ali Kemal'in, kendisinin destek verdiği Kurtuluş Savaşı'nın aleyhine yazdığı yazılarına kızmasına rağmen, onun vatan hâini olabileceğine inanmamıştır:

Ali Kemal, yazdığı yazılardan ötürü vatan hâini diye linç edilmesinin dışında roman açısında başka bir öneme daha sâhiptir:

Bozgunda Fetih Rüyâsı romanı, Ali Kemal'in şaka yollu söylemiş olduğu aynı sözlerle başlar ve son bulur. Yahyâ Kemal'in 1912 senesinde Paris'ten memleketine dönmek üzere Liyon garında kendisini uğurlamayan gelen Ali Kemal'in o sözleri, kendisi artık ölmüş olsa bile, bu defa 1922 yılında Ankara hükûmetinin bir temsilcisi olarak Lozan'a gitmek üzere memleketinden ayrılırken onu tâkip eder.

İnsanların ve ülkelerin ruhları birbirine benzer. Her ikisi de cesâret (Yahyâ Kemal Türk şiirinin dilinde, genç Türkiye Devleti cephele yaptıklarıyla sınırları değiştirmiştir) hüznler, hayal kırıklıkları, umutlar, mücâdeleler, inkırazlar ve de zaferler barındırır içinde. Kim bilir, belki de Beşir Ayvazoğlu, bunu okura hissettirebilmek için, Nietzsche'de vücut bulan "edebî tekrar dönüş"ü verebilmek için romanında böyle bir yol izlemiştir.

Ne de olsa "yükseklik, derinlikten gelir."

Roman üzerine son bir söz:

Aslında zengin görsel öğeler taşıyan bu romandan bir sinema filmi çıkabilir. Hem böylece Beşir Ayvazoğlu, Yahyâ Kemal üzerine yazdığı üç değişik formdaki biyografik esere, Yahyâ Kemal üzerine yazılmış bir de senaryo ekleyebilir.

Kulağa kar suyu kaçırmak iyidir...

Ansiklopedik biyografi:

Yahyâ Kemal "Eve Dönen Adam"

Kapı Yayınları tarafından basılan (1.basım.2005) *Yahyâ Kemal, Eve Dönen Adam* isimli ansiklopedik biyografi, hayli ilginç bir kitap.

Bu formda yazılmış birkaç biyografi daha olmasına rağmen, *Yahyâ Kemal Eve Dönen Adam* kitabı, böylesine ayrıntılı, kaynaklara inmedeki başarısıyla benzerlerinden farklı bir yerde tutulmayı hak ediyor. Gerçi ansiklopediler artık günümüzde genç nesil tarafından demode bulunmakta. Ancak hemen belirtelim ki, 610 sayfalık bu kitap, açıklayıcı anlatımın hâkim olduğu klasik ansiklopedilerden

çok farklı, öyle kuru kuruya bilgi vermeyi amaçlamayan bir özelliğe sâhip. Aslında sâdece alfabetik madde başlarının kullanılışıyla klasik ansiklopedi formuna uyulmuş. Bunun dışında yazar, titiz araştırmaları sonucu edindiği bilgileri okuyucuyla paylaşırken, bu bilgilerin ışığında yaptığı yorumlarıyla, detayları yakalayabilmesiyle ortaya farklı bir biyografi çıkarabilmiştir.

Eserin giriş yazısına bakılacak olursa, kitap, Beşir Ayvazoğlu'nun Yahyâ Kemal'le otuz küsur yıllık dostluğunun sıcaklığını taşımakta. Ancak buna rağmen Beşir Ayvazoğlu, yazdığı bütün biyografilerde olduğu gibi, Yahyâ Kemal'i anlattığı eserinde de yanlı davranmamış, tarafsızlığını korumayı başarmıştır. Yazarının kendi ifâdesiyle dile getirecek olursak "Şâiri kusursuz bir put olarak değil, bütün hatâları ve meziyetleriyle yaşayan bir insan olarak" ele almıştır. Diyebiliriz ki Beşir Ayvazoğlu, Yahyâ Kemal'in, gözünü kamaştırmasına izin vermemiştir.

İşte bu yüzden Yahyâ Kemal'le ilgili geniş kapsamlı bilgi edinmek isteyenler için akıcı dili, inceltilmiş üslûbu, zengin malzemesi, şâirin hayâtına girmiş kişilerle ilişkileri, şiirlerinde kullandığı temaları, etkilendiği kavramları ve de hakkında olumlu ve olumsuz zikredilenleri alfabetik madde başlarıyla sıralayan *Yahyâ Kemal, Eve Dönen Adam* kitabı esaslı bir kaynak eser niteliği taşımakta. Üstelik her maddenin sonuna, o maddenin, kitapta açıklaması yapılan diğer hangi maddelerle birlikte okunması gerektiğinin verilmesi, okuyucunun doğru yönlendirilmesi açısından önemli bir ayrıntıdır.

Meselâ "E" harfindeki madde başından -kitabın ismini de oluşturan- "Eve Dönen Adam" maddesine ulaşıldığında, yine bu maddenin sonunda, onun "Dönüş, Ev, Mektepten Memlekete" maddeleriyle birlikte okunması gerektiği bildirilir. Böylece yazar, okurunu, ansiklopedinin sayfaları arasında eğlenceli bir geziye de çıkarmış olur. Üstelik Beşir Ayvazoğlu, bununla da yetinmeyip her maddenin yazılışında faydalanılan kaynakları da dipnotlar hâlinde yine aynı madde sonlarına ekleyerek, kitabı kaynak olarak kullanacaklara kolaylık sağlamıştır.

Verdiğimiz örnekten yola çıkarak Beşir Ayvazoğlu'nun kitabına

niçin *Yahyâ Kemal, Eve Dönen Adam* ismini verdiği üzerinde durmakta fayda var:

Aslında Beşir Ayvazoğlu, “Eve Dönen Adam” sözüyle, Yahyâ Kemal’in düşünce ve şiir serüvenine göndermede bulunmuştur. Yine bu sözden yola çıkılarak Yahyâ Kemal’in edebiyat anlayışını okura daha iyi anlatabilmek için ünlü şâirin 1921 yılında yayımlanan *Dergâh* dergisinin ilk sayısındaki “Üç Tepe” başlıklı yazısından faydalanılmıştır.

Bu yazıdan anlaşılacağı üzere Yahyâ Kemal, edebiyâtımızın dönüm noktalarını üç ayrı tepe ile ilişkilendirmiştir:

Tanzîmat Edebiyâtı’nı oluşturan Nâmık Kemal, Abdülhak Hâmit gibi kişilerin edebiyâtımıza Çamlıca Tepesi’nden baktıklarını düşünür Yahyâ Kemal. “Bunların eserlerinde, dinledikleri bülbüllerin sesi duyulur.” Üslûplarını da ağır ve çok süslü olmakla eleştiren ünlü şâir, yine de farklı siyâsî fikirlerini eserlerine giydirerek olumlu işler de yaptıkları için Çamlıca Tepesi edebiyatçılarını önemser.

Yahyâ Kemal; Tevfik Fikret, Hâlit Ziyâ gibi ünlü Servet-i Fünun edebiyatçılarını ağırlayan Tepebaşı’nın ise batı medeniyetini anlamamıza faydası olduğu görüşünde. Ancak şâir, bizi “tatlı su frengine” benzettiğini düşündüğü bu edebiyâtın da artık zamânını doldurduğunu ve edebiyâtımıza artık üçüncü bir tepeden bakılması gerektiğini savunur. Bunun için kendisinin de yer aldığı yeni nesil edebiyatçılara Metristepe’yi işâret eder. Metristepe, bir nevi edebiyâtımızın memleketine, özüne dönüşünü simgeler. Beşir Ayvazoğlu’na göre Yahyâ Kemal’in “yazı ve şiirinde hep memleketten söz etmesi, Osmanlı târihi ve kültürüyle haşır neşir olması bu anlayışın bir sonucuydu.” Yine Beşir Ayvazoğlu’na göre Yahyâ Kemal, bu “Üç Tepe” benzetmesiyle kendi edebî yolculuğundaki “şahsî mâcerâsını” da dile getirmiştir.

Böylece edebiyâtımızda ve Yahyâ Kemal’in şahsî mâcerâsında batıyı taklit ve kopya ihtiyâcı duyulan “mektep” devresi sona ermiş, edebiyâtımız, artık Avrupa mektebinden evine dönmüştür. Bu mânâsıyla bakıldığında Yahyâ Kemal’in “Üç Tepe” yazısının ve bu

yazının edebiyat çevresindeki etkilerinin yer aldığı 311. sayfadaki “Mektepten Memlekete” maddesi, kitabın kalbini oluşturduğu gibi; Beşir Ayvazoğlu’nun kitabına niçin *Yahyâ Kemal, Eve Dönen Adam* ismini uygun gördüğünün de sebebini açıklamakta.

Klasik bir okumayı kabul etmeyen, okuruna sık sık sayfalar arasında geçişler yaptırarak, eğlenceli bir gezi vaat eden bu ansiklopedik biyografi; sâdece Yahyâ Kemal hayranları için değil, onun etrâfındaki kişileri ve ünlü şâirin yaşadığı dönemdeki siyâsî ve edebî hayâtı merak edenler için de zengin bir kaynaktır.

Balkanlar’da Dünyâya Gelen Mevlevî Bir Şâire: Habîbe Hanım ve Bir Gazeli

*Serpil Akgül**

Biz bu çalışmamızda öncelikle Balkanlar’da dünyâya gelen Mevlevî dîvan şâirlerimiz hakkında bilgi vereceğiz. Daha sonra ise Hersek’te dünyâya gelen bir şâiremize ve onun kaynaklarda kayıtlı olan bir gazeline ve bu gazelin şerhine yer vereceğiz.

Osmanlı Devleti’nin kültür merkezlerinden biri olan Balkanlar’da dünyâya gelen Mevlevî şâirler hakkındaki bilgiler 1797 yılına kadar yaşayan Mevlevî şâirlerin hayatlarını ve eserlerini ihtivâ eden bir kaynak olan Esrar Dede *Tezkire*’sinde yer almaktadır. Büyük bir âlim olan Esrar Dede’nin “Önsöz”e göre Şeyh Gâlib’in isteği üzerine kaleme aldığı bu eserde yer alan, Balkanlar’da dünyâya gelen Mevlevî şâirleri şu şekilde sıralayabiliriz:²¹

1. Şem’î Dede (Ö. 936/1529) ; Üsküp
2. Tâlibî Dede; Üstib (Ö. 1130/1717) (İştîp)
3. Derviş Habîbî (Ö. 1050/1640), Derviş Kâtibî (Ö. 1078/1667), Derviş Mezâkî (Ö. 1087/1676), Derviş Nutkî (Ö. 1140/1727), Nazmi Dede (17.yy) ; Bosna
4. Hâfız Manastirî; Manastır
5. Derviş Osman Sîneçâk (Ö. 1055/1645) ; Elbasan Köyü
6. Rahmetullah Dede (Ö. 1030/1620), Derviş Sâfî (Ö. 1100/1688), Adnî Dede; Serez (Siroz)

* Celâl Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

²¹ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye*, haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 130, 261, 322 vd.

7. Hazret-i Ahmed Dede Müneccimbaşı, Derviş Ma'nevî (Ö. 980/1572); Selânik
8. Derviş Ahmed; Mora
9. Ârif Dede (Ö. 1137/1724); Peçe
10. Dervîş Derûnî (Ö. 1060/1649), Dervîş Garîbî (Ö. 954/1547), Yusuf Sîneçâk (Ö. 953/1546), Dervîş Günâhî; Vardar Yenicesi
11. Dervîş Azmî; Priştine
12. Vecdî Dede (Ö. 1080/1669); Debre
13. Dervîş Nehcî (Ö. 1127/1714); Belen

Balkanlar'da dünyâyâ gelen diğer bir şâir ise Kerbelâ mutasarrıfı Ali Rızâ Paşa'nın oğlu olan Ahmed Kemâleddin Perrî Bey'dir. 1864 yılında Manastır'da dünyâyâ gelen ve henüz altı aylıkken İstanbul'a getirilen Kemâleddin Bey, devlet memuru iken görevinden istifâ ederek Yenikapı Mevlevîhânesi'ne bağlanmış olup İzmir Sefehisar kaymakamlığından emekli olmuştur.²² Mevlevî tarikatına mensup kadın şâirlerimizden bâzılarını şu şekilde sıralayabiliriz: 15.yüzyılda Mihri Hâtun; 18. yüzyılda ise Fâtıma Hanım²³; 19. yüzyılda yaşayan Leylâ Hanım (ö.1847), Şeref Hanım (ö.1860-61), Hasîbe Mâide Hanım (ö.1881), Hatîce Nakıyye Hanım (ö.1898), Tevhîde Hanım (ö.1901), Münîre Hanım (ö.1903) Mevlevî tarikatına mensup şâireler arasındadır.²⁴

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin, asırlar öncesinden günümüze kadar dînî, tasavvufî, edebî ve kültürel hayatımızda dâima etkilerini görmekteyiz. Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin vefâtından sonra onun fikirlerinden ilham alınarak kurulup şekillenen Mevlevîlik Prof. Dr. İlhan Genç'in de Esrar Dede *Tezkire*'sinde belirttiği gibi edebiyâtımızda bir Mevlevî Edebiyatı'nın doğuşuna yol açmıştır. Mevlevîlik,

²² Tuncay Bülbül, "Bir Kültür Merkezi Olarak Manastır ve Manastır Doğumlu Dîvan Şâirleri", *Türkoloji Araştırmaları*, Volume 3/4 Summer 2008, s. 461.

²³ Âdem Ceyhan, "Ahmed Muhtar Bey'in Şâir Hanımlarımız İsimli Eseri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2000, Sayı 8, s.302.

²⁴ Ayşe Nur Mermer, *On Dokuzuncu Yüzyıl Mevlevî Şâirleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.10.

Konya'dan sonra İstanbul, Şam, Halep, Kâhire, Bursa, Balkanlar ve Kırım gibi Osmanlı Devleti'nin önemli merkezlerinde devam ettirilmiştir.²⁵ Balkanlar'da Saraybosna, Selânik, Hanya ve Üsküp, Yenişehir, Sakız, Midilli, İlbasan, Filibe, Peç, İpek (Kosova), Belgrat Mevlevîhânelerini görüyoruz.²⁶ Ayrıca Türk mutasavvıfı Ahmet Yesevî (ö.1166) tarafından kurulan Yesevîlik; kurucusu Ahmed Rifâî (ö.1183) olan Rifâî tarikatı; Ebû Abdullah Sirâcüddin Ömer b. Ekme-lüddin Halvetî (ö.1397) tarafından kurulan ve Balkanlar'ın en yaygın tarikatı olan Halvetiyye tarikatı ve Hacı Bayram Velî (ö.1429) tarafından kurulan Bayrâmiyye tarikatları Balkanlar'da varlık gösteren diğer tarikatlardır.²⁷

Dîvan edebiyâtı geleneği içinde sâdece erkek şâir ve yazarlar eser vermemiş; pek çok kadın dîvan şâirimiz de yetişmiştir. Biz de bu düşünceden yola çıkarak bir kadın şâirimizin hayâtına ve kaynaklarda geçen bir gazeline yer vermek istedik. Kendisi de şiirle meşgul olan Hersekli Ali Paşa'nın kızı ve 19. yüzyılın önde gelen şâirlerinden biri olan Hersekli Ârif Hikmet Bey'in halası olan Habîbe Hanım, 1845 yılında Hersek'te dünyâya gelmiştir. Henüz genç bir kızken âilesiyle birlikte İstanbul'a gelen ve tahsîlini İstanbul'da tamamlayan Habîbe Hanım, Dersâadet kütübından Mehmet Mehdi Efendi ile evlenmiştir. İkinci evliliğini ise Konya Defterdarı Nûman Fikri Efendi ile yaparak Konya'ya gitmiştir. İkinci eşiyle de ayrıldıktan sonra Konya'dan İstanbul'a dönen Habîbe Hanım henüz genç yaşta iken 1890-91 yılında hayâtını kaybetmiş ve Topkapı Mezarlığı'na defnedilmiştir. İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, Habîbe Hanım'ın mezar taşının olmadığını Hikmet Bey'in söylediğini ifâde etmiştir. Mevlevî tarikatine mensup bir şâiremiz olan Habîbe

²⁵ H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*; Ensar Neşriyat, İstanbul 2002, s. 251-252.

²⁶ Vicdan Özdingiş, "Esrar Dede Tezkire'sinde Balkanlar'da Dünyâya Gelen Mevlevî Şâirler ve Şiirleri", *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu II*, C.II, Manisa 2010, s. 252-265.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 243-244-260-261 vd.

Hanım'ın mürettep bir *Dîvan*'ı olduğu bilinmektedir.²⁸ Ancak biz bu esere ulaşamadık. Ulaştığımız kaynaklarda Tanzimat yıllarında yaşayan Habîbe Hanım'ın sâdece beş beyitten meydana gelen, beşerî aşkı geleneksel çizgide terennüm ettiği âşıkâne bir gazeline rastladık. Yrd. Doç. Dr. Yâsemin Ertek Morkoç, bir çalışmasında kadın dîvan şâirlerin şiirlerinde ilâhî aşkın geniş olarak yer aldığını söylemekle birlikte beşerî aşkı dile getirirken gelenekteki kalıplaşmış âşık ifâdelerini kullanmada cinsiyetleri gereği sıkıntı yaşadıklarını, bundan kurtulmak için de ilahî aşkı anlatmayı tercih ettiklerini ifâde etmektedir.²⁹ Habîbe Hanım ise gazelini kalıplaşmış mazmunlardan yararlanarak beşerî aşkla şekillendirmiştir. Söz konusu gazel şöyledir:³⁰

1. *Ciğerde tîg-i gamzen zahmı varken atma peykânın*
Yeter ey kaşı yay artık yeter depretme müjgânın
2. *Nigâh-ı mestine cânâ ki şâyân gördün ağyârı*
Yine nev yâreler açdı derûna tîg-i hicrânın
3. *O gâfil bî-haber nâ-dân adûya hem-dem olmuşsun*
Visâlınden bizi dûr eyledin var olsun ihsânın
4. *Ümîd-i merhamet kılmak abesdir senden ey kâfir*
Seni bî-dîn demişlerdi ezelden yokdur îmânın
5. *Habîbe bî-devâ dertden halâs olmakda müşküldür*
Ümîd itmez esîr-i derd olanlar gayri dermânın

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Gazelin Günümüz Türkçesine Çevirisi ve Şerhi:

²⁸ Habîbe Hanım'ın hayâtı hakkında yararlanılan kaynaklar şunlardır: Serhan Alkan İspirli, *Kadın Dîvan Şâirleri ve Geleneğin Uzantısı*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2007, s. 162-136; Husen Hadzi, *19. yy. da Osmanlı Devletinin Bosna Eyâletindeki Bilim Adamları ve Eserleri*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007 Yüksek Lisans Tezi; s. 32; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979, Cilt:3, s. 440; İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, Cilt:2 haz. M. Kayahan Özgül, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 715-716.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yâsemin Ertek Morkoç, "Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şâirlere Bir Bakış", Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, Ekim 2011, s. 223-235.

³⁰ İspirli, a.g.e., s. 163.

1.Beyit:

*Ciğerde tîğ-i gamzen zahmı varken atma peykânın
Yeter ey kaşı yay artık yeter depretme müjgânın*

Kelimeler: **tîğ:** kılıç, **gamze:** süzgün bakış, **zahm:** yara, **peykân:** temren, okun ucundaki sivri demir, **müjgân:** kirpikler.

*“Bakışının kılıcının yarası ciğerimi yaralar, (bir de) oklarını
atma; ey kaşı yay gibi olan sevgili yeter artık kirpiklerini
kımıldatma.”*

Peykân; okun ucundaki sivri demir olup mecâzî olarak sevgilinin kirpiğidir. Sevgilinin süzgün bakışları altındaki kirpikler kılıç misâli âşığın kalbine yaralar açmaktadır. Zîra ok gibi kirpikler de kılıç gibi yaralayıcıdır. Kirpiklerin şekil bakımından kılıç şeklinde tahayyül edilmesi klasik bir teşbih unsurudur. Gerçek anlamda kılıç nasıl ki teni yaralar yâhut can alırsa âşığın nazarında da sevgilinin bir gamzesi yâni süzgün yan bakışı can alacak niteliktedir. O derece acı çekmektedir ki âşık “yeter artık” diyerek de isyânını dile getirmiştir. Zîra kirpikler hareket ettikçe oklar âşığın kalbine saplanmakta daha da derin yaralar açmaktadır. Belki de vefâsız sevgili bakışıyla âşığa çok şeyler anlatmakta ve sözleriyle onu yaralamaktadır. Beyitte kaşlar ise şekil bakımından yaya benzetilmiştir. Habîbe Hanım bu beytinde dilin ifâde gücünü kullanmada teşbihten yararlanmıştır. Ayrıca tîğ, zahm, peykân ve müjgân kelimeleri anlamca ilişkilendirilerek tenâsüp sanatı yapılmıştır. Bu beyitte aynı zamanda tîğ, gamze, atma ve peykân kelimeleri söylendikten sonra, bunlarla ilgili olarak yay, depretme ve müjgân kelimeleri alt alta gelecek biçimde aynı ilgi sırasıyla söylenerek düzenli bir leff ü neşr mürettep yapılmıştır.

Bu beyit Râsîh’in (Ö. 1731) ünlü gazelinin matla beytini hatırlatıyor:

*Süzme çeşmün gelmesün müjgan müjgan üstüne
Urma zahmı sîneme peykân peykân üstüne*

2. Beyit

Nigâh-ı mestine cânâ ki şâyân gördün ağyârı

Yine nev yâreler açdı derûna tîg-i hicrânın

Kelimeler: **nigâh**: bakış, **ağyâr**: yabancılar, **derûn**: iç, gönül, **hicrân**: ayrılık.

*“Ey sevgili! Sarhoş edici bakışımı yabancılara lâîk gördün;
yine ayrılığın kılıcı gönlüme derin yaralar açtı.”*

Birinci beyitte “yeter artık kirpiklerini depretme” diyen âşık, bu beyitte ise sevgilinin -yaralayıcı da olsa- sarhoş edici bakışlarını kendisinden esirgediği için yakınmaktadır. Zîra âşık sevgiliden gelecek her türlü cefâyâ ve ezâyâ razıdır. Bu sebeple ayrılık acısı kılıç misâli gönülde derin yaralar açsa da bilâkis âşık bu durumdan memnundur. Ağyârın yâni yabancıların sevgilinin bakışlarından pay alması âşığı gücendirmiştir. İlk beyitte somut olarak kirpikler kılıca benzetilirken burada ise soyut bir kavram olan ayrılık kılıca benzetilmiştir.

3. Beyit

*O gâfil bî-haber nâ-dân adûya hem-dem olmuşsun
Visâlınden bizi dûr eyledin var olsun ihsânın*

Kelimeler: **gâfil**: habersiz, **nâ-dân**: câhil, **adû**: düşman, **hem-dem**: arkadaş, yakın dost, **visâl**: kavuşma, **dûr**: uzak, **ihsân**: iyilik.

*“O habersiz ve câhil düşmanla yakın dost olmuşsun; bizi (sana)
kavuşmaktan uzaklaştırsan da olsun (yine de) iyiliğın var
olsun.”*

Yek-âhenk tarzda yazılmış bir gazel diyebileceğimiz gazelin bu beyti, ikinci beytin devâmı niteliğindedir. Önceki beyitte sevgili sarhoş edici bakışlarını yabancılara lâîk görmüştü. Bu beyitte de câhil olarak nitelendirilen düşmana karşı sevgilinin dost olduğunu görüyoruz. Bu durum âşığın kalbindeki kavuşma ümîdini yok etmektedir. Burada geçen düşman sözcüğü rakîb kavramını karşılamaktadır. Bu beyitte âşık- mâşuk-rakib üçlüsünü görmekteyiz. Âşık ise ne olursa olsun dâima sevgilinin iyiliğini istemektedir. Sevgilinin rakîbe yaklaşması olumsuz bir durumken, şâir sevgilinin ken-

disinden uzaklaşmasını bir ihsan bir bağış olarak görüyor. Yâni kötü bir durumu iyi yorumluyor. Beyitte istidrak sanatı vardır. Yine birinci beytin Râsih'in bir gazelini hatırlatması gibi bu beytin ikinci mısraı da Râsih'in aynı şiirinin bir başka mısraını çağrıştırıyor:

*Pâre-i elmas eker her açtuğu zahma o şûh
Lutfu var olsun eder ihsân ihsân üstüne*

Zîra bu beyitte de istidrak sanatı vardır.

4. Beyit:

*Ümîd-i merhamet kılmak abesdir senden ey kâfir
Seni bî-dîn demişlerdi ezelden yokdur îmânın*

Kelimeler: **abes**: saçma, **kâfir**: hakkı tanımayan, bilmeyen,

*“Ey kâfir! Senden merhamet beklemek saçma olur; (çünkü) sana
dinsiz demişlerdi, senin ezelden beri îmânın yoktur.”*

Bu beyitte ise sevgili îmandan mahrum yâni kâfir olarak nitelendirilmiştir. Sevgili uğruna dâima acı çeken âşık belki de yazgının değişmeyeceğinin farkında olarak ezelden nasibine düşenin cefâ olduğunun; sevgilinin ise ezelden merhametsiz olduğunu ortaya koymuştur. Aslında sevgilinin dinsiz olarak nitelenmesi doğaldır; çünkü sevgilide merhamet yoktur. Zîra merhamet îmandan gelir. İmanlı kişi merhametli olur, sabırlı olur. Aynı zamanda bu beyitte geçen “ezel” kelimesi bize varlığın ilk toplantısı olan ezel bezmini hatırlatır. Kâlû belâda Allah'ın “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna “belî” yâni “Evet, Rabbimizsin” diyerek söz verdik. İşte orada “evet” diyenler bu dünyâda îman etmişlerdir.³¹ Aslında bir bakıma merhametli olmayı da kabullenmişlerdir. Sevgili ise böyle bir duyguyu tatmamıştır. Beyitte geçen bî-dîn ve îman kelimeleri ile tezat oluşturulmuştur.

5. Beyit:

³¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004, s. 173-174.

*Habîbe bî-devâ dertden halâs olmakda müşküldür
Ümîd itmez esîr-i derd olanlar gayri dermânın*

Kelimeler: **halâs**: kurtuluş, kurtulma,

*“Habîbe’nin devâsı olmayan dertten kurtulması çok zordur;
(çünkü) derde esir olanlar derdine derman bulacak diye
umutlanmaz.”*

Derin bir ümitsizliğin hissedildiği gazelinmakta beytinde Habîbe Hanım, derdinin dermânı olmadığını belirtiyor ve kendisini derdi dolayısıyla aşka mahkûm olan bir esir olarak görüyor. Aşk, dermânı olmayan bir hastalık olarak görülüyor. Bu beyitte geçen “Habîbe” sözcüğünü tevriyeli olarak düşünmek mümkün. Bilindiği üzere “habîb” “sevgili, dost” anlamına gelir. O halde tıpkı aşk derdine esir olmuş Mecnun gibi sevenin de dertten kurtulması mümkün değildir. Aynı zamanda şiirde mahlasını kelimenin sözlük anlamıyla da kullandığı için şâir hüsn-i tahallus yapmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Habîbe Hanım, bu gazelinde kalıplaşmış âşık ifâdelerini kullanarak beşerî aşkı anlatmayı tercih etmiştir. Beşerî aşk etrafında şekillenen bu gazelde ayrılık acısının âşıkta uyandırdığı duygular üzerinde durulmuştur. Hiç şüphesiz bu duyguları acı, sıkıntı ve ümitsizlik şeklinde sıralayabiliriz. O yüzden de aşk dermânı olmayan bir dert, bir hastalık olarak görülmüştür. Gazelin bütününe baktığımızda sevgilinin sıfatları klasik olarak merhametsiz, bî-dîn; rakîbin sıfatları ise gâfil ve nâ-dân şeklinde sıralanmıştır.

Kaynaklar:

BÜLBÜL, Tuncay, *Bir Kültür Merkezi Olarak Manastır ve Manastır Doğumlu Dîvan Şâirleri*, Türkoloji Araştırmaları, Volume 3/4 Summer 2008.

CEYHAN, Âdem, *Ahmed Muhtar Bey’in Şâir Hanımlarımız İsimli Eseri*, Selçuk Üni. Türiyat Araştırmaları Dergisi, Konya 2000, Sayı 8.

- DEVELLIOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2002.
- ERTEK MORKOÇ, Yasemin, *Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şâirlere Bir Bakış*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, Ekim 2011.
- GENÇ, İlhan, *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004.
- HADZİ, Husen, 19. yy.da Osmanlı Devletinin Bosna Eyâletindeki Bilim Adamları ve Eserleri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007, Yüksek Lisans Tezi.
- İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şâirleri*, haz. M. Kayahan Özgül, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, Cilt:2.
- İSPİRLİ, Serhan, *Alkan Kadın Dîvan Şâirleri ve Gelenegın Uzantısı*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2007.
- MERMER, Ayşe Nur, *On Dokuzuncu Yüzyıl Mevlevî Şâirleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZDİNGİŞ, Vicdan, *Esrar Dede Tezkiresi'nde Balkanlar'da Dünyâya Gelen Mevlevî Şâirler ve Şiirleri*, Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu II, C.II, Manisa 2010.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979, Cilt:3.

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

Tanrıya Mektup!...

Bu yazı, aklı ve yüreği, Ebû Cehil ile Ebû Bekir arasında gidip gelenler için yazıldı.

*

Ellili yıllarda, Lâleli'den Aksaray'a inerken sağ tarafta Acemin Kahvesi vardı. Gerçi resmî adı Lâle Kırathânesi'ydi ama müdâvimleri bu adı değil de Acemin Kahvesi demeyi tercih ederlerdi. Çünkü sâhipleri iki acemdi: Veli Bey ve Hüseyin Efendi! Yan yana geldiklerinde o yılların sinema komikleri Lorel-Hardi'ye benzerlerdi. Veli Bey zayıf, hemen her zaman takım elbiseli, kırıvatlı bir kalem efendisi; Hüseyin Efendi ise şişman, tıknaz, sallapati yürüyüşlü esnaf tipli. Her ikisi de semtin eskilerinden.

Ama mevzûumuz onlar değil!

*

Size, o zamanlar bütün Lâleli esnafının tanıdığı, biraz da çekindikleri meczup Ahmet Efendi'yi tanıtmak istiyorum:

Bir elinde zarf ve kâğıt kalabalığı, diğerinde bir kurşun kalem, bâzen ana cadde üstünde, yolun ortasında durur, vâsıtalara şuur-suzca işâretlerle trafik memurluğu yapar, onu bilmeyen sürücüler bir süre geç işâreti vermesini beklerler ama hareketlerinin bir mânâsı olmadığını anlayınca sağından solundan geçip giderler. Bâzen civardaki dükkânların önüne gider, avucunu açar, "bir kuruş" ister, kuruş devri yıllar önce bitmiş olmasına rağmen onun indinde bütün

paralar hep “bir kuruş”tur. Dükkân sâhipleri uğurunu denedikleri için beşlik, onluk, ellerine ne geçerse bir mâdenî bozukluğu hemen avucuna koyuverirlerdi, acele ederlerdi çünkü bir dükkânın önünde on sâniyeden fazla durmazdı. Ahmet Efendi bâzan Acemin Kahvesi’nde bir masaya oturur, kahvenin gedikli garsonu Sâdık çayını getirir, önüne bırakır, o ise kâğıtlarını önüne yaymış birini bırakıp ötekine geçerek bir şeyler yazar, daha doğrusu karalar durur, çoğu zaman çayını içmeden kalkar, garsonu yakalayınca kadar peşinde dolaşır, onu durdurunca da kendine has, bozuk, zor anlaşılır bir telaffuzla “Bir kuruş çay, bir kuruş bardak, bir kuruş masa, bir kuruş sandalye..” diye diye avucuna paraları saymaya başlar ve çıkar giderdi. Sâdık, o paraları çay ocağının yanında ağzı açık mâdenî bir kutuya koyar, bir zaman sonra Ahmet Efendi “para ver!” diye ocakçının önünde avuç açtığında o paradan verilirdi. Diğer esnaf da öyle yapardı. Ahmet Efendi’nin parası tedâvül eden diğer paralara katıyen karıştırılmazdı. Onlar âdeta tılsımlı idiler. Mukaddestiler!...

Efendim bu ellili yıllardaki meczûbu niye konu edindim?

Şunun için:

Ahmet Efendi’nin elinde zarf ve kâğıtlar olurdu demiştim, işte o kâğıtlara mektup yazardı Ahmet Efendi. Acemin Kahvesi’ne gelir, boş bir masaya oturur, kâğıdın birini önüne açar, ağzından mızık mızık sesler çıkar, kalemle önündeki kâğıda bir şeyler yazar. Yazdıklarının hiçbirini okunmaz. Sâdece bir tek kelime okunaklıdır: Allah! Kâğıdın başına yazdığı Allah’tır. Araya anlamsız harfler, çizgiler girer, en sona imzâ yerine de yine Allah diye yazar. Söylemek istediğim, Ahmet Efendi Allah’tan Allah’a mektuplar yazardı. Sonra o kâğıtları nereye koyar, ne yapar, kimse bilmiyordu.. Kime sordu isem “bilmem!” cevâbını aldım. En sonunda kendi kendime “Herhalde bir yerden sâhibine postalıyordur!” dedim. Soruşturmanın arkasını bıraktım. Zîra zarfların üzerine de Allah yazardı.

*

Ellili yılların Lâleli’sinde gördüğüm bu meczûbu bana hatırlatan bir medya haberi oldu: “Einstein’in ‘Tanrı’ya Mektup’ adlı eseri

-ya da yazısı- üç milyon dolara alıcı bulmuş.”³²

Bunu okuyunca kendi kendime mırıldandım: Şu Rabbimin işlerine akıl sır eriyor mu? Ahmet Efendi’nin yazdıkları sır olup ortadan çekiliyor, elin yahûdisinin yazdığı, üç milyon dolara alıcı buluyor!... Garibelerden bir garip tecelli ki akıl sır ermez!

Einstein’in yazdığı “Tanrı’ya Mektup” üç milyon dolara, böyle yüksek bir meblâğ ile alıcı bulmuş.

Çok güzel!

Güzel olduğu kadar da üzerinde durulmayı gerektiren bir hâdisse!...

Mektupta neler söylendiğini, haberi dünyâya dağıtan ajans bil-dirmiyor.

Elbette, adam üç milyon saymış, sana bedâva okutur mu?

Ben de olsam vermem!

O mektup Ahmet Efendi’nin mektubu değil, Einstein’in mektubu!...

Neyse, biz yine de kâh ferâsetimizi kullanarak, kâh Einstein hakkında sağdan soldan edindiğimiz ama doğruluğunu veya yanlışlığını araştıramadığımız bilgilere dayanarak birtakım tahminlerde bulunabiliriz,

Meselâ şöyle:

Einstein yahûdidir. (Kendisi söylüyor.)

Einstein teorik fizikçidir, kendi adıyla anılan “İzâfiyet Teorisi”ni ilim dünyâsına kabul ettirmiştir. (Bununla Nobel almıştır.)

Yine aynı Einstein kendisiyle mülâkat yapan bir gazetecinin “Efendim, siz maddenin varlığının izâfî olduğunu söylüyorsunuz, yâni madde yok, sıkıştırılmış enerji var, diyorsunuz. Peki, maddeyi oluşturan bu enerjinin aslı nedir?” sorusuna, muhterem üstad: “METAFİZİKTİR!” cevâbını vermiş, yâni ALLAH!

Yine aynı Einstein, bir başka mülâkâtında, gazetecinin “Efen-

³² Einstein’in böyle bir mektubu olduğunu ilk defa geçenlerde televizyonda Kenan Işık’ın sunduğu “Kim Milyoner Olmak İster” programındaki bir sorudan öğrendim. Sonra bu konunun ilk defa nerede geçtiğini araştırdım, ulaşabildiğim bilgi: “17 Mayıs 2008 târîhli Milliyet Blog” oldu. Arzedirim!...

dim, sizin bulduğunuz izâfiyet teorisinden yola çıkan teknisyenler atom bombasını îcat edip Japonya’da 200.000 kişinin ölümüne sebep oldular. Bunlar savaşa katılmamış, işinde gücünde sivil halk idi. Bu keşif ve uygulama Amerikan hükûmet adamları hâriç, bütün dünyâda infial uyandırdı ve Amerika’ya lânetler yağdırılmasına sebep oldu. Teorinizin böyle bir sonuç vereceğini bilseydiniz bunu ilim dünyâsına yine de îlân eder miydiniz?” sorusuna “Evet, yine de îlân ederdim.” diyen ilim adamıdır.

Toprağı bol olsun, kimbilir daha daha ne vasıfları ne düşünceleri var, ama benim aklıma gelenler bunlar. İşte bu bilgilerden faydalanarak asrın en büyük âliminin Tanrı’sına neler yazmış olabileceğini düşündüm:

İşe, yahûdi oluşuyla başladım: Peygamberleri Hz. Mûsâ Kelîmullah idi. Rabb’iyle Tur Dağı’nda konuşurdu. Einstein, kendisinin peygamber olmadığını, binâenaleyh bir başka Tur Dağı bulup tanrısıyla konuşamayacağını idrâkinde. Öyleyse “ben de mektup yazayım!” diye düşünmüş olmalı.

Mektup da bir nevi konuşma sayılır şüphesiz!

İzâfiyet teorisini bulan bir teorik fizikçi oluşu sebebiyle mektubunda izâfî Tanrı(!) düşüncelerini de dile getirmiş olmalı! (Efendim bâzı araştırmacılar ATEİST olduğunu iddia ediyorlar. Doğrusunu Allah bilir.) Biz gelelim muhteremin “İzâfiyet Teorisi”nin halkça ifâdesine:

Der ki: Her şey izâfidir, bizim madde olarak gördüklerimiz, bir alt kademedede nasıl enerji olup görünmezlikten gelmişlerse, nasıl bizim güneşle veya saatle ölçüp zaman dediğimiz kavram oluşmuşsa, bunun gibi var diye kabul ettiğimiz her şey izâfidir!

Bu noktadan hareketle:

Şâyet mektubunda “Yâ Rabbi, Ken’an Diyârı’nı benim milletime ne zaman vereceksin?” demişse, bu îmânın da izâfî olduğunu düşünmemiş midir acaba?

Biliyorsunuz aziz okuyucularım, târihçiler Tevrat’ta geçen “Mev’ud Ülke=Ken’an Diyârı” kavramının bugünkü Mezopotamya (ki, mühim bir bölümü sınırlarımız içinde bulunan, bir bölge) oldu-

ğunu söylerler.

Acaba diyorum, Einstein, Yahûdiliğin bu beş bin yıllık hasret dolu hülyâsını mektubunda dile getirip, sormuş olabilir mi? “Ey Rabbimiz bizi ne zaman vaad ettiğin topraklara kavuşturacaksın?” Bunun da izâfî bir vaad, ya da bir teşbih, bir mecaz olduğunu düşünmemiş midir?

Rabbim, hâşâ, boş vaadde bulunmaz, ama Tevrat, bugün İsrâil-oğullarının ellerinde bulunan Tevrat, doğrudan Allah’ın gönderdiği MUKADDES KİTAP değil ki.... Bunu İsrâiloğulları da biliyor. Alâ rivâyet, Hz. Mûsâ’dan iki yüz yıl sonra bir şâirin yazdığı ve onun da yazılı nüshası elde bulunmayan, şifâhî nakillerle bugüne ulaşmış ‘Ahd-i Atik’tir.

O zaman Einstein, “Ben, senin bu gün elimizde bulunan kitabına inanmış bir evlâdın olarak Ken’an Diyârı’nı ele geçirmek için bütün bu bölgeyi ateşe veriyorum. Bunu böylece bilesin Yâ Rabbi!” mi demiştir acaba?

Bugün bir ateş topuna dönmüş ve yangınının git gide genişleme alâmetleri gösterdiği Ortadoğu’nun hâline bakarak, Einstein’ın mektubunun içeriğini tahmin etmeye çalıştım. Buluşu ile 200.000 insanın ölümüne sebep olmaktan müteessir olmayan bu âlimin Tanrısına yazdığı mektubunda söylediklerini tahminde kusûrum ya da hatâm olmuşsa ruhâniyetinden özür dilerim.

Durun durun, niye özür diliyorum ki, o vaktiyle onca insanın ve canlının ölümünden üzüntü mü duymuştu? Onun ırkdaşları benim insânî amaçlarla Filistin’e yiyecek ve tıbbî malzeme götüren “Mâvi Marmara” gemime baskın yapıp onca insanımı öldürdüğü halde bizden özür diledi mi ki ben onların bir ferdinden -daha doğrusu Rabbimin cehenneminde ebedî bırakacağını ümid ettiğim ruhâniyetinden- özür dileyeyim?!...

Hayır!...

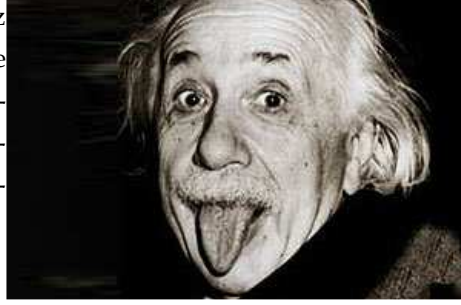
Hatâlı bir yorum veya yakıştırma yaptıysam dahi özür falan dilemiyorum...

İşte o kadar!...

*

Efendim, malûmunuz Allah'ın delileri pek çok ve çeşitlidir: Kimi cezbe-i Rabbânî'ye tutulmuş meczub velî'dir; kimi âlim kisvesine bürünmüş dili dışarıda biridir.

*

Peki, ey bu yazıyı kaleme alan âdem! Sen bu çeşitliliğin neresin-desin diye sorulup sual edilecek olursa, derim ki:

Çok zaman evvel, şiddetli mâneviyat sarsıntıları, fırtınaları, tipileri altında şaşkın, ıslak, bitkin bir haldeyken bir güzel el tarafından tutulup, kenâr-ı selâmete alınmış yüce nasiplilerden biriyim. Bir ıslak kuzuyum. Hâlâ daha öyleyim!... Öpmeye doyamadığım o mübârek ellerin müştâkıyım. Gerisi lâf-ı güzaf!

Cümleye hayır duâlar ve muhabbetler...